

”Suurin rangaistus oli olla erossa perheestään.”

Vankilassa olleiden kokemuksia vanhemmuudesta ja sen tukemisesta

MIRA LÄHDEKORPI

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Pori

Sosiaalityön pro gradu -tutkielma

28.4.2016

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

LÄHDEKORPI, MIRA: ”Suurin rangaistus oli olla erossa perheestään.” Vankilassa olleiden kokemuksia vanhemmuudesta ja sen tukemisesta.

Pro gradu -tutkielma, 70 sivua, 1 liitesivu

Sosiaalityö

Ohjaaja: Tuija Eronen

Huhtikuu 2016

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata vankilassa vankeusrangaistuksen suorittaneiden vanhempien kokemuksia omasta vanhemmuudestaan sekä vanhemmuuden tukemisesta vankila-aikana ja välittömästi sen jälkeen. Tavoitteena on myös saada selville, millainen vaikutus vankeusajalla on vanhemmuuteen ja onko vankilassa vanhemmuuteen saatava tuki oikeanlaista vanhempien kokemusten perusteella.

Tutkimuksen teoriaosuudessa käsitellään suomalaista vankeusjärjestelmää sekä vankiloissa tehtävää kuntouttamista ja sosiaalista työtä. Lisäksi vanhemmuuden käsitettä tarkastellaan erilaisista näkökulmista ja tuodaan esille sen eroavaisuutta kasvatuksen käsitteeseen. Teoriaosuudessa käsitellään myös marginaalisen vanhemmuuden käsitettä, sillä vankilaan joutuneet vanhemmat voi nähdä yhteiskunnan marginaalissa oleviksi henkilöiksi vankeusrangaistuksensa vuoksi.

Kyseessä on laadullinen tutkimus, jonka kohteena ovat tutkittavien henkilökohtaiset kokemukset. Aineistona on ollut neljän lähivuosina vankilassa olleen vanhemman litteroidut teemahaastattelut, jotka on analysoitu aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Tutkimuksen keskeisinä tuloksina on, että vanhempana oleminen vankilassa aiheuttaa monenlaisia raskaita tunteita ja käytännön haasteita. Suureksi ongelmaksi vankila-aikana koetaan poissaolo perheen arjesta, sillä se aiheuttaa käytännön ongelmia vanhemmuuden osa-alueiden toteuttamiselle sekä huolen ja avuttomuuden tunteita. Tunnetasolla vankila-aika aiheuttaa rangaistusta suorittavalle vanhemmalle myös muun muassa surua, syyllisyyttä ja pettymystä itseen tehdyn rikoksen vuoksi, sillä vankeuden koetaan aiheuttavan haittoja myös siviilissä elävälle perheelle. Tulokset osoittavat, että vanhempien kokemusten mukaan vankiloissa on tuettu vanhemmuutta muun muassa mahdollistamalla yhteydenpito lapsiin, mutta erityisesti suljettujen vankiloiden käytännöissä nähdään parannettavaa. Yhteydenpito puhelimella ja tapaamiset eivät vankilassa olleiden vanhempien kokemusten perusteella toteudu aina lapsen tarpeiden mukaisesti.

Tulosten perusteella voi todeta, että vaikka vankeinhoidossa on tavoitteena nykyisin toteuttaa lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaisesti lapsen oikeutta molempien vanhempien antamaan huolenpitoon ja tukeen, on sen toteuttaminen vankilaolosuhteissa osittain haasteellista. Vanhemmuus vankila-aikana on usein raskasta, mutta vanhempi-lapsisuhteen ylläpitäminen on kuitenkin mahdollista ja se koetaan tärkeänä asiana.

Avainsanat: vanhemmuus, vanhemmuuden tukeminen, vanhempi-lapsisuhte, vankeus, vankila

University of Tampere

School of Social Sciences and Humanities

LÄHDEKORPI, MIRA: "The greatest punishment was being separated from the family."

Experiences of parents that have served prison sentences on parenthood and its support.

Master's Thesis: 70 pages, 1 appendix page

Social Work

Supervisor: Tuija Eronen

April 2016

The purpose of this study is to describe the experiences of parenthood and the parenting support received during and immediately after the imprisonment of parents' that have served prison sentences. Another aim is to find out, on the basis of parents' experience the impact of imprisonment on parenthood and whether they received the right kind of support in prison.

In the theoretical part of the study addresses the Finnish imprisonment system and the rehabilitation and social work in prison. In addition the concept of parenthood is examined from different perspectives, while bringing out its differences to the concept of child rearing. The theoretical part also addresses the concept of marginal parenthood, because the imprisoned parents might be viewed as marginal people in society because of their imprisonment.

This is a qualitative study based on the personal experiences of four parents that have been imprisoned in the past few years. The research data consists of the transcribed thematic interviews that have been analyzed using material-based content analysis.

The main findings of the study is that being a parent in prison causes a variety of heavy feelings and practical challenges. Being absence of the family in everyday life was seen as a major problem because it will cause practical problems in areas of parenting, as well as feelings of concern and helplessness. Emotionally the imprisonment also causes sadness, guilt and self-disappointment because of the committed crime, to the parent serving the sentence, because imprisonment is perceived to cause harm to the family living in civilian. The results show that the parents' experience is that prisons are supporting parenting, inter alia, by enabling communicating with children but a need for improvement in the practices is seen especially in closed prisons. Based on the experiences of the parents that have served prison sentences, the contact via phone calls and meetings are not always realized according to the needs of the child.

Based on the results, it can be stated that although the prison administration's objective is to carry out the child's rights to the care and support of both parents, in accordance to the Convention on the Rights of the Child, its implementation in prison conditions is in part a challenge. Parenting during imprisonment is often demanding, but maintaining the parent-child relationship is still possible and perceived as an important issue.

Key words: imprisonment, parenthood, parent-child relationship, prison, supporting parenthood

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	1
2 Vankeus ja vankilassa tehtävä sosiaalinen työ.....	4
2.1 Vankeusrangaistus Suomessa.....	4
2.2 Vankien kuntouttaminen.....	7
2.3 Sosiaali- ja perhetyö vankiloissa.....	8
3 Vanhemmuus.....	12
3.1 Vanhemmuuden käsite.....	12
3.1.1 Hyvä vanhemmuus?.....	14
3.1.2 Isyys ja äitiys.....	15
3.2 Psykologinen ja sosiologinen näkökulma vanhemmuuteen.....	16
3.3 Vanhemmuus ja kasvatus.....	17
3.4 Marginaalinen vanhemmuus.....	19
4 Tutkimuksen toteuttaminen.....	23
4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset.....	23
4.2 Kokemuksen tutkiminen.....	24
4.3 Teemahaastattelu.....	26
4.4 Tutkimuksen aineisto.....	28
4.5 Eettisyys ja luotettavuus sensitiivisessä tutkimuksessa.....	29
4.6 Sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä.....	32
5 Vankilassa olleiden vanhempien kokemukset.....	36
5.1 Tutkimukseen osallistuneiden tausta.....	36
5.2 Vanhemmuus vankila-aikana – tunteiden kirjoja ja käytännön haasteita.....	37
5.2.1 Poissa lapsen arjesta.....	38
5.2.2 Syyllisyys.....	40
5.2.3 Oma vanhemmuusrooli ja sen säilyttäminen vankilassa.....	42
5.2.4 Vanhemmuuden toteuttaminen vankilassa.....	44
5.3 Vanhemmuus vankila-ajan jälkeen.....	46
5.3.1 Pieniä arjen ongelmia vankeusajan jälkeen.....	46
5.3.2 Muutoksia omassa vanhemmuudessa.....	47
5.4 Vanhemmuuden tukeminen.....	49
5.4.1 Vanhemmuuden tukeminen ja sen merkitys.....	49
5.4.2 Tukemisen erot suljetussa ja avovankilassa.....	50

5.4.3 Tukea voi saada muualtakin kuin vankilasta käsin.....	52
5.4.4 Vanhemmuuden tukeminen vankila-ajan jälkeen.....	53
5.4.5 Kehittämisehdotukset.....	54
6 Pohdinta.....	57
Lähteet.....	63
LIITE 1: Haastattelurunko.....	71

Taulukot

Taulukko 1. Esimerkkejä aineiston pelkistämisestä ja ryhmittelystä.....	34
Taulukko 2. Esimerkki ala- ja yläkategorioiden muodostamisesta.....	35

1 Johdanto

Vankeusrangaistus on aina voimakas puuttuminen henkilön elämään, hänen vapauteensa. Kun henkilön vapaus viedään vankeusrangaistuksen myötä, myös vangin perhe ja muut läheiset joutuvat uudenlaiseen tilanteeseen, sillä läheissuhteiden ylläpito ei ole samalla tavalla enää mahdollista. Jos vangilla on lapsia, he eivät voi enää viettää samalla tavalla elämää yhdessä ja myös mahdollinen puoliso jää arjessa ilman kumppaniaan. Suomessa vankimäärät ovat melko pieniä moniin muihin maihin verrattuna (ks. esim. Walmsley 2016), mutta silti täällä on arvioitu Kriminaalihuollon tukisäätiön julkaisemien raporttien perusteella olevan noin 8000 alaikäistä lasta, joiden vanhempi tai molemmat vanhemmat ovat vankilassa (Ryynänen & Suomela 2011, 36). Vankien lasten lukumäärästä ei ole saatavilla täysin varmaa tietoa (ks. Enroos 2015, 37–39), mutta kyseessä on kuitenkin suuri määrä ihmisiä, joiden olemassaoloa ei sovi unohtaa.

Pro gradu -tutkielmassani olen kiinnostunut vanhemmuuden kokemuksista vankilassa olleiden isien ja äitien näkökulmasta. Olen kiinnostunut myös siitä, millaisia kokemuksia vankilassa olleilla vanhemmilla on vanhemmuuden tukemisesta vankeusrangaistuksen aikana ja välittömästi sen jälkeen. Mielestäni vankien vanhemmuus ja sen tukeminen on tärkeä tutkimusaihe, sillä vanhempi-lapsisuhteen tukeminen vankeusaikana on yleisesti ottaen lapsen etujen mukaista. YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus tavata ja pitää yhteyttä säännöllisesti vanhempaansa, jonka kanssa hän ei asu, jos se ei ole lapsen edun vastaista (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista, 9. artikla).

Suomen Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön nykyisissä linjauksissa onkin mainittu tärkeäksi asiaksi lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaisten periaatteiden huomioiminen kaikessa Rikosseuraamuslaitoksen työssä. Vankiloissa on oikeastaan aina tehty jonkinlaista perhetyötä, mutta se on erilaisten selvitysten mukaan ollut lähinnä vankilähtöistä ja lapsen edun näkökulma on lähes kokonaan unohtunut. Vanki on voinut esimerkiksi ottaa yhteyttä lapsiin vain vankilan tiukan päiväjärjestyksen mukaisesti, jolloin tiivis yhteydenpito ei ole aina ollut käytännössä mahdollista. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 5–6, 8–10, 19.) Esimerkiksi Ryynäsen ja Suomelan (2011, i) selvityksessä on muutamia vuosia sitten huomattu, että vankien yhteydenpitomahdollisuuksissa lapsiin on kehittämisen varaa, ja kyseisen selvityksen mukaan silloinen rangaistusjärjestelmä ei sisältänyt kokonaisuudessaan ennaltaehkäisevän lastensuojelun periaatteita. Vankilassa olevien vanhempien lasten etu ja oikeudet ovat viime vuosina olleet vilkkaan keskustelun kohteena, sillä perinteisten vankilakäytäntöjen ei ole nähty olevan siitä

näkökulmasta täysin oikealla tavalla järjestettyjä. Keskustelua ei ole käyty vain Suomessa, vaan 2000-luvulla tutkimuksia ja selvityksiä lapsista, joiden vanhempi on vankilassa, on tehty esimerkiksi YK:n toimesta. (Enroos 2015, 13.)

Lähtökohtana vankiloiden perhetyön käytännöissä on aina pidettävä lapsen edun toteutumista eli muun muassa lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä perhesuhteiden säilymisen kannalta parasta ratkaisua kussakin tietyssä tilanteessa (ks. Lastensuojelulaki 417/2007, 1. luku 4 §). Perhesuhteiden hoitaminen ei ole vankilan toiminnassa pääasia, mutta lapsen etua sekä vangin tulevaisuutta ajatellen se on kuitenkin tärkeässä osassa. Perhesuhteiden säilyminen on nimittäin myös vangille itselleen arvokas voimavara, jos suhde on myönteisesti vankia tukeva. Vankiloiden tehtävänä on vankeuslain (767/2005, 1. luku 2 §) mukaan vankeusrangaistusten täytäntöönpanon lisäksi myös uusintarikollisuuden vähentäminen, ja tutkimusten perusteella perhe ja vanhemmuus tukevat usein siirtymistä rikoksettomaan elämään sekä edistävät yhteiskuntaan sijoittumista vankeusajan jälkeen. Tämän seurauksena päästään jälleen lapsen edun näkökulmaan, sillä vanhemman rikokseton elämä tukee sitä, että lapsella on mahdollisuus turvalliseen kasvuympäristöön vanhemman vankeustuomion loputtua. Jos vanhempi-lapsisuhde pääsee katkeamaan vankila-aikana, suhteen rakentaminen uudelleen voi olla vaikeaa vankeuden päätyttyä, joten ylläpitämiseen rangaistusaikana on järkevää käyttää resursseja. (Karsikas & perhetyöryhmä 2003, 7; Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 6–8.)

Vaikka perhesuhteiden säilyminen nähdään yleisellä tasolla tärkeänä asiana, kaikkia suhteita ei kuitenkaan nähdä vankeinhoidossa sellaisiksi, joita tulisi ylläpitää. Vanhemman ja lapsen suhteen ylläpidon tulee siis ensinnäkin lähteä lapsen edusta, mutta erilaisten perhesuhteiden on tämän lisäksi myös tuettava instituution tehtäviä. Arviointikeskuksissa arviointityötä tekevien työntekijöiden neuvotteluita ja ratkaisuita vangin perhettä koskevissa tilanteissa tutkinut Enroos (2012) on tuonut esille kiistanalaisia selontekoja, jotka liittyivät välineelliseen perheeseen tai perheeseen uhkana. Joissakin tapauksissa vanki voi siis pyrkiä perhesuhteisiin vedoten saamaan etuja, tai sitten organisaation kannalta perhesuhteet eivät tue vangin rikoksettomuutta ja sijoittumista takaisin yhteiskuntaan takaisin. (Emt., 57, 60.)

Rikollisuuteen liittyvät asiat ovat kiinnostaneet minua jo pidemmän aikaa, mutta varsinaisesti mielenkiinto juuri tällaiseen aiheeseen syntyi sosiaalityön syventävissä opinnoissa ja lähipiirin tapahtumien vuoksi. Rikosseuraamuksiin keskittyvällä opintojaksolla kävi ilmi, että vankien perhesuhteisiin liittyvät aiheet ovat Suomessa ja myös kansainvälisesti vielä melko vähän tutkittua, vaikkakin tutkimukset ovat lisääntyneet 2000-luvulla (ks. esim. Enroos 2015, 47–49).

Tässä tutkimuksessa mielenkiinto on lasten vanhempien omissa kokemuksissa. Millaisia kokemuksia heillä on omasta vanhemmuudestaan, vanhempana olemisesta ja toimimisesta, vankilassa? Tuettiin vanhemmuutta riittävästi ja oikealla tavalla vankilan puolelta? Vankien perheitä on tietenkin monenlaisia, mutta tarkoitukseni on ollut tutkia sellaisia perheitä, joissa vanhempi on ollut läsnä lapsen elämässä jo ennen vankilaan joutumista ja vanhempana on haluttu toimia vankeusrangaistuksesta huolimatta. Vaikka sukupuoli on olennainen asia vanhemmuuden kokemuksissa, en ole tutkinut vain äitiyttä tai isyyttä, vaan olen halunnut antaa mahdollisuuden kertoa kokemuksista sukupuolesta riippumatta. Vankilassa olleiden vanhemmuuskokemuksia on tutkittu Suomessa joissakin ammattikorkeakoulujen opinnäytteissä ja yliopistojen pro gradu -tutkielmissa aiemminkin, mutta olen toivonut saavani uutta ajankohtaista kokemustietoa. Pienellä laadullisella aineistoilla yleistäminen ei ole mahdollista, mutta minua on kiehtonut tutkia ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia sensitiivisestä aiheesta. Ne vankilassa olleet vanhemmat, jotka ovat toteuttaneet aktiivisesti vanhemmuuttaan myös vankila-aikana eli ovat säilyttäneet vanhempisuhteensa lapsiin, voivat antaa arvokasta tietoa siitä, millaista on olla vanhempana vankeusrangaistuksen aikana ja miten se on vaikuttanut heidän tämänhetkiseen vanhemmuuteensa. Näiden yksittäistenkin kokemusten kautta voi nousta esille viitteitä sellaisista asioista, joihin olisi hyvä kiinnittää huomiota tulevaisuudessa vankilan toimintaa ja myös siviilissä olevia sosiaalipalveluita kehittäessä.

Tutkimuksen toisessa ja kolmannessa luvussa määrittelen tutkimukseni teoreettisia lähtökohtia. Käyn läpi aluksi tutkimukseni kontekstia eli vankeusrangaistusta suomalaisessa rikosjärjestelmässä ja vankilassa tehtävää sosiaalista työtä. Erityisesti vankiloiden perhetyö on olennaista vanhemmuuden tukemisesta puhuttaessa. Kolmannessa luvussa käsittelen vanhemmuutta erilaisista näkökulmista ja päätän kyseisen luvun marginaalisen vanhemmuuden käsitteeseen. Samassa yhteydessä käyn läpi joitakin aiheesta aiemmin julkaistuja tutkimuksia. Luvussa neljä täsmennän tutkimukseni tavoitteen ja tutkimuskysymykset sekä kerron tutkimuksen käytännön toteuttamisesta ja metodologisista ratkaisuista. Tutkimukseni tulokset esittelen luvussa viisi. Luku kuusi on pohdintaa ja yhteenvedoa tuloksista. Mitä tutkimustulokset kertoivat ja millaisia jatkotutkimuksia aihepiiri vaatisi?

2 Vankeus ja vankilassa tehtävä sosiaalinen työ

Vankiloilla ja ylipäättään rangaistusjärjestelmällä on nähty olevan monenlaisia tehtäviä historiassa. Erityisesti rangaistuksilla on pyritty vaikuttamaan rikollisuuteen ennaltaehkäisevästi. Rangaistuksen uhka saa aikaiseksi motiivin pidättäytyä rikoksesta eli puhutaan pelotevaikutuksesta, jolloin rangaistusjärjestelmällä on siis yleisestävä vaikutus rikollisuuteen. Lisäksi kun henkilö tuomitaan rangaistukseen, hän toimii varoittavana esimerkkinä ja ehkäisee siten muita tekemästä rikoksia. Pitkällä tähtäimellä tavoitteena on ollut myös luoda yleistä moraaliala tietynlaisten tekojen hylättävyydestä eli rangaistukset vaikuttavat ihmisten käsityksiin ja he seuraavat lakia jo pelkästään oman arvonsa vuoksi. Rangaistuksiin sisältyy myös aina vanha ajatus rikollisten tekojen hyvittämisestä. Nimenomaan vankiloiden tehtävänä on pidetty rikollisten eristämistä muusta yhteiskunnasta eli käytännössä vaarattomaksi tekemistä. Lisäksi vankiloissa tavoitteena pidetään vankien kuntouttamista eli lyhyesti sitä, että rikoksen tehnyttä henkilöä yritetään muuttaa yhteiskunnan hyödylliseksi kansalaiseksi vähentämällä hänen taipumuksiaan rikosten uusimiseen. Silloin kun rangaistuksella halutaan vaikuttaa tuomittavaan henkilöön, puhutaan rangaistusjärjestelmän erityisestävästä vaikutuksesta. (Laine 2002, 123–124; Lappi-Seppälä 2006, 69–70.)

Tässä luvussa käsitellään lyhyesti suomalaista vankeusjärjestelmää, vankien kuntouttamista ja siihen liittyen vankiloissa toteutettavaa sosiaaliala työtä. Erityisesti vankiloissa toteutettava perhetyö on tämän tutkimuksen kannalta olennaista, sillä sen tarkoituksena on mahdollistaa vangin yhteydenpitoa perheeseen ja esimerkiksi tukea hänen vanhemmuuttaan myös yhteistyössä siviilissä toimivien henkilöiden kanssa.

2.1 Vankeusrangaistus Suomessa

Vuoden 2010 alussa Suomeen perustettiin Rikosseuraamuslaitos, joka on uusi organisaatio muodostettuna aiemmasta Rikosseuraamusvirastosta sekä sen alla toimineista Kriminaalihuoltolaitoksesta ja Vankeinhoitolaitoksesta. Kyseessä on oikeusministeriön alainen organisaatio, jonka yksiköitä ovat avolaitokset ja suljetut vankilat sekä yhdyskuntaseuraamustoimistot. Vankien terveydenhuoltoyksikkö sen sijaan on nykyisin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen. Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöön panemat seuraamukset jaetaan vankeusrangaistuksiin ja vapaudessa suoritettaviin yhdyskuntaseuraamuksiin. Yhdyskuntaseuraamuksia ovat ehdonalaisen vapauden valvonta,

yhdyshuonepalvelu, nuorten ehdollisen vankeuden valvonta, nuorisorangaistus ja valvontarangaistus. Ehdottomasta vankeusrangaistuksesta ja sakkojen muuntorangaistuksesta vastaavat vankilat, joita Suomessa on tällä hetkellä yhteensä 26 kappaletta. Vankiloista 15 on suljettuja vankiloita. Vankipaikoista oli vuonna 2013 suljetuissa vankiloissa 70 prosenttia ja avovankiloissa tai avovankilaosastoissa 30 prosenttia. Vankien päivittäinen keskimääräinen lukumäärä oli 3175 vuonna 2013. Yleisin rikos, josta vankeustuomiota istutaan, on väkivaltarikos. Yli neljä vankia kymmenestä on nykyisin tuomittu väkivaltarikoksista. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2013, 4–5, 7, 25; Rikosseuraamuslaitos 2015.)

Rikollisuus yhdistetään enemmän miehiin, mikä on ymmärrettävää vankimääriä tarkastellessa. Naisvankien määrä on kasvanut viimeisten vuosikymmenien aikana sekä Suomessa että muualla maailmassa, mutta heidän keskimääräinen osuutensa on silti yleensä kahdesta yhdeksään prosenttia koko vankimäärästä. Suomessa vuonna 2015 naisten päivittäinen keskimääräinen osuus vangeista oli 7,5 prosenttia. Vertailun vuoksi esimerkiksi Ruotsissa naisvankeja on 5,6 prosenttia ja Yhdysvalloissa 9,3 prosenttia. (Walmsley 2015.)

Suomen rangaistusjärjestelmän ankarin rangaistus on vankeus. Kaikki vankilassa olevat vangit eivät kuitenkaan suorita vankilassa vankeusrangaistusta, vaan mukana on myös tutkinta- ja sakkovankeja. Varsinaista vankeutta voidaan tuomita joko elinkaudeksi tai määräajaksi. Suomen rangaistusjärjestelmän perustana on ajatus, että ehdottomaan vankeuteen tuomitaan vasta silloin, kun muita rangaistuksia ei pidetä enää mahdollisena vaihtoehtona. Suomessa ehdollinen vankeusrangaistus onkin yleistä, sillä noin kaksi kolmesta vankeusrangaistuksesta määrätään ehdollisena. (Lappi-Seppälä 2006, 96, 110–111.) Silloin kun vankeus tuomitaan ehdollisena, rangaistuksen täytäntöönpano lykkääntyy 1–3 vuoden pituiseksi koeajaksi. Jos tuomittu tekee koeaikana rikoksen, josta hänet olisi tuomittava ehdottomaan vankeuteen ja josta syyte on nostettu vuoden kuluessa koeajan päättymisestä, ehdollinen vankeus voidaan lain mukaan määrätä pantavaksi täytäntöön. (Rikoslaki 1889/39, 2b. luku 5 §.)

Suomen lain mukaan vankia ei kuulu sijoittaa suljetumpaan vankilalaitokseen kuin mitä vankilan järjestys ja turvallisuus sekä vankilassa pitämisen varmuus edellyttävät. Suomessa avovankiloihin sijoitetaan sellaisia vankeja, jotka sitoutuvat päihteettömyyteen ja joiden katsotaan muutenkin sopivan suljettua laitosta vapaampiin oloihin esimerkiksi hyväksymällä säännöt. Tuomittu henkilö voidaan kuitenkin sijoittaa suljettuun vankilaan myös siinä tapauksessa, jos avolaitoksissa ei ole tilaa tai vanki haluaa itse suljettuun vankilaan. Avolaitoksessa olevat vangit voivat olla ja liikkua vankilan alueella, työpaikalla ja muussa

toimintapisteessä ilman suoraa valvontaa. Avolaitoksessa vankeja voidaan valvoa esimerkiksi vangin ylle tai vankilan tiloihin kiinnittävillä teknisillä välineillä. (Vankeuslaki 2005/767, 4. luku 1 §, 8 §, 9 §.) Avolaitos toimii usein myös vapautteen valmentavana laitoksena eli vanki voi päästä suljetusta vankilasta avolaitokseen tuomionsa loppuosan ajaksi. Jos eläminen ei tällöin avoimemmissa olosuhteissa onnistu, vanki siirtyy takaisin suljettuun laitokseen. (Richter 2002, 85.)

Suomessa vankeinhoidon lähtökohtana on, että jokaisella vangilla on samat perusoikeudet kuin muillakin kansalaisilla. Vangin oikeudelliseen asemaan vaikuttavat kansainväliset sopimukset ja suositukset sekä Suomen perustuslakiin sisältyvät perusoikeudet. Perusoikeuksia voidaan rajoittaa vain erityistapauksessa eli silloin, jos siihen on hyväksyttävä yhteiskunnallinen tarve. Lisäksi rajoitusten on oltava tarkkarajaisia. (Myhrberg 2002, 49, 53.) Suomen vankeuslaissa (2005/767, 1. luku 3 §) todetaan, että ”vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen”. Tämä tarkoittaa sitä, ettei vankeuden täytäntöönpano saisi aiheuttaa vangille muuta haittaa kuin mitä välttämättä itse rangaistuksesta seuraa. Vankeuden täytäntöönpanon tavoitteena on myös lisätä vangin edellytyksiä rikoksettomaan elämään. Tätä toteutetaan edistämällä vangin elämänhallintaa ja sijoittumista yhteiskuntaan sekä yritetään estää uusien rikosten tekeminen rangaistusaikana. (Vankeuslaki 2005/767, 1. luku 2 §.) Näiden tavoitteiden toteuttaminen liittyy vankien kuntouttamiseen, jonka katsotaan olevan nykyvankilan yksi olennainen tehtävä ja sitä käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

Yksi olennainen asia tutkimukseni aiheelle eli vankilassa olevien henkilöiden vanhemmuudelle on rangaistusajan suunnitelma, sillä se sisältää suunnitelman muun muassa vangin sijoittamisesta. Vankeuslain (2005/767, 4. luku 6 §) mukaan ”vangille on laadittava yksilöllinen suunnitelma rangaistusajan suorittamista, vapauttamista ja ehdonalaista vapautta varten”. Tämä jokaiselle vangille erikseen tehtävä suunnitelma sisältää suunnitelman vangin sijoittamisesta, toiminnasta rangaistusaikana, valvotusta koevapaudesta, ehdonalaisesta vapauttamisesta ja poistumisluvan myöntämisestä. Suunnitelmaa tehdessä otetaan huomioon muun muassa rangaistusajan pituus, aikaisemmat vankeusrangaistukset, vangin työ- ja toimintakyky sekä muut hänen olosuhteistaan saadut tiedot. Kun vankia sijoitetaan vankilaan, huomioon on otettava rangaistusajan suunnitelman mukaisesti muun muassa ikä, terveys, vangin oma toivomus, kotipaikka ja yhteyksien säilyminen lähiomaisiin tai muihin läheisiin. (Eml., 6 §, 8 §.) Perhesuhteita ajatellen on huomattava, että vangin sijoittamispäätös vaikuttaa erityisesti esimerkiksi perheen vierailumahdollisuuksiin vankilassa. Vaikka lain mukaan vankien sijoittelussa tulee ottaa huomioon kotipaikka ja yhteyksien säilyminen läheisiin henkilöihin,

vankeinhoitoalueet ovat Suomessa maantieteellisesti laajoja ja täten tapaamismatkat saattavat muodostua pitkiksi. (Karsikas & perhetyöryhmä 2003, 53.)

Vankeuslaista löytyy myös muita kohtia, joilla on vaikutuksensa vanhemmuuteen ja sen toteuttamiseen vankilan seinien sisäpuolella. Erityisen merkittävää on se, mitä vangin yhteyksistä vankilan ulkopuolelle on määrätty. Vankeuslain (2005/767) neljännen osan alussa säädetään kirjeenvaihdosta, puhelusta ja sähköisestä viestinnästä. Omakustanteisesti jokaisella vangilla on oltava mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle ja nykyisin avolaitoksissa myös matkapuhelimen käyttö on mahdollista (emt., 12. luku 6 §, 6a §). Neljännessä osassa säädetään myös tapaamisista, joihin vangilla on oikeus niihin varattuina aikoina. Tapaamiset voivat olla valvottuja tai valvomattomia. Valvomattomat tapaamiset ovat mahdollisia lähiomaisen tai muuten läheisen henkilön kanssa, jos se on perusteltua esimerkiksi yhteyksien säilymisen vuoksi. Lapsia on mahdollista tavata suljetuissa vankiloissa myös siihen soveltuvissa erillisissä tiloissa. (Emt., 13. luku 1 §, 3–5 §). Samassa lain osassa (emt., 14. luku 1 §) määritellään lisäksi esimerkiksi poistumisluvista, joiden tarkoituksena on myös tukea vangin yhteyksien säilymistä ja vähentää rangaistuksesta aiheutuvia haittoja.

2.2 Vankien kuntouttaminen

Rangaistusjärjestelmän yhtenä tehtävänä on kuntouttaminen eli pyrkimys vaikuttaa rikollisten henkilöiden käyttäytymiseen ja asenteisiin siten, että heidän taipumuksensa syyllistyä uusiin rikoksiin vähentyisivät ja siten myös lisääntyisivät heidän mahdollisuutensa elää yhteiskunnassa hyödyllisenä kansalaisena (Laine 2002, 124). Laine (emt.) kirjoittaa, että juuri vankien kuntouttaminen erottaa nykyvankilan entisaikojen vankityrmistä. Käyttäytymisen muutos on ollut jo pitkään rangaistusten yhtenä päämääränä, mutta halutut muutokset ovat hieman vaihdelleet. Esimerkiksi persoonallisuusmuutoksia on tavoiteltu 1940- ja 50-luvuilla usein pakkoon perustuvilla terapeutisilla toimenpiteillä. Sosiaalityön menetelmät ovat kuitenkin vaikuttaneet rikosseuraamusjärjestelmien toimintatapoihin, ja nykypäivänä sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan erityisesti arkielämässä tarvittavien sosiaalisten ja tiedollisten taitojen opettelua. (Lappi-Seppälä 2006, 80.)

Jotta vanki voisi vapauduttuaan sopeutua elämäänsä taas vapaassa yhteiskunnassa, on vankeinhoidossa erityisen tärkeää huomioida laitostumisen riskit ja pyrkiä vähentämään niitä. Kun vanki elää pitkään suljetussa laitoksessa, sillä on vaikutusta hänen minäkuvaansa sekä siihen, miten hän hahmottaa omaa suhdettaan ympäröivään maailmaan. Kyse on niin sanotusta

laitostumisesta. Laitostumisessa vangin rooli sisäistetään itseen ja laitoksen rutiineihin totutaan kokonaisvaltaisesti. Jos vanki laitostuu vaikeasti, hänen voi olla lähes mahdotonta selvitä vankilan ulkopuolella ja hän voi kokea vankilan vapautta helpommaksi elinpaikaksi, sillä vankilassa on läsnä rutiinien tuoma turva. Lievemmissäkin laitostumistapauksissa siviilissä tarvittavat elämäntaidot voivat huomattavasti heikentyä. (Lappi-Seppälä 2006, 97.)

Suomen vankiloissa järjestetään erityisesti päihdekuntoutusta ja vaihtelevasti myös muita erilaisia toimintaohjelmia. Toimintaohjelmilla pyritään Rikosseuraamuslaitoksen mukaan vaikuttamaan sellaisiin arvoihin ja asenteisiin, jotka tukevat rikollista käyttäytymistä. Lisäksi pyritään lisäämään vangin ongelmanratkaisu- ja sosiaalisia taitoja sekä esimerkiksi itsekontrollia. Päihdekuntoutuksien ja toimintaohjelmien lisäksi vankiloissa järjestetään myös muunkinlaista sosiaalista kuntoutusta. Kaikkien kuntoutusohjelmien ensisijaisena tavoitteena ei välttämättä siis ole vankien uusintarikollisuuteen vaikuttaminen, vaan tavoitteena on valmistautuminen vapautta varten. Sosiaalinen kuntouttaminen voi olla esimerkiksi sosiaalisten ja arkielämän taitojen ylläpitämistä sekä työelämä- tai opiskeluvälineiden parantamista. (Rikosseuraamuslaitos 2013; Haavisto 2006, 28.)

Kaikki vangit eivät kuitenkaan ole motivoituneita aktiivitoimintoihin tai kuntouttamista varten ei ole tarpeeksi resursseja olemassa. Rikosseuraamuslaitoksen tilastollisen vuosikirjan (2013, 11) mukaan päihdekuntoutusohjelmiin, uusintarikollisuutta vähentäviin toimintaohjelmiin sekä muihin sosiaalisen kuntoutuksen ohjelmiin osallistuvien määrä on vaihdellut vuosittain kuuden ja kymmenen prosentin välillä. On tietenkin hyvä huomata, ettei kaikilla vangeilla ole ongelmia päihteidenkäytössä tai puutteita sosiaalisessa toimintakyvyssä. Laine (2007, 276) tuo kuitenkin esille sen näkökulman, että kaikissa hoitojärjestelmissä esiintyy taipumusta valikoida asiakkaita siten, että se palvelee enemmän järjestelmän etua kuin alkuperäistä tavoitetta. Kuntoutuksen piiriin pääsevät siis helpommin ne, jotka ovat muita helpommin hoidettavia. Tämä vaara on todennäköisesti olemassa myös vankeinhoidossa, jossa vankilan turvallisuuden näkökulmasta päätökset saatetaan arvioida eri tavalla kuin mitä kuntoutusnäkökulmasta katsottuna asia olisi. (Emt., 276–277.)

2.3 Sosiaali- ja perhetyö vankiloissa

Vankiloissa toteutetaan kuntouttamiseen liittyen sosiaalista työtä, jolle perusteita löytyy suoraan vankeuslaista. Vankeuslain (767/2005, 10. luku 6 §) mukaan ”vankia on tuettava sosiaalisessa

kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä hänen lähiomaisiinsa tai muihin läheisiin sekä asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaalietuuksiin ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa”. Psykososiaalista yksilötyötä vankiloissa tekevät sosiaalityöntekijöiden lisäksi esimerkiksi psykologit, pastorit ja päihdetyön erityisohjaajat. Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä vankilassa on auttaa vankia muun muassa siviiliin liittyvien asioiden hoidossa sekä huolehtia vangin sosiaalisen tilanteen valmistelusta ennen vapautumista. Tämä valmistelu tehdään yhteistyössä eri viranomaisten ja muiden tarvittavien tahojen kanssa. (Haavisto 2006, 27.) Vankilat järjestävät myös lisäksi esimerkiksi perheleirejä, jotka voivat suuntautua muun muassa vanhemmuuden tukemiseen tai vuorovaikutuksen kehittämiseen. Lisäksi joissakin vankiloissa Punainen Risti järjestää isä-lapsitoimintaa. (Rikosseuraamuslaitos 2013.)

Silloin kun kyse on jollain tavalla perheisiin liittyvästä sosiaalisesta työskentelystä, puhutaan perhetyöstä. Perhetyön katsotaan yleisesti ottaen olevan ”yhteiskunnallista ja sosiaalista työtä, jossa tavoitteena on perhekohtaisesti ratkaista ihmisten arkielämässä esille tulleita haastavia elämäntilanteita ja ongelmia” (Järvinen, Lankinen, Taajamo, Veistilä & Virolainen 2007, 15). Perhetyön kohteita ovat nimensä mukaisesti siis perheet. Perhetyössä ihminen ymmärretään perheen osana ja olennaista on vuorovaikutus, minkä vuoksi kaikki perheenjäsenet tulisi huomioida työskentelyssä. Perhetyö voi kohdistua kuitenkin pelkästään yksilöön ja hänen välityksellään tai suoraan perheeseen. Perhetyössä on kyseessä eräänlainen ajattelu-, keskustelu- ja toimintatapa. (Uusimäki 2005, 30, 41.) Tällaista toimintaa perustellaan erityisesti lapsen edulla, ja suurimmaksi osaksi perhetyö kohdistuu lapsiperheisiin (Nätkin & Vuori 2007, 9).

Perhetyö onkin osa myös vankiloiden toimintatapoja. Rikosseuraamusvirasto asetti vuonna 2002 perhetyöryhmän, jonka mietinnän mukaan perhetyöhön kuuluu vankilassa kaikki sellainen toiminta, jossa ollaan yhteydessä vankien perheenjäseniin. Perheitä tukevan toiminnan lisäksi siihen voi kuulua väkivaltaisuutta ja väärinkäytöksiä ehkäisevää toimintaa. Perhetyö vankiloissa on kyseisen työryhmän mukaan laaja-alaista ja kuuluu useille henkilöstöryhmille heidän muiden tehtäviensä ohella, ei siis esimerkiksi vain vankiloiden sosiaalityöntekijöille. Perhetyötä ovat muun muassa yhteydenpidon järjestäminen, perheleirit sekä monenlainen muu ohjaus ja neuvonta. Tarkoituksena on mietinnän mukaan tukea vangin perheen psyykkisten, sosiaalisten ja taloudellisten asioiden hoitoa. Mietinnän toimenpide-ehdotuksissa todetaan, että vankeusrangaistusta suorittamaan menevän henkilön perhesuhteiden tukeminen olisi aloitettava jo ennen tuomion täytäntöönpanoa. Tämän jälkeen sitä olisi jatkettava vankilassa ja vielä vapautumisen jälkeen yhteistyössä yhteiskunnan perhetyön toimijoiden kanssa. (Karsikas & perhetyöryhmä 2003, 5–7; 64–69, 79, 97.)

Kymmenen vuotta kyseistä mietintöä myöhemmin Rikosseuraamuslaitoksen Lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 8) määritellään perhetyön olevan ”yhteydenpidon mahdollistamista, keskusteluavun antamista, valmiuksien parantamista ja tukemista arjen toimintoihin, kasvatustehtävässä tukemista, vanhemmuuden arviointia sekä yhteistyön tekemistä siviilitoimijoiden kanssa”. Rikosseuraamuslaitoksen toteuttaman perhetyön voi jakaa kolmeen osaan: yhteydenpitoon, perhesuhteiden hoitoon sekä kuntoutukseen ja vaikuttamistyöhön. Keskeistä perhetyön toiminnassa on aina lapsen edun turvaaminen ja työtä voidaan tehdä yhteistyössä koko perheen kanssa, mutta pääpaino työskentelyssä on silti vangin kanssa tehtävässä työssä. Tavoitteena perhetyössä pidetään sitä, että vangin elämänhallintaa lisääntyy ja arjessa selviytyminen paranee. Lapsiin liittyvien asioiden lisäksi yksi tärkeä osa perhetyötä on myös parisuhteiden ylläpitäminen vankeusaikana. (Emt., 8, 10, 19.) Perhetyö ja sen kehittäminen mainitaan lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen tämänhetkisessä strategiassa, jonka mukaan rikoksesta tuomitun yhteydenpitoa perheeseen mutta myös muihin sosiaalisiin verkostoihin ja yhteiskunnan palveluverkostoihin tuetaan. Strategian mukaan perhetyötä kehitetään erityisesti lapsinäkökulma huomioon ottaen. (Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011–2020, 10.)

Vangin puolison ja lapsien tukeminen on kuntien vastuulla. Vankilan perhetyössä yhteistyötä siviilissä toimivien työntekijöiden kanssa kuitenkin korostetaan, sillä vanhemman vankeuden kokevia perheitä halutaan auttaa selviytymään vankeuden yli ja vankeusaika nähdään myös valmentautumisena vapautumisen jälkeiseen elämään. (Litmanen 2011.) Vielä vankilasta vapautumisen jälkeenkin perhetyötä jatketaan valvontaan tulevien henkilöiden kanssa yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Käytännössä perhetyö on tällöin keskustelua perheeseen liittyen ja palveluohjausta. (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 33.)

Perhetyön yhtenä olennaisena osana pidetään vanhemmuuden tukemista. Rikosseuraamuslaitoksen perhetyössä vanhemmuutta voidaan linjauksien mukaan tukea erilaisilla tavoilla; esimerkiksi yksilötyöllä, vanhempi-lapsitapaamisilla, verkostopalavereilla ja perheleireillä (Lapsi- ja perhetyön linjaukset 2013, 17). Vanhemmuuden tukemisesta puhutaan nykymaailmassa paljon, ei vain vankiloiden toteuttaman perhetyön yhteydessä. Esimerkiksi Sihvosen (2016, 73) tekemän tarkastelun mukaan vanhemmuuden tukeminen nousi Suomessa hallitusohjelmaan vuonna 1999, minkä jälkeen tukeminen on mainittu jokaisessa hallitusohjelmassa. Siltikin nimenomaan vanhemmuuden tukemiseen tähtääviä interventiomenetelmiä on ollut olemassa vain vähän vielä 2000-luvun alkupuolella (Rönkä & Kinnunen 2002, 9). Sihvosen (2016, 81) mukaan vanhemmuuden tukemisessa on ensisijaisesti

kyse vanhemman ja lapsen välisen emotionaalisen vuorovaikutuksen tukemisesta. Tässä tutkimuksessa olen kuitenkin käyttänyt käsitettä vanhemmuuden tukeminen mahdollisimman laajasti: sitä on kaikki sellainen toiminta, jonka tarkoituksena on tukea vanhemman olemista ja toimimista vanhempana. Tämä voi siis tarkoittaa monenlaista käytännön apua, neuvomista ja ohjausta vanhemmuuden kentällä.

Vankiloiden perhetyö ei ole työskentelyä pelkästään vain sellaisten vankien kanssa, joiden lapset ovat siviilissä vankilan ulkopuolella. Vankeus ei nimittäin aina tarkoita vankilaan joutuvan vanhemman eroa lapsesta, sillä Suomessa – samoin kuin monissa muissakin maissa – on mahdollista ottaa pieni lapsi mukaan vankilaan. Joitakin vuosia sitten tämä käytäntö nousi julkiseksi keskustelunaiheeksi, sillä ei ollut selvää, toteutuuko lapsen etu aina kyseisissä tilanteissa. Vanhempiensa mukana vankilaan tulleet lapset eivät olleet järjestelmällisen tilastoinnin kohteena, joten edes heidän lukumäärästään ei ollut tarkkaa tietoa. Aiheeseen liittyen tehtiin selvitys (Enroos, Pösö & Vierula 2006), jonka mukaan vuosien 2000 ja 2005 välillä vankilassa oli ollut noin sata lasta vanhempansa mukana. Lapsia koskevat päätökset tehtiin selvityksen mukaan tapauskohtaisesti ja joustavasti. Ei siis ollut aina selvää, perustuivatko tehdyt päätökset lapsen etuun vai johonkin muuhun. (Emt., 71.)

Tilanne muuttui Suomessa vuonna 2010, jolloin vanhemman mukana vankilaan tulevien lasten asioista alkoivat vastata sekä vankeinhoito että lastensuojelu. Aiemmat vankiloiden omat äiti-lapsiosastot on nykyisin muutettu lastensuojeluyksiköksi, jossa vankiäitien ja heidän lastensa kanssa työskentelee lastensuojelusta kokemuksia omaavia perhetyöntekijöitä (Enroos 2014, 140). Lain mukaan lapsen sijoittamisesta vankilan perheosastolle päättää kotikunnan lastensuojelun sosiaalityöntekijä kuultuaan ensin Rikosseuraamuslaitosta, ja lapset ovat lastensuojelun avohuollon tukitoimenä sijoitettuja (Lastensuojelulaki 13 a §, 37 §). Sijoittaminen ei siis voi perustua vain vanhemman haluun saada lapsi mukaan vankilaan, vaan päätöstä tehdessä tilannetta on arvioitava kattavasti. Sijoittamisen alussa lastensuojelun kanssa tehdään asiakassuunnitelma, jossa määritellään tietyn tavoitteet perheosastojaksolle. Sosiaalityöntekijää myös tavataan osastojakson aikana säännöllisesti. Tapaamisissa käydään läpi aiemmin asetettuja tavoitteita sekä mietitään perheelle sopivia tukitoimenpiteitä tulevaisuutta eli perheosastojakson päättymistä ajatellen. (Lastensuojelun käsikirja 2015.)

Tässä tutkimuksessa ei ole oltu kiinnostuneita sellaisista tilanteista, joissa lapsi on ollut vanhemman eli käytännössä äidin mukana vankilassa. Kiinnostuksen kohteena on ollut ”etänä” toteutettava vanhemmuus vankilasta käsin ja siihen liittyvät kokemukset.

3 Vanhemmuus

Tässä luvussa käsittelen vanhemmuutta erilaisista näkökulmista. Vanhemmuus on ilmiönä laaja ja sitä on tutkittu monilla tieteenaloilla. Aluksi määrittelen vanhemmuuden käsitettä yleisellä tasolla, minkä jälkeen käyn läpi psykologista ja sosiologista näkökulmaa vanhemmuuteen. Tämän jälkeen pohdin kasvatuksen ja vanhemmuuden käsitteiden suhdetta. Luvun lopussa käsittelen marginaalista vanhemmuutta, sillä vankeus asettaa vanhemman yhteiskunnan marginaaliin. Millaista on tutkimusten mukaan olla yhteiskunnan sivussa eli reunalla, kun kyseessä on vankilassa oleva vanhempi?

3.1 Vanhemmuuden käsite

Vanhemmuudessa on kyse laajasta ilmiöstä, jota voi tarkastella monenlaisista erilaisista näkökulmista käsin eikä vain yhden lyhyen määritelmän tekeminen ole siis mahdollista. Vanhemmuutta voi tarkastella esimerkiksi Schmittin (2003, 298) mukaan yksilöllisenä kehitystehtävänä, elämänkaareen kuuluvana muutosprosessina tai yhtenä perheen elämänjaksona.

Yleisesti ottaen vanhemmuus-käsite viittaa isänä tai äitinä olemiseen. Sillä tarkoitetaan lapsen saamisesta alkavaa prosessia, joka jatkuu jonkinlaisena läpi koko elämän. Vanhemmuus on myös tehtävä, jonka tarkoituksena on olla lasten kanssa auttaakseen heitä kasvamaan hyvinvoiviksi aikuisiksi. Vanhemmuus ei synny yhtäkkiä, vaan siihen täytyy kasvaa ja kyseessä on myös jatkuvasti muuttuva tehtävä ja rooli. Vanhemmuuteen vaikuttavat esimerkiksi nykyinen ja aiempi elämäntilanne sekä se, millaiset sisäiset ja ulkoiset voimavarat perheellä on. Vanhempien yksilölliset ominaisuudet ja oma elämänhistoria erilaisine kokemuksineen vaikuttavat aina vanhemmuuden muodostumiseen, sillä sen toteutumista auttavat tai vaikeuttavat aikaisemmat kokemukset omasta lapsuudesta ja vanhemmuudesta sekä käsitys siitä, millaiset kyvyt itsellä on olla ja selviytyä vanhempänä toimimisesta. (Järvinen ym. 2007, 90–91; Leinonen 2004, 177.)

Vanhemmuus on siis aina monien tekijöiden tulos ja kyse on aina jonkinlaisesta vastavuoroisesta suhteesta. Vanhemmuudessa ei ole kyse paikallaan pysyvästä tilasta, vaan prosessista (Schmitt 2003, 324). Tätä on kuvannut muun muassa Belsky (1984), joka on luonut vanhemmuuden prosessimallin, jonka mukaan vanhempänä toimimista määrittävät eri tekijät kietoutuvat yhteen. Tällaisia tekijöitä ovat mallin mukaan esimerkiksi vanhemman persoonallisuus, lapsen

ominaisuudet, parisuhde ja sosiaalinen verkosto. Vanhempana toimimiseen vaikuttaa suoraan muun muassa vanhemman persoonallisuus tai sosiaalinen verkosto, mutta esimerkiksi sosiaalinen verkosto vaikuttaa myös persoonallisuuteen ja siten epäsuorasti vanhemmuuteen. (Emt., 84.) Myös Schmitt (2003) on muodostanut mallin siitä, mitkä kaikki asiat vanhemmuuteen eli kykyyn hoitaa vanhemmuutta vaikuttavat. Perheyksikön tasolla vaikuttamassa ovat perhehistoria, lapsuuden perhe ja suku sekä kyky hyötyä resursseista. Yhteiskunnan tasolla vaikuttamassa ovat lait ja asetukset, sosiaalipolitiikka ja arvot. Yksilötason ja vuorovaikutustason tekijöitä on monia. Esimerkiksi synnynnäiset ja terveyteen liittyvät ominaisuudet sekä representaatiot itsestä tai toisista ovat yksilötason ominaisuuksia. Vuorovaikutustasolla vaikuttamassa ovat esimerkiksi parisuhde ja kiintymyssuhteet. Schmitt toteaa, että vanhemmuudessa kaikki ovat yhteydessä kaikkeen. (Emt., 300, 308–314.)

Vanhemmuus katsotaan useimmiten biologiseksi ominaisuudeksi, mutta Alasuutarin (2003, 14) mukaan kyse ei ole edes pääasiallisesti biologisesta tai geneettisestä toiminnasta. Hänen näkemyksensä mukaan vanhemmuuden toimintaa toteuttavan täytyy antaa vanhemmuudelle jonkinlainen merkitys, ja tämä liittyy yleensä siis vanhemmuuden psykologiseen ulottuvuuteen (emt.). Vanhemmuus voi olla monella tapaa ilmenevää ja yleistä onkin jakaa vanhemmuuden ulottuvuudet neljään eri osa-alueeseen: biologiseen, juridiseen, sosiaaliseen ja psykologiseen vanhemmuuteen. Perinteisesti vanhempien oikeudet ja velvollisuudet on liitetty biologiseen suhteeseen kuuluvaksi, mutta perhesuhteet ovat tietenkin todellisuudessa tätä monimuotoisempia. (Esim. Järvinen ym. 2007, 13; Ritala-Koskinen 2001, 55.) Enroosin (2008, 4) tutkimuksen perusteella äitiyden vastuu ei olekaan vain vastuuta biologisista lapsista, ja vankilassa olevat naiset kantavat vastuuta myös muun muassa aikuisista lapsistaan ja lapsenlapsistaan. Toisaalta taas osa lapsista asuu muiden luona jo ennen kuin biologinen vanhempi päättyy vankilaan. Esimerkiksi monen vankeusrangaistustaan suorittavan äidin lapsi on otettu huostaan jo ennen tuomion alkamista (emt., 65; ks. myös Naiset näkyviksi 2008). Tutkimustani ajatellen on siis hyvä muistaa, että vangit saattavat kokea olevansa vanhempia myös muille kuin biologisille lapsilleen, sillä esimerkiksi uusperheet ovat nykyisin yleinen ilmiö.

Juridisesti eli oikeudellisesti lapsen vanhempia (huoltajia) ovat henkilöt, joille vanhemmuus on lain tai oikeuden päätöksen perusteella määritetty. Yleensä kyseessä ovat biologiset vanhemmat, mutta niin ei ole aina. (Ks. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.) Sosiaaliselta kannalta lapsen vanhempia sen sijaan ovat ne henkilöt, jotka huolehtivat arjen käytännöistä eli konkreettisesta huolenpidosta ja toiminnasta lapsen elämässä. Lapsi ei ole

tällaisessa suhteessa vain vastaanottava osapuoli, vaan sosiaaliseen vanhemmuuteen liittyy lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus. Lisäksi psykologisesti määriteltynä vanhempia ovat ne henkilöt, jotka lapsi kokee tunnetasolla vanhemmiksi. Kasvun ja kehityksen turvaamiseksi lapsen nähdään tarvitsevan myös psykologista vanhemmuutta muiden vanhemmuuden osa-alueiden lisäksi. Psykologinen tai sosiaalinen suhde aikuisiin ei synny itsestään tai viranomaisten tekemällä kirjallisella päätöksellä, vaan kyseessä on siis vuorovaikutusta edellyttävä suhde. (Järvinen ym. 2007, 13; Ritala-Koskinen 2001, 54–60.)

Nykypäivänä vanhemmuutta pidetään sosiaalisesti rakentuneena ja muuttuvaisena ilmiönä. Vanhemmuus siis toteutuu aina tietyssä ajassa ja paikassa, kulttuurissa, jossa on jonkinlaiset tietyt käsitykset vanhemmuudesta. Vanhemmuutta ei siis ole mahdollista erottaa esimerkiksi kulttuurisista arvoista ja normeista tai yhteiskunnan rakenteellisista realiteeteista. (Alasuutari 2003, 14.) Schmittin (2003, 301) näkemyksen mukaan kulttuuri voidaan nähdä kansakunnan kehityksen ilmauksena tai sopeutumisprosessina, ja se onkin laajin käsite kuvaamaan taustaa, jossa vanhemmuus toteutuu.

3.1.1 Hyvä vanhemmuus?

Rönkä ja Kinnunen (2002, 4) kirjoittavat, että tietoa hyvästä vanhemmuudesta on saatavilla runsaasti, mutta nämä tiedot ovat usein keskenään ristiriitaisia. Valkonen (2006, 100) taas pohtii väitöskirjassaan, että tietoa vanhemmuudesta ja lapsen kasvattamisesta on saatavilla enemmän kuin koskaan, mutta silti vanhemmuus on julkisten keskusteluiden perusteella hukassa tai kriisissä (ks. myös Sihvonen 2016). Vanhemmuus sisältääkin monenlaisia ristiriitoja, sillä sille ei ole määriteltynä täysin yksiselitteisiä ja yleisesti hyväksyttyjä tavoitteita, vaikka yleisesti odotetaan ”(riittävän) hyvää vanhemmuutta” (ks. Hirsjärvi & Huttunen 1999, 50). LeMasters ja DeFrain (1983, ref. Hirsjärvi & Huttunen 1999, 50) ovat kirjoittaneet, että vanhemmuuteen liittyvät yhteiskunnalliset odotukset ovat paljolti julkilausumattomia normeja, jotka vanhempien tulisi itse oivaltaa. Yhteiskuntamme voi puuttua tarvittaessa ”huonoon vanhemmuuteen”, joten tutkijoiden mukaan voi ajatella, että yhteiskunta haluaa pitää kaikkia vanhempia epätietoisuudessa omasta pätevyydestään, sillä vanhemmuuteen valmentaminen on puutteellista. (Emt., 50.)

Raitakarin (2004, 60) mukaan jokaisen ihmisen toimiminen yhteiskunnassa edellyttää laajaa sosiaalista ja kulttuurista kompetenssia. Tällä tarkoitetaan yksilön mieleensä sisäistämää tietoa siitä, miten ympärillä olevan kulttuurin mukaisesti yleensä toimitaan, ajatellaan ja tehdään eroja

erilaisten käyttäytymistapojen välillä. Näihin jaettuihin tapoihin, joilla yhteiskunnassa arkea eletään ja millä tavalla tietyssä tilanteessa olevien ihmisten oletetaan toimivan, voidaan viitata ”kulttuurinen mallitarina” -käsitteellä. Nämä mallitarinat pitävät yllä ymmärrystä tavoiteltavista elämänkuluista, keskuksista, marginaalisista paikoista sekä myös siitä, miten marginaaleihin liikutaan tai miten niistä liikutaan pois. (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 16; Raitakari 2004, 60.) Marginaalisuuteen palataan luvussa 3.4.

Schmitt (2003, 309) muistuttaa, että käytännössä vanhemmuus rakentuu erilaisilla tavoilla eri vanhempien ja lasten välillä eli riittävän hyvä vanhemmuus vaatii muun muassa luovuutta, joustavuutta ja yritystä ymmärtää perheen jokaista lasta. Valkonen (2006) on koonnut yhteenvedon hyvän vanhemmuuden osatekijöistä eri tutkimusten perusteella. Psykologian tutkimuksissa pääpaino on lapsen myönteisessä kehityksessä ja olennaista on muun muassa lapsen tarpeiden huomaaminen ja niihin vastaaminen, rajojen asettaminen, auktoriteetti ja lapsen itsenäisyyden tukeminen. Hyvän vanhemmuuden tehtäviä ovat esimerkiksi hoivaaminen, keskusteleminen, auttaminen, neuvominen, valvonta ja kontrollointi. Kun hyvän vanhemmuuden sisältöä on kyselty tutkimuksissa vanhemmilta itseltään tai lapsilta, esille on tullut paljon samoja asioita. Valkosen omassa tutkimuksessa lapset kokivat hyvään vanhemmuuteen sisältyvän lapsen tärkeänä pitämisen, lapsesta huolta pitämisen, kivana olemisen, rajoittamisen ja kasvattamisen sekä ihmiseksi elämisen. Hyvän vanhemman tulee siis asettaa myös rajoja itselleen. (Emt., 55, 69–70, 100.)

3.1.2 Isyys ja äitiys

Perinteisesti vanhemmuutta on aiemmin tutkittu roolien näkökulmasta. Jo 1950-luvulla sosiologi Talcott Parsons on esittänyt näkemyksen isän ja äidin rooleista. Rooliteorian mukaan vanhemmuus jakautuu kahdeksi erilaiseksi rooliksi: isän rooli on asiasuuntautunut, kun taas äidin rooliin kuuluu tunnesuuntautuneisuus. Rooliajattelua on kuitenkin kritisoitu esimerkiksi sen vuoksi, että se antaa vaikutelman siitä, että vanhemmuus on ”vain rooli”. Nykyään äidin ja isän roolien välille ei edes voi esittää Parsonsin mukaista erottelua ja onkin selvää, että roolit määräytyvät sen mukaan, millainen on esimerkiksi taustalla oleva perhekäsitys. (Jallinoja 1984, 14–15; ref. Hirsjärvi & Huttunen 1999, 52.) Ympäröivä kulttuuri vaikuttaa aina merkittävästi siihen, miten äiteinä tai isinä – vanhempina – konkreettisesti eletään ja miten vanhempien toimia muokataan (ks. Vuori 2003, 39).

Aiemmin lasten hoitaminen ja kasvattaminen oli ensisijaisesti äitien asia, mutta 1960-luvun

sukupuoliroolikeskustelu sai aikaan sen, että tasa-arvon nimissä myös isiä alettiin vaatia lapsia ja kotia hoitamaan. Hieman tätä myöhemmin, 1980–1990-luvuilla, isyys nousi Suomessa keskeiseksi perheisiin liittyväksi teemaksi. Lainsäädännössä alkoi esiintyä 1980-luvulla aiempaa enemmän sukupuolineutraaleita vanhempien oikeuksia ja velvollisuuksia koskevia sekä myös isien oikeuksia määrittäviä lakeja. Tuohon aikaan isät syrjäyttivät äidit yhteiskunnallisen kiinnostuksen kohteena. (Vuori 2013, 51–53.)

Nykyisin yhteiskunnassamme puhutaan yleisesti isän ja äidin kesken jaetusta vanhemmuudesta sekä vanhempien ja ammattilaisten kesken jaetusta hoivavastuusta, ei enää isän ja äidin erillisistä tehtävistä (Nätkin 2003, 29). Siltikin perheiden sisäiset sukupuolisopimukset ovat tärkeitä ulottuvuuksia, joiden avulla vanhemmuuden kokemuksia jäsennetään. Isyyttä määrittää nykypäivänä aiempaa selvemmin sitoutuminen perheeseen, lapsiin, kodinhoitoon ja jaettuun vastuuseen, mutta kuitenkin tasa-arvo, vastuu lapsista ja kodista näyttäisivät edelleen tarkoittavan eri asioita isille ja äideille. (Korhonen 1999, 218.)

Vanhemmuutta käsitellessä onkin vaikeaa olla mieltimättä sukupuoleen liittyviä kysymyksiä. Kuten Kulmala ja Vanhala (2004, 100) toteavat, ”naisten ja miesten vanhemmuuden kokemukset ja heille asetetut odotukset eroavat toisistaan”. Kulttuuriset odotukset vanhemmuudesta eivät ole samanlaisia naisille ja miehille, vaan vanhemmuus on siis sukupuolitunutta (emt., 102). Vaikka vanhemmuus on julkisivultaan sukupuolineutraali, käytännössä tilanne on toinen (Hautanen 2002, 240). Hautanen tuokin artikkelissaan esille, että naisen vastuu äitinä on erilaisella tavalla painotettu kuin miehen vastuu isänä. Hänen mukaansa naisten tekoja punnitaan arjessa usein äitiyden kautta, mutta mies ja isä eivät ole ajatusmaailmoissa yhtä samalla tavalla. Jos mies siis on väkivaltainen tai esimerkiksi rikollinen, häntä ei yleensä määritellä ensisijaisesti isäksi. Kuitenkin naisten kohdalla toimitaan toisin, sillä esimerkiksi ”huumeäiti” on osa suomalaisia moraalidiskursseja, mutta ”huumeisä” ei. Äitiys ja isyys ovat siis sosiaalisia kategorioita, jotka määrittävät sukupuolten sitoumuksia eri tavoilla. (Emt., 240, 247.) Samalla tavalla esimerkiksi äiti, joka jostain syystä asuu lapsista erostaan, saa helposti huonon äidin leiman muiden ihmisten silmissä tai ainakin kyseistä ratkaisua pidetään kummallisena (Nousiainen 2004, 168).

3.2 Psykologinen ja sosiologinen näkökulma vanhemmuuteen

Vanhemmuus on tutkimusaiheena monitieteinen. Vanhemmuuteen liittyviä tutkimuksia on tehty esimerkiksi psykologian, sosiaalitieteiden ja kasvatustieteen aloilla. Tässä yhteydessä käsitellään psykologista ja sosiologista näkökulmaa vanhemmuuteen.

Psykologisesta näkökulmasta katsoen vanhemmuudessa on kyse tietynlaisesta läheisestä ihmissuhteesta kahden eri sukupolvea olevan ihmisen välillä. Kyse on siis muustakin kuin biologisesta tai sosiaalisesta vanhemmuudesta. Psykologiassa vanhemmuus alkoi kiinnostaa tutkijoita etenkin 1950- ja 60-luvuilla, jolloin kiinnostuksen kohteeksi nousi lapsen ja vanhemman välinen kiintymissuhde. Tällöin vanhemmuus nähdään siis suhteena, joka rakentuu kiintymykselle ja vuorovaikutukselle. Kiintymystutkimus nojaa psykoanalyttiseen lähestymistapaan, jossa korostetaan varhaislapsuuden sekä lapsen ja vanhemman suhteen laadun merkitystä yksilön elämäkululle ja persoonallisuuden kehitykselle. Kiintymystä koskevaa tutkimusta onkin ilmestynyt runsaasti. Myöhemmin 1970-luvulla psykologiassa nousi lisäksi toiseksi tärkeäksi suuntaukseksi ekologinen näkemys, jossa lapsen nähdään kasvavan ja kehittyvän aina vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Vanhemmuuden käsitteen sijaan ekologisessa vanhemmuustutkimuksessa alettiin käyttää käsitettä ”vanhempana toimiminen”, ja tavoitteena oli siis myös etsiä vastauksia siihen, mikä vaikuttaa vanhempana toimimiseen. Kiinnostus oli erityisesti vanhemmuuden ulospäin näkyvässä puolessa, ei lapsen ja vanhemman välisessä tunnesuhteessa. Psykologian vanhemmuustutkimuksissa ollaan myös 1960-luvulta alkaen puhuttu kasvatustyyleistä, joilla viitataan vanhemman kokonaisvaltaiseen tapaan olla vanhempi. (Hirsjärvi & Huttunen 1999, 49; Valkonen 2006, 11–12.)

Vanhemmuus on kiinnostanut tutkijoita myös yhteiskunnallisena ilmiönä. Sosiologisesta näkökulmasta vanhemmuus on yhteiskunnallinen instituutio, joka pohjaa tapoihin ja lakeihin. Niitä tukevat normit ja yleinen moraalikäsite siitä, mitä vanhemman ja lapsen suhteelta edellytetään. Täten vanhemmuus siis opitaan ja luodaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. (Hirsjärvi & Huttunen 1999, 50.) Sosiologian tutkimuksissa tärkeä aihe on erityisesti ollut sosialisatioteoria, sillä vanhemmilla nähdään olevan tärkeä rooli lapsen sosialisatiossa (Valkonen 2006, 12). Sosialisatio liittyy Valkosen (emt.) mukaan läheisesti kasvatukseen, jota käsitellään seuraavassa luvussa.

3.3 Vanhemmuus ja kasvat

Sihvonen (2016, 78) on tuonut esille, että joissakin yhteyksissä vanhemmuuden käsitteen on väitetty korvanneen puheen lasten kasvatuksesta, mutta hänen artikkelinsa perusteella kasvatuksesta puhutaan ainakin suomalaisissa perheisiin liittyvissä projekteissa runsaasti. Vanhemmuuden ja kasvatuksen käsitteet ovat lähellä toisiaan, mutta yleensä kyseessä katsotaan kuitenkin olevan kaksi eri käsitettä, jolloin vanhemmuus nähdään kasvatuksen keskeisenä toimintakenttänä. Aiemmin kasvatuksen ajateltiin olevan vain pelkkää olemista, jossa lapsi

kehittyä elämällä arkea ihmisten – aikuisten ja muiden lasten – keskuudessa, mutta nykyisin kasvatuksen ajatellaan olevan tietoisista toimintaa. Kasvatuksen sanotaan myös olevan professionaalistunut ja tämän vuoksi vanhemmat joutuvat peilaamaan omia toimintatapojaan asiantuntijoiden toimiin. (Korhonen 1999, 28, 31.) Julkinen keskustelu vanhemmuudesta ja kasvattamisesta onkin paljon asiiantuntijoiden tuottamaa. Tähän liittyen esimerkiksi Hoikkala (1993, 47) kuvailee, että lasten vanhemmat ovat mykkiä sellaisessa yhteiskunnassa, jossa kasvatusta ja sosiaalisuusjärjestelmä on ammattilaisvetoinen. Lisäksi Kekkonen (2004, 20) toteaa nykyvanhemmuuden olevan aikaisempaa vähemmän yksityistä ja yhä enemmän julkisten instituutioiden kanssa jaettua. Samoin Schmitt (2003, 321) huomauttaa, että vanhemmuuden tehtävät on paljon siirretty erilaisten instituutioiden hoidettavaksi. Sihvosen (2016, 82) mukaan nykypäivänä kasvatusta vastuun pelätään kuitenkin kasautuneen jo liikaa julkisen palveluiden hartioille ja vanhempien vastuuta kasvatuksesta haluttaisiin taas vahvistaa. Sihvonen (emt.) on tutkinut 2000-luvulla käynnissä olleita perheprojekteja ja niiden perusteella nykyvanhempien kykyä selviytyä lasten kasvatuksesta epäillänsä ja siksi vanhempien katsotaan tarvitsevan siihen apua julkisilta instituutioilta.

Nykymaailmassa lasta ei enää nähdä kasvatuksen passiivisena kohteena, vaan lapsen ja vanhemman välillä nähdään olevan vastavuoroinen suhde, jossa vanhemmalla kuitenkin on päävastuu (Leinonen 2004, 177). Hoikkalan (1993, 49) tutkimuksen perusteella ”kasvattaminen” ei enää edes ole vanhempien mielestä kovin mielekäs termi. Vanhemmat eivät halua puhua itsestään kasvattajina, sillä kasvattamiseen kuuluu jokin sellainen ulottuvuus, johon itseä ei haluta liittää. Rajojen asettaminen nähdään silti tärkeänä, vaikka vanhemmat kokevat aikuisen ja lapsen välisen suhteen ennemminkin rinnakkaisena kaverisuhteena kuin niin sanottuna kasvatussuhteena. Valkosen (2006, 55) tutkimuksen perusteella myös 11–13-vuotiaat lapset itse ovat sitä mieltä, että yksi hyvän vanhemman merkki on rajoittaminen ja kasvattaminen. Vanhemman ei tulekaan olla lapselleen kaveri, vaan kasvattamiseen ja vanhempana olemiseen kuuluu se, ettei aina anneta periksi ja että joutuu sietämään ”pahana” olemista (Schmitt 2003, 311).

Auktoriteetti onkin olennainen osa kasvatusta ja sitä on tutkittu psykologian vanhemmuustutkimuksissa. Muun muassa Alasuutari (2003) ja Leinonen (2004) kirjoittavat Baumrindin (1989) jakaneen vanhemmuuden kasvatusilmapiirin laadut kolmeen alueeseen: autoritaarinen, auktoritatiivinen ja salliva. Autoritaarisella vanhemmuudella tarkoitetaan sellaista vuorovaikutussuhdetta, jossa kontrolli on korostunut ja lasten tekemisiin reagoidaan usein kohtuuttomasti sekä epäjohdonmukaisesti. Tällaiselle vanhemmalle tottelevaisuus on hyve

ja hän pyrkii säätelemään lapsensa käyttäytymistä ulkopuolelta asetettujen normien mukaisesti. Sallivassa vanhemmuudessa sen sijaan korostuu kontrollin vähäisyys, sillä rajat ja niiden valvonta ovat puutteellisia. Tunnesuhde lapseen on kuitenkin lämmin. Autoritatiivinen vanhemmuus sisältää sekä lämpöä että kontrollia. Lasta ohjataan johdonmukaisesti ja rajat on asetettu lasta kunnioittaen. Tällaisen vanhemman toiminta perustuu vanhemman luontaiseen auktoriteettiin. (Alasuutari 2003, 21; Leinonen 2004, 177–178.)

3.4 Marginaalinen vanhemmuus

Tutkimukseni kohteena olevat vankilassa olleet vanhemmat voi nähdä marginaalissa oleviksi vankeusrangaistuksensa vuoksi. Lainrikkokat ylipäättään ovat ”klassinen esimerkki kulttuurisesti yhteiskunnan marginaalissa sijaitsevasta ja marginaaliin asetetusta ryhmästä” (Valokivi 2004, 115). Edes rangaistuksen suorittaminen loppuun eli vankilasta vapautuminen ei välttämättä Valokiven (emt., 132) mukaan palauta tavallisen kansalaisen asemaa, vaan rikos on vienyt henkilön toiminnalta hyväksyttävyyden ja kulttuurimme vetää heitä voimakkaasti marginaaliin. Kun toinen vanhemmista on vankilassa suorittamassa rangaistustaan, molemmat vanhemmat asettuvat tiettyssä mielessä marginaaliin. Näin on esimerkiksi yksinhuoltajaperheidenkin kohdalla, sillä yhteiskunnassamme kahden vanhemman perhe on normi normaaliudesta, jolloin yksinhuoltajat eivät täytä kyseistä normia (Krok 2009, 28). Marginaalissa oloa on kuvattu tämän lisäksi myös esimerkiksi asunnottomuuteen ja mielenterveysongelmiin liittyvissä teksteissä (ks. esim. Granfelt 1998 ja Kulmala 2006). Marginaaleja syntyy väistämättä, sillä ihmisten välisiä eroja tuotetaan sekä puheessa että muussa toiminnassa. Toiminta voi olla helposti näkyvää tai se voi kätkeytyä arkipäivän pieniin tekoihin. (Jokinen & Huttunen & Kulmala 2004, 11.)

Marginaali on aina suhteessa keskukseen. Kun ihminen on marginaalissa, hän on kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti normina pidetyn keskuksen reunoilla, mutta ei kokonaan sen ulkopuolella. Ei kuitenkaan ole olemassa vain yhtä tiettyä keskustaa, vaan keskuksia on monia ja tavoiteltava keskus näyttäytyy täten eri marginaaleista katsottuna erilaisena. (Helne 2002, 171–172; Jokinen ym. 2004, 12–13.) Jokainen yhteiskunta (tai yhteisö) määrittelee itse keskuksensa ja siten myös sen ulkopuolella olevat, mutta jako marginaalin ja keskuksen välillä ei ole täysin yksiselitteinen (Timonen 2009, 203–204). Keskustan ja marginaalien välit ovat liikkuvia ja neuvoteltavia (Jokinen ym. 2004, 15).

Marginaalisuus liittyy aina rajoihin. Se syntyy suhteessa johonkin vallitsevaan, johon nähden toinen on sivussa. Marginaalisuus on näin ollen erilaisuutta verrattuna vallitsevaan ja

normaaliin, ei esimerkiksi huonommuutta. Marginaalissa eli reunoilla oleminen voi olla jopa joissakin tilanteissa itse valittua. Rikollisten kohdalla ajatus on yleensä se, että he ovat omalla toiminnallaan aiheuttaneet oman marginaalisen asemansa, koska ovat rikkoneet yhteisön pelisääntöjä. Marginaalisuuden ei kuitenkaan tarvitse olla koko ihmistä määrittävää, sillä ihminen voi olla yhden asian perusteella marginaalissa ja toisen asian perusteella valtavirrassa. Marginaalisuus liittyy siis tiettyyn tilanteeseen, jossa ihminen on. Paikka marginaalisuudessa voi olla ruumiillista tai symbolista, kuten esimerkiksi eläminen päihdeongelmaisena. (Juhila 2006, 104–105; Jokinen ym., 12–14.)

Silloin kun marginaalisuus ymmärretään suhteena eli koko ajan muutoksessa olevana, siitä on mahdollista käyttää myös käsitettä toiseus. On hyvä huomata, että tiettyjen ominaisuuksien, jotka voivat siis olla sosiaalisia, kulttuurisia tai symbolisia, perusteella ihmisten määrittäminen toisiksi ei ole niinkään kyseisen ryhmän määrittäminen itsestään, vaan yhteiskunnallista valtaa omaavien henkilöiden. (Krok 2009, 27–28.) Timosen (2009, 203) näkemyksen mukaan marginaalista puhuminen on metaforista, koska sen kautta halutaan paikantaa marginaalissa olevat henkilöt ja nimetä sosiaaliset ryhmät. Kun yhteiskunta on määritellyt keskuksen, on myös marginaalissa olevien ihmisten tiedettävä heille asetettu paikka. Nämä marginaalissa olevat eli ulkopuoliset ovat keskeisessä asemassa, kun yhteiskunnan normaaliutta pyritään tuottamaan ja uusintamaan. (Emt., 206.) Kuten Jokinen ym. (2004, 16) toteavat, toiseuden avulla tehdään eroa meidän ja muiden välille. Toisten olemassaolo onkin ihmisen identiteetin rakentumisen edellytys, sillä identiteetti syntyy suhteessa toisiin (Helne 2002, 116).

Marginaalisuuden käsite sopii kuvaamaan ihmisten henkilökohtaisia kokemuksia, sillä sen katsotaan antavan tilaa marginaalisuudessa elävän omille merkityksille. Kyseisen käsitteen alle asettuvat monenlaiset sivullisuuden, erilaisuuden ja toiseuden kysymykset. Siten marginaalisuus on tämän tutkimuksen aihepiiriin sopiva käsite, sillä tarkoituksenani ei ole tuottaa tietynlaista kuvaa vankilassa olleista henkilöistä. Marginaalisuutta hyvin lähellä oleva käsite syrjäytyminen ei sovi samalla tavalla yksilöllisten kokemusten tutkimiseen, sillä se on ulkoapäin normittava ja usein koko ihmisen elämää määrittävä. Marginaalissa elämisen käsite ei myöskään välttämättä sisällä sosiaalis-taloudellista huono-osaisuutta, joka syrjäytymiseen kuuluu. (Granfelt 1998, 80–83.) Kuitenkaan syrjäytyminen ei ole vain sosiaalista ja taloudellista huono-osaisuutta, vaan myös suurelta osin siinä on kyse normaalin rajoista. Syrjäytyneeksi paikantaminen ei tapahdu reaali maailmassa, vaan paikantaminen on usein symbolista. (Helne 2002, 172.)

Syrjäytyminen on Helnen (2002, 100) mukaan negatiivinen käsite, mutta sen sijaan

marginaalisuudessa voi olla sekä kielteisiä että myönteisiä asioita, jotka voivat avata uusiakin väyliä. Sen avulla voi nähdä, että maailmassa on monenlaisia tapoja elää ja että yhteiskunta voisi olla erilainenkin (emt.). Vaikka vankeusrangaistus siis asettaa henkilön marginaaliin yhteiskunnan keskuksen eli valtaväestön näkemyksissä, sitä ei tule nähdä vain kielteisestä näkökulmasta. Kyse ei myöskään ole siitä, että kaikki vankilassa olleet vanhemmat olisivat samanlaisia marginaaliasemassaan, vaan jokaisen henkilön omat kokemukset on tärkeää huomioida. Tutkimuksien kautta on mahdollista saada kuitenkin myös jonkinlaista yleistä kuvaa siitä, millaista on elää vanhempana marginaalissa eli paikassa, jossa vanhemmuus toteutuu erilaisena kuin mitä yhteiskunnassa yleisesti vanhemmuuteen hyväksytään. Esimerkiksi Kulmala ja Vanhala (2004, 98) kirjoittavat artikkelissaan, että vanhemmuus yhdistetään yleensä kotiin ja perheeseen. Vankilaolosuhteissa vanhemmuus ei kuitenkaan toteudu kodissa, vaan sitä täytyy toteuttaa suurelta osin erossa kodista ja perheen arjesta.

Marginaalisen vanhemmuuden kokemuksia on esiintynyt esimerkiksi Granfeltin (mm. 1998 ja 2006) tutkimuksissa, joissa hän on tutkinut asunnottomia ja vankilassa olevia naisia. Granfelt (2013) pohtii artikkelissaan sitä, millaisia merkityksiä vankeus avovankilassa saa osana naisten elämää. Tutkimuksessa ei ole tutkittu varsinaisesti äitiyttä, mutta Granfelt kertoo monien naisvankien puhuneen kuitenkin lapsistaan. Lapsiin liittyvät kokemukset olivat monenlaisia ja sisälsivät ilon, ikävän, surun sekä häpeän aiheita. Vankeus rajoittaa paljon naisen lähisuhteita ja erityisesti äitinä olemista. (Emt., 204.) Naisten kodittomuutta koskevassa tutkimuksessaan Granfelt (1998, 117) kirjoittaa, että juuri äitiys oli hänen tutkimukseensa osallistuneille naisille sellainen elämänavalua, jossa epäonnistuminen oli traumaattista. Tutkimukseen osallistuneet äidit olivat menettäneet lapsensa ainakin siinä merkityksessä, etteivät he enää voineet elää lapsiensa kanssa yhdessä. Kodittomien naisten äitiyttä voikin nimittää särkyneeksi. Vaikka lapsi ei enää asu äidin luona, lapsi voi olla edelleen vahvasti läsnä ajatuksissa. (Emt., 119, 122, 137.)

Usein marginaalin käsite tuodaan esille juuri vankeuden ja asunnottomuuden yhteydessä, mutta marginaaliin paikantuvaa vanhemmuutta on tutkinut myös muun muassa Nousiainen (2004), jonka aiheena on ollut lapsista erillään asuvat äidit ja heidän identiteettinsä rakentuminen. Nousiainen (emt., 9) kirjoittaa, että kulttuurimme näkemykset normaaliäitiydestä näkyivät hänen tutkimuksessaan leimautumisena – oli ratkaisu lapsen asumisesta isän luona tullut sitten vapaaehtoisesti tai pakosta. Äitiysidentiteetin kannalta olennaista on yhteys lapseen, ja siksi myös lapsistaan erossa asuvat äidit pyrkivät pitämään kiinni lapsen kanssa asuvan äidin identiteetistä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että välttääkseen leimautumista, äidit eivät puhu asiasta kuin lähimmille ihmisille ja he pyrkivät tapaamaan lapsiaan mahdollisimman usein.

(Emt., 168.) Myös vankilassa olevat vanhemmat joutuvat toteuttamaan vanhemmuuttaan lapsestaan erillään, mutta erona on erityisesti se, ettei tapaamisia voi järjestää samalla tavalla kuin se vapaudessa voisi olla mahdollista.

Vaikka vankeinhoito ei ole samalla tavalla järjestettyä joka maassa, myös ulkomailla tehty tutkimukset ovat olleet aihepiirini kannalta mielenkiintoisia. Varsinkin yhdysvaltalaisia artikkeleita vankien vanhemmuudesta on julkaistu jonkin verran. Esimerkiksi Hairston (1998; 2001) kirjoittaa artikkeleissaan, että vankilassa olevien isien roolit ja vastuut ovat perinteisesti olleet harvoin mielenkiinnon kohteita tutkimuksissa tai palveluissa. Kuitenkin uudet kehittämissuunnat ovat alkaneet edistää vankilassa olevien miesten vastuullista isyyttä (emt. 2001, 112). Hairston on tutkinut vankilassa olevia isiä Yhdysvalloissa ja hän muistuttaa, että isät ovat isä myös vankiloissa ollessaan ja monet heistä ovat hoitaneet lapsia äidin ohella ennen vankilaan joutumista. Monet vankilassa olevat isät välittävät lapsistaan ja tuntevat heistä huolta. Vankeus ei teekään isä automaattisesti huonoksi vanhemmaksi lasten tai perheiden silmissä. Isyyttä tulisikin tukea erilaisissa palveluissa. (Emt. 1998, 618, 622, 636–637.) Vanhemmuus vankilasta käsin on vaikeaa ja siihen vaikuttavat erilaiset yksilölliset, perheeseen ja julkiset vankilaan liittyvät voimat (emt. 2001, 120).

Arditti, Smock ja Parkman (2005) ovat tutkimuksessaan kysyneet, mitä vankeus merkitsee isyydelle. Heidän tutkimuksessaan tulee esille, miten vankilassa on vaikeaa toimia isänä. Kaikki isät eivät toteuta isyyttään aktiivisesti vankilassa, vaan vanhemmuuden rooli on ikään kuin lepotilassa. Monella toiveet ovat keskittyneet tulevaisuuteen. Vapautumisen jälkeen halutaan aloittaa alusta ja tavoitteena on silloin pysyä lasten läheisyydessä. (Emt., 270, 275–278.)

Myös Greif (2014) on kirjoittanut artikkelissaan vankilassa olevista isistä ja siitä, millaisia tyypillisiä asioita heidän vanhemmuuteensa liittyy ryhmässä käytyjen keskustelujen perusteella. Esille nousi muun muassa se, että aktiivisesti lapsensa elämässä mukana olleet vanhemmat eivät enää tienneet lastensa päivittäisestä elämästä ja tärkeistä elämäntapahtumista pois jääminen oli järkyttävää. Erityisen harmillisena isät kokivat sen, että he menettävät lapsen elämästä suuren osan. Isillä oli esimerkiksi myös huolta siitä, että lapset seuraavat heidän elämäntyyliään rikoksentekeijöiksi, ja usein heillä oli sanottu olevan huono vaikutus lapsiin. (Emt., 72–77.)

Edellä mainitut artikkelit tuovat esille sen, että monet vangit kokevat vanhemmuuden tärkeänä asiana, mutta ongelmana on sen toteuttamisen haasteellisuus vankiloiden olosuhteissa. Haasteena ei ole pelkästään vain vankila itsessään, vaan vanhemmuuden toteuttamisen mahdollisuudet riippuvat myös lasten kanssa siviilissä olevan huoltajan yhteistyöhalusta.

4 Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä luvussa esitellään tutkimuskysymykset ja käydään läpi tutkimuksen metodologiaa. Aluksi kerron tutkimukseni tavoitteesta ja tutkimuskysymyksistä, minkä jälkeen siirryn käsittelemään kokemuksen tutkimusta. Tässä tutkimuksessa keskiössä ovat olleet vankilassa olleiden vanhempien omat, yksilölliset kokemukset. Kokemusten tutkimisen tausta on fenomenologisessa perinteessä, mutta tämä tutkimus ei kuitenkaan ole fenomenologinen tutkimus, vaikka joitakin piirteitä siitä onkin tutkimukseni taustalla nähtävissä. Käsittelen tässä luvussa myös teemahaastattelua ja sensitiiviseen tutkimukseen liittyviä eettisiä sitoumuksia ja valintoja. Luku loppuu aineiston analyysimenetelmän, aineistolähtöisen sisällönanalyysin, kuvailemiseen.

4.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksessani on tarkoitus kuvata vankilassa olleiden vanhempien kokemuksia sekä vanhemmuudesta että sen tukemisesta vankeusrangaistuksen aikana ja välittömästi sen jälkeen. Olen kiinnostunut ymmärtämään, miten vankeusaika on vaikuttanut vanhemmuuden kokemuksiin, ja onko vanhemmuuteen saatu tuki ollut tutkittavien mielestä riittävää.

Tutkimuskysymys on:

Millaisia kokemuksia vankilassa olleilla vanhemmilla on omasta vanhemmuudestaan ja sen tukemisesta vankila-aikana ja sen jälkeen?

- Millainen vaikutus vankeusajalla on ollut omaan vanhemmuuteen?
- Millaista tukea tutkittavat ovat saaneet vanhemmuuteensa ja onko se ollut tutkittavien mielestä oikeanlaista?

Tutkimukseni tavoitteena on antaa ääni vankilassa olleille vanhemmille. Usein marginaaliin kuuluvien henkilöiden oma ääni jää kuulumatta heistä puhuttaessa, ja käsitykset heistä rakennetaan keskustasta käsin niiden ihmisten puheissa, jotka eivät itse ole marginaalissa (esim. Jokinen ym. 2004, 9; Timonen 2009, 254). Tämän vuoksi minä olen halunnut antaa näille vanhemmille mahdollisuuden kertoa omista kokemuksistaan ja olen pyrkinyt koko tutkimuksen ajan säilyttämään heidän äänensä ja tulkintansa tilanteista. On tärkeää muistaa, että vankilassa olleita henkilöitä ei voi yleistää tiettyihin kategorioihin, vaan kyse on aina kuitenkin yksilöistä.

Tästä huolimatta toivon, että tutkimus tuottaisi vankien kanssa työskenteleville jonkinlaista yleistä tietoa siitä, miten vangit kokevat vanhemmuuden ja sen tukemisen rangaistuksen aikana.

4.2 Kokemuksen tutkiminen

Olen valinnut kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen tekemisen, sillä haluan tutkia aihetta mahdollisimman kokonaisvaltaisesti, ja tarkoitukseni on saada tutkittavien oma ääni parhaimmalla mahdollisella tavalla kuuluviin. Laadullinen tutkimus mahdollistaa erilaisten ilmiöiden monipuolisen analysoinnin, minkä vuoksi se on soveltuva kuvaamaan todellista elämää, sillä todellisuus on luonteeltaan hyvin moninaista. Laadullinen tutkimus sopii hyvin myös sellaisiin aiheisiin, joista ei ole paljoa aikaisempaa tietoa. Pyrkimyksenä on täten löytää tai paljastaa tosiasioita, ei niinkään varmistaa totuusväittämien paikkansapitävyyttä. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.) Kyse on ymmärtävästä tutkimuksesta eli siitä, että tutkimuksella pyritään ymmärtämään jonkin asian merkitys. Laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä tekemään tilastollisia, yleistäviä päätelmiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 28, 85.) Tämän tutkimuksen aineisto onkin pieni eivätkä tulokset ole yleistettäviä, vaan ne kuvaavat juuri näiden tutkittavien kokemuksia vanhemmuudesta ja sen tukemisesta. Kokemukset ovat tietenkin aina ainutlaatuisia ja yhteydessä tutkittavien omaan tämän hetkiseen todellisuuteen. On huomattava esimerkiksi se, että tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat ovat oletettavasti kokeneet tämän aiheen omakohtaisesti tärkeäksi ja he ovat olleet sellaisia henkilöitä, jotka ovat olleet valmiita kertomaan avoimesti kokemuksiaan. Täten toisenlaisten vankilassa olleiden vanhempien ääni on jäänyt kuulumatta. Haastattelutilanteet ovat myös aina tilannesidonnaisia eli tutkittavat voivat eri haastattelutilanteissa puhua toisin kuin joissakin toisessa tilanteessa eli tutkimuksen tulokset eivät tämänkään vuoksi ole yleistettävissä (ks. esim. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 207).

Tutkiessani kokemuksia, tarkoitan sillä samaa kuin miten Perttula (2008, 149) käsitteen määrittelee: kokemus on sellaista, mitä jokin tietty elämäntilanne ihmiselle tarkoittaa. Kyseessä on ”tajunnallinen tapa merkityksellistää niitä todellisuuksia, joihin ihminen on suhteessa” (emt., 149). Kokemuksen tutkiminen on ihmistieteissä jäänyt suurelta osin sivuosaan, vaikka mielenkiinto asiaa kohtaan onkin nykyisin lisääntynyt ja tiedekäsitykset ovat laajentuneet (Perttula & Latomaa 2008, 9).

Perttulan (2007, 21) mukaan eksistentiaalis-fenomenologisen näkemyksen perusteella kokemuksen katsotaan olevan persoonalle todellinen ja tosi. Kokemuksen tutkimisesta vaikean tekee hänen mukaansa monikerroksisuus, sillä se koskee jokaisessa tapauksessa sekä tutkijaa

itseään että tutkittavana olevia henkilöitä. Kokemuksen tutkiminen on haastavaa myös siksi, että olemassa oleva ei kokemuksena itsessään kelpaa tutkittavaksi, vaan vasta ilmaistuna. Perttulan artikkelin mukaan realistinen lähtökohta kokemuksien tutkimiseen on pitää subjektiivisia kokemuksia osana henkilöille olevaa objektiivista maailmaa. Kokemusten tutkiminen on Perttulan näkökulman mukaan mahdotonta objektiivisesti, mutta subjektiivinen kokemus tutkimuksen kohteena on kuitenkin objektiivinen, vaikka tutkimus itsessään toteutuu siis subjektiivisena. (Emt., 21–22.) Tutkimuksen tieteellisyys muodostuu täten tutkijan ajattelutaidoissa ja siinä, että hänellä on tahto tehdä tutkimuksensa ajattelun kanssa johdonmukaisesti (Perttula 2008, 136). Kokemuksia voi tutkia erilaisilla metodeilla, mutta yleisperiaate on kuitenkin se, että ymmärtäminen tapahtuu tutkijan toimesta ja täten toiminta on subjektiivista (emt., 157). Kulmala (2006, 77) huomauttaa, että kokemukset eivät siirry tutkijan kokemuksiksi, vaan kokemuksesta välittyy kokemuksen merkitys ihmiselle ja merkitykset luodaan siis yhdessä.

Ennen kokemustutkimuksen empiiristä vaihetta tulee päättää ja selventää, mitä aihetta merkityksellistäviä kokemuksia tutkimuksessaan haluaa ymmärtää. Tämän jälkeen on saatava tutkimukseen osallistujiksi niitä henkilöitä, joiden jokaisen elämäntilanteeseen sisältyy se aihe, josta muodostuvista kokemuksista on tutkimuksessaan kiinnostunut. Tässä tutkimuksessa on oltu kiinnostuneita vankilassa olleiden vanhemmuuden kokemuksista, joten tutkimukseen osallistumiskriteeri on ollut tältä osin selkeä. Perttula käyttää termiä elävä kokemus, jolloin kyseessä voi olla tietoa, taitoa, tunnetta, intuitiota, uskoa ja niiden erilaisia yhdistelmiä. Tällainen elävä kokemus on muodostunut tutkittavien omassa elämässä. Elävät kokemukset muuttuvat kuvatuiksi kokemuksiksi, kun tutkittavat ilmaisevat ne joillakin tavoilla ja sen jälkeen niiden tutkiminen empiirisesti on mahdollista. Kokemuksia tutkiessa ei olla kiinnostuneita itse ilmaisuista, vaan kokemuksista, joten aineiston voi kerätä monella tapaa. (Perttula 2008, 137, 140.)

Perttulan (2008, 136) mukaan kokemuksen tutkimiseen sopivia tapoja ovat fenomenologinen, hermeneuttinen ja narratiivinen. Kokemusten tutkimisen yhteyksissä viitataan erityisesti fenomenologiseen tutkimusstrategiaan, sillä siinä korostetaan ihmisen välitöntä kokemusta ja siihen perustuvaa ymmärryksen muodostumista. Tarkoituksena ei ole saada ihmisiä esimerkiksi pohtimaan ja arvioimaan tutkimustilanteessa. Fenomenologiseen tutkimukseen kuuluu olennaisesti, että tutkija paljastaa itsellensä tutkittavaa ilmiötä koskevat ennakkokäsitykset ja pyrkii sulkeistamaan ne. Totutut ajatuskulut keskeytetään ja siirretään syrjään, jotta tutkija ei tutkisi omia kokemuksiaan. Sulkeistamisen myötä tutkimuskohteella on mahdollisuus yllättää,

sillä ilman sitä tutkija voisi ymmärtää sen, mitä hän on jo aiemmankin tietämyksensä perusteella ymmärtänyt. (Perttula 2008, 139, 145; Perttula & Latomaa 2008, 14.)

Tämä tutkimus ei ole metodologialtaan fenomenologinen, mutta ajattelen sen kuitenkin sisältävän fenomenologisen tutkimustavan joitakin piirteitä, jotka ovat tärkeitä kokemuksia tutkiessa. Tarkoitukseni on saada monipuolinen ja hyvä kuva tutkittavien omista kokemuksista ja näkemyksistä ilman tiettyä etukäteisteoriaa. Perttulan (2007, 22) mukaan kokemus on persoonalle itselleen subjektiivinen, joten kokemuksesta ei kuitenkaan kokonaisuudessaan ole koskaan täysin mahdollista saavuttaa. Vaikka en ole työskennellyt rikosseuraamusalalla, minulla on aiheesta joitakin ennakkokäsityksiä esimerkiksi lukemani kirjallisuuden perusteella ja ne tietenkin pyrin pitämään poissa tutkimuksesta. En kuitenkaan ole pyrkinyt systemaattisesti sellaiseen sulkeistamiseen kuin fenomenologisessa tutkimusotteessa odotetaan tehtävän. En myöskään ole ajatellut olevani täysin sosiaalisesti neutraali (ks. Perttula 2008, 155), vaan haastatteluissa on ollut mukana aina jonkinlaista aktiivista vuorovaikutusta, vaikka suurimmaksi osaksi roolini onkin ollut aiheesta kiinnostunut kuuntelija.

Modernissa vanhemmuustutkimuksessa suuntaus on konstruktivistinen eli vanhemmuus nähdään kulttuurisesti hahmottuvana konstruktiona. Täten vanhemmuus luodaan ja se saa erilaisia tulkintoja eri tilanteissa ja eri kulttuureissa. (Hirsjärvi, Laurinen & tutkijaryhmä 1998, 17.) Ajattelen ihmisten käsitysten vanhemmuudesta vaikuttavan siihen, miten ihmiset kokevat oman vanhemmuutensa ja sen, mitä vanhemmuuden tukeminen voi olla. Tämän vuoksi koin tärkeäksi lähteä haastatteluissa liikkeelle siitä, että kysyin tutkittavien omia käsityksiä vanhemmuuden ja kasvatuksen käsitteistä. Kyseiset käsitteet osoittautuivat kuitenkin haastatteluissa melko vaikeasti määriteltäviksi.

4.3 Teemahaastattelu

Haastattelu voidaan valita esimerkiksi silloin, kun halutaan tuoda esille sitä, että ihminen on tutkimuksessa aktiivinen, merkityksiä luova subjekti. Haastattelu on joustava tiedonkeruumenetelmä, sillä siinä kysymyksiä voi esittää haluamassaan järjestyksessä, on mahdollista toistaa kysymys ja tarvittaessa voi selventää ilmaisuja. Lisäksi muistiin olisi mahdollista kirjoittaa sekin, millä tavalla asiat on sanottu. Haastatteluvastauksia on mahdollista myös tulkita enemmän kuin esimerkiksi postikyselyistä saatuja vastauksia. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 205; Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Haastattelun kautta on kuitenkin mahdotonta saada tavoitettua yksiselitteistä ja ristiriidatonta subjektiivista totuutta, sillä eri tilanteissa sama

asia voi saada aivan erilaisia tulkintoja. Tutkija voi lisäksi tiedostamattaankin vaikuttaa haastattelun kulkuun ja painottumiseen. Haastattelutilanteissa on tärkeää aito vastavuoroisuus, sillä intiimeistä asioista on vaikeaa puhua ilman sitä. Vastavuoroisuus on esimerkiksi sitä, että tutkija on mahdollisimman keskittyneesti läsnä haastattelutilanteissa ja osoittaa kiinnostuksensa. (Granfelt 1998, 38–39.) Pyrinkin itse jokaisen haastattelun aikana osoittamaan sen, että olen kiinnostunut jokaisen tutkittavan omista kokemuksista eikä tutkittavien tarvitse miettiä sitä, onko jokin vastaus tutkimuksen kannalta hyödytön. Tietoisesti olen kiinnittänyt huomiota myös siihen, että en johdattelisi haastateltavia vastailemaan tietyllä tavalla, vaan he ovat voineet kertoa omista kokemuksistaan vapaasti vastauksissaan.

Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty teemahaastatteluilla. Teemahaastattelussa eli puolistrukturoidussa haastattelussa edetään tiettyjen tutkimuksen kannalta olennaisten teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten avulla (Tuomi & Sarajärvi 2009, 75). Olin kertonut haastattelupyyntökirjeessäni teemat, joita tulen haastattelussa käsittelemään (ks. liite 1), mutta tarkkoja kysymyksiä en kuitenkaan ollut antanut osallistujille etukäteen. Teemojen ilmoittamisella etukäteen halusin varmistaa sitä, että saisin mahdollisimman monipuolisesti tietoa aiheesta, kun osallistujat ovat voineet miettiä aihepiirin asioita jo ennen haastattelutilannetta. Teemat ja tarkentavat kysymykset muodostin aiheeseen liittyvien aiempien tutkimusten ja muun kirjallisuuden lukemisen perusteella.

Kaikki haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. En varsinaisesti ollut testannut haastattelurunkoa kokonaisuudessaan kehenkään henkilöön ennen ensimmäistä haastattelua, mutta mielestäni haastattelut sujuivat suhteellisen hyvin. Litterointivaiheessa silti huomasin, että joissakin tapauksissa olin siirtynyt käsiteltävästä asiasta toiseen hieman kömpelösti ja joitakin lisäkysymyksiä olisi voinut vielä esittää. Kävin jokaisen haastateltavan kanssa läpi samat teemat ja niiden alla olevat kysymykset, mutta en esimerkiksi esittänyt kysymyksiä kaikille samassa järjestyksessä. Parin haastateltavan kanssa palasin haastattelun lopuksi vielä joihinkin alkupuolen kysymyksiin, mihin en ollut tuntunut saavan kunnolla vastausta, mutta tämä ei juurikaan tuonut lisätietoa enkä halunnut tuntea painostavani haastateltaviani. Jälkikäteen kuitenkin mietin, olisiko minun pitänyt esittää joitakin kysymyksiä rohkeammin.

Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2009, 206) kirjoittavat, että haastattelun luotettavuutta voi heikentää se, että haastateltavilla on taipumusta antaa sosiaaliselta kannalta toivottavia vastauksia. Onkin mahdollista, että näin on ollut tekemissäni haastatteluissa. Osa haastateltavista puhui paljon ja kertoi hyvin avoimesti tilanteestaan, mutta kahdelle haastateltavalle esitin

hieman enemmän lisäkysymyksiä ja yritin sitä kautta saada heitä jakamaan kokemuksiaan enemmän. Haastateltavat tuntuivat olevan kiinnostuneita tutkimuksestani ja osa pyysikin minua lähettämään valmiin tutkimuksen heille luettavaksi. Tämä lisäsi vastuuntuntoani siitä, että minun täytyy saada tutkimukseni valmiiksi ja se on tehtävä huolellisesti pitäen koko ajan mielessä eettiset kysymykset. Laitinen ja Uusitalo (2007, 322) kirjoittavat, että pahimmillaan tutkimukseen osallistuneet voivat järkyttyä, kun he huomaavat, miten tutkija on heitä tulkinnut. Tämä mietitytti itseäni, sillä kokemusten tulkitseminen ei ole koskaan täysin objektiivista. Huomasin myös, miten yhdelle haastateltavalle eräs aihe oli erityisen tärkeä, mutta tämä aihe ei suoraan liittynyt omaan tutkimuskysymykseeni eikä se tuloksissa nouse vahvasti esille. En ole voinut olla ajattelematta, miten tämä yksittäinen henkilö kokee sen, ettei kyseinen aihe nouse tässä raportissa suuresti esille.

4.4 Tutkimuksen aineisto

Tutkimuksen aineisto on tutkijan itse keräämä. Prosessi alkoi sillä, että otin yhteyttä Rikosseuraamuslaitokseen tutkimuslupa-asioissa, sillä päätin etsiä sopivia haastateltavia yhdyskuntaseuraamustoimistojen kautta. Halusin tutkia nimenomaan viimeisten vuosien aikana vankilassa olleita henkilöitä, sillä perhetyöhön on nykyaikana kiinnitetty eri tavalla huomiota kuin aiemmin. Uskoin löytäväni tutkimukseeni sopivia henkilöitä paremmin Rikosseuraamuslaitoksen kautta kuin esimerkiksi julkisille foorumeille jätetyn haastattelupyynnön avulla. Yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakkailta on säännöllinen kontakti työntekijään, minkä ansiosta haastattelupyyntö olisi helppoa saada suoraan niille henkilöille, jotka tutkimukseeni soveltuvat. Tässä haasteena oli toki portinvartijoiden asema (ks. esim. Kuula 2006, 144), sillä jouduin miettimään, miten saisin yhdyskuntaseuraamustoimistojen johtajat välittämään tiedon kaikille työntekijöillensä. Tämän jälkeen toinen haaste oli vielä se, oliko lähettämäni sähköposti sellainen, että saisin myös työntekijät kiinnostumaan tutkimusaiheestani siten, että he haluaisivat kertoa tutkimuksestani asiakkailleen ja tämän jälkeen vielä lähettää minulle kiinnostuneiden asiakkaidensa yhteystiedot.

Rikosseuraamuslaitoksen ohjeiden mukaisesti tähän tutkimukseen ei tarvita varsinaista tutkimuslupaa Rikosseuraamuslaitokselta, sillä yhdyskuntaseuraamustoimistojen asiakkaat päättävät itse tutkimukseen osallistumisestaan. Tämän tiedon saatuaani otin sähköpostitse yhteyttä kolmen suuren kaupungin yhdyskuntaseuraamustoimistoon, joille olin jo alustavasti aiemmin kertonut tulevasta tutkimuksestani. Kerroin viestissäni, millaisia henkilöitä olen etsimässä tutkimukseeni, ja lähetin samalla toimistoihin tulostettavan

tutkimushaastattelupyynnön, jota työntekijät voisivat jakaa tutkimukseen sopiville asiakkailleen. Työntekijät ilmoittivat minulle tutkimuksesta kiinnostuneiden yhteystiedot, jotta sain sovittua sopivat haastatteluajat. Haastattelut toteutettiin kahden eri yhdyskuntaseuraamustoimiston tiloissa joulukuussa 2015. Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa sain rauhallisen huoneen haastattelun tekemistä varten ja haastateltavien oli helppoa osallistua haastatteluun samalla kertaa, kun he muutenkin olivat valvojaansa tapaamassa.

Tutkimuksen aineisto koostuu neljän henkilön litteroiduista haastatteluista. Haastattelujen pituudet vaihtelivat 35–48 minuutin välillä. Olen litteroinut haastattelupuheen sanatarkasti, mutta kuitenkin hymähdyksiä ja jokaista ”niinku”-tyyppistä täytesanaa en kirjoittanut ylös, sillä en ole tutkinut sitä, miten asiat on sanottu, vaan olennaista on ollut ilmaistujen kokemusten sisältö. Tuloksien yhteyteen laittamistani lainauksista olen selkeyden ja anonymiteetin turvaamisen vuoksi muuttanut esimerkiksi murre sanoja yleisempiin puhekielisiin muotoihin. Fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,5 litteroitua tekstiä tuli yhteensä noin 53 sivua.

Haastateltavista kolme oli miehiä ja yksi oli nainen. Kahden parisuhde on jatkunut koko vankila-ajan ja sen jälkeen, mutta kahden haastateltavan parisuhde oli päättynyt jo ennen vankilatuomion alkua. Kaikilla haastatteluun osallistuneilla oli vankila-aikana vähintään yksi alaikäinen lapsi, johon on ainakin pyritty pitämään säännöllisesti yhteyttä koko ajan. Olennaista oli, että vanhempi on lapselle sosiaalinen ja psykologinen vanhempi (ks. luku 3) eli biologinen vanhemmuus ei ollut kriteerinä tutkimukseen osallistumiselle. En kysynyt tutkittavilta tuomion syytä, sillä oletin henkilöiden itse tuovan sen esille, jos he kokevat sen vaikuttaneen kysyttäviin asioihin. Kolme haastateltavaa kertoikin tuomionsa syystä minulle haastattelun aikana. Tuomio oli heidän kohdallaan tullut huume- tai talousrikoksesta.

4.5 Eettisyys ja luotettavuus sensitiivisessä tutkimuksessa

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkimuksen toteuttaminen joustavasti on tavallista eli tutkimussuunnitelmaa muutetaan olosuhteiden mukaisesti (ks. esim. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164). Alun perin tarkoitukseni oli haastatella myös vankilassa olleiden puolisoita heidän kokemuksistaan, mutta kenenkään haastatteluun osallistuneen puoliso ei halunnut osallistua tutkimukseen. Yhden vankilassa olleen puoliso oli aluksi osallistumassa haastatteluun, mutta hän päätti kuitenkin peruuttaa osallistumisensa.

Hirsjärvi ja Hurme (2000, 87) kirjoittavat, että verukkeen esittäminen haastattelusta kieltäytymisen yhteydessä on pikemminkin sääntö kuin poikkeus, ja useimmissa tapauksissa

haastattelu on kuitenkin mahdollista saada sovittua. Tutkimukseni kohteena oleva aihe on kuitenkin hyvin herkkäluonteinen enkä kokenut eettisesti mahdolliseksi lähteä suostuttelemaan henkilöä uusiksi tähän tutkimukseen, sillä kieltäytymisen syynä ei ollut esimerkiksi kiire, vaan aiheen muistelemisen kivuliaisuus. Sosiaalityössä tutkitaankin usein sensitiivisiä aiheita, joista puhuminen voi olla vaikeaa. Laitinen ja Uusitalo (2007) ovat artikkelissaan kirjoittaneet sensitiivisen haastattelututkimuksen haasteista. Heidän mukaansa yhteiskunnassa vallitsevat arvot ja moraalikäsitykset määrittävät sen, mikä kulloinkin koetaan sensitiivisenä. Sensitiivisiä aiheita voivat olla muun muassa yksityiset, syyllisyyttä ja häpeää aiheuttavat sekä yhteiskunnan normien vastaiset ilmiöt. Kyse on myös aiheista, jotka ovat tabuja. (Emt., 317.)

Puolison vankeus onkin aihe, joka on monelle yksityinen asia ja voi aiheuttaa esimerkiksi mielialan laskua ja häpeää (ks. esim. Kauranen 2009; Bergström & Cederström 2009). Myös oma vankeus ja vanhemmuus voi olla vaikea asia keskusteltavaksi, minkä vuoksi oli tärkeää, että haastateltavat olivat suostuneet tutkimukseeni täysin vapaaehtoisesti ja he ovat saaneet vastata kysymyksiin haluamillaan tavoilla. Ihmistieteissä tutkimusta tehdessä keskeinen lähtökohta on aina ihmisen kunnioittaminen, ja tutkimuksen eettiset periaatteet voi jakaa kolmeen alueeseen, jotka ovat tutkittavan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, vahingoittamisen välttäminen sekä yksityisyys ja tietosuoja (Kuula 2006, 60–61). Kun tutkimuksen kohteena ovat kokemukset ja aikomuksena on tutkia sellaisia marginaalisia ryhmiä, joihin ei itse kuulu, on tärkeää olla erityisen tarkkana tutkimusetiikasta. Kun tutkimuksessaan toimii äänen antajana muille, toiminta voikin johtaa aivan päinvastaisiin seurauksiin kuin tarkoitus olisi ollut puolesta puhujana ja kokemusten ymmärtäjänä. (Kulmala 2006, 78.)

Itsemääräämisoikeutta olen kunnioittanut tutkimusta tehdessäni sillä, että ennen haastatteluiden tekoa olen kertonut haastateltaville tutkimuksen sisällöstä ja tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuudesta. Haastattelutilanteen alkaessa kysyin vielä jokaiselta tutkittavalta, haluaisiko hän tietää vielä tutkimuksestani jotakin ennen haastattelun aloittamista. Tutkimukseeni osallistuneet henkilöt ovat täysi-ikäisiä, jolloin voin tutkijana luottaa Kuulan (2006, 138) mukaan siihen, että he ovat ymmärtäneet tutkimuksessa käsiteltävät asiat ja ovat siis voineet myös halutessaan kieltäytyä tutkimukseen osallistumisesta. Jokainen haastateltava henkilö allekirjoitti kirjallisen suostumuslomakkeen ennen haastattelun alkamista. Suostumuslomakkeessa kerrottiin vielä uudelleen siitä, miten anonymiteetti turvataan ja että aineisto hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Kuten Laitinen ja Uusitalo (2007, 318) kirjoittavat, sensitiivisiä aiheita tutkiessa on kuitenkin melkein mahdotonta tietää etukäteen, millaisia reaktioita tutkittaville tulee kokemuksi muistellessaan. On siis mahdotonta väittää,

että osallistujat varmasti ymmärtävät kaikilla tasoilla, mihin ovat suostuneet. Kaikkia ihmiselämän ilmiöitä saa kuitenkin tutkia, kunhan eettiset vaatimukset on pohdittu. Tutkijan vastuulla on esimerkiksi arvioida, onko henkilön psyykkinen ja emotionaalinen tasapaino kunnossa tutkimukseen osallistumishetkellä. (Emt., 319, 321.) Oman tutkimukseni kohdalla Rikosseuraamuslaitoksen työntekijät ovat tehneet omalta osaltaan tätä arviointia, sillä osa kertoi asiakkaina olevan tutkimukseen sopivia henkilöitä, mutta heidän elämäntilanteensa on tällä hetkellä kriisiytynyt ja siksi tutkimushaastattelu ei olisi jaksamisen kannalta nyt mielekästä. Tutkimukseeni osallistuneet henkilöt olivat jo selvästi työstäneet tutkimusaiheeseeni liittyviä asioita mielessään ja he pystyivät kertomaan kokemuksistaan ilman suuria tunteiden purkauksia.

Tutkimuksen tulee olla hyvää aikaansaava eikä se saa aiheuttaa vahinkoa tutkimuksen kohteelle tai vaikuttaa haitallisesti ilmiön ymmärtämiseen tiede- tai ammattiyhteisössä (esim. Laitinen ja Uusitalo 2007, 321). Negatiivinen kirjoittamistyyli voi leimata tutkittavan ryhmän kokonaisuudessaan (Kuula 2006, 63), minkä vuoksi olen koko ajan pyrkinyt kirjoittamaan aiheesta kunnioittavasti. Olen myös pyrkinyt käyttämään mahdollisimman neutraaleita käsitteitä, jotta en tuota tutkittavista leimaavia kategorioita. Esimerkiksi eronneita vanhempia tutkinut Kääriäinen (2008, 22) huomasi joidenkin vanhempien kokevan ”erovanhemmuus”-käsitteen leimaavana, minkä vuoksi hän käytti omassa tutkimuksessaan käsitteitä ”vanhemmuus erossa” ja ”vanhemmuus eron jälkeen”. Minä en ole halunnut käyttää tämän tutkimuksen yhteydessä esimerkiksi ”vankivanhempi”-käsitettä, vaikka joissakin muissa tutkimuksissa sitä on käytetty, vaan olen puhunut vanhemmuudesta ja vanhempana olemisesta vankilassa.

Tutkimukseni käsittelee hyvin henkilökohtaisia asioita, joten anonymiteetin turvaamiseen olen kiinnittänyt erityistä huomiota. Raportissani en ole esimerkiksi kertonut, minkä yhdyskuntaseuraamustoimistojen kautta olen henkilöitä etsinyt haastateltavaksi enkä myöskään ole kertonut haastateltavista oikeaa nimeä, tarkkaa ikää tai muita vastaavia henkilökohtaisia tietoja. Jos haastatteluun osallistuneet ovat puhuneet juuri tähän tutkimukseen osallistumisestaan esimerkiksi lähipiirillensä, tunnistaminen voi kuitenkin olla tästä huolimatta mahdollista, sillä tutkimukseeni osallistui vain neljä eri henkilöä, joiden taustat ovat erilaiset. En kuitenkaan ole halunnut laittaa suoria lainauksia nimettömänä ja ilman taustatietoja henkilöistä, sillä se olisi mielestäni häivyttänyt kokemusten henkilökohtaisuutta. Kuten Kuula (2006, 132) tuo esille, todella pitkälle viety anonymisointi saattaa hävittää aineiston merkittävyydestä ainakin osan.

Eettisyyden lisäksi luotettavuuden kysymykset ovat olennaista tieteellisissä teksteissä. Perinteisesti tieteelliseltä tutkimukselta on vaadittu objektiivisuutta, mutta nykypäivänä monissa

laadullisissa tutkimuksissa on asetelma, jossa tutkijan subjektiivinen toiminta on osa inhimillistä tutkimusta (Perttula 2008, 156). Laadullista tutkimusta tehdessään tutkijan on kuitenkin koko ajan pohdittava tekemiään ratkaisuja ja siten otettava kantaa tutkimuksensa luotettavuuteen. Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa on se, että tutkija on itse tutkimuksessa keskeinen työväline ja luotettavuuden arviointi koskee tämän johdosta koko tutkimusprosessia. (Eskola & Suoranta 2001, 208–210.) Tutkimukseni luotettavuutta olenkin pyrkinyt osoittamaan sillä, että olen kuvannut tutkimusprosessini kulkua mahdollisimman tarkkaan. Lukijat voivat arvioida analyysini luotettavuutta laittamieni analyysiesimerkkien sekä aineistoista valitsemieni suorien lainauksien avulla.

4.6 Sisällönanalyysi aineiston analyysimenetelmänä

Laadullisen aineiston analyysillä on tarkoitus pyrkiä järjestämään aineisto tiiviiseen muotoon informaatiota kadottamatta, jolloin siitä saadaan sanallinen ja selkeä kuvaus tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä. Analyysi perustuu loogiseen päättelyyn ja tulkintaan. Aluksi aineisto hajotetaan, sitten merkitykset käsitteellistetään ja lopuksi kootaan uudestaan järkeväksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.)

Analyysimenetelmänä tässä tutkimuksessa käytän teemoittelua ja aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Aineistoa on siis tutkittu avoimin mielin ilman etukäteisteoriaa, ja tarkoitus on ollut luoda teoriakokonaisuus aineistosta käsin (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95). Sisällönanalyysi on perusmenetelmä, jota voi käyttää kaikenlaisissa laadullisissa tutkimuksissa analyysimenetelmänä. Aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin kuuluvat aineiston redusointi eli pelkistäminen, klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli tutkimuksen kannalta oleellisen tiedon erottaminen. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa pyritään jokaisessa vaiheessa ymmärtämään tutkittavia heidän omasta näkökulmastaan. (Emt., 91, 108, 113.) Eskolan ja Suorannan (2001, 19) mukaan aineistolähtöinen analyysi on tarpeellinen erityisesti silloin, kun tarvitaan tietoa jonkin tietyn ilmiön olemuksesta eli siitä, mitä se merkitsee. Vaikka pyrkimykseni on ollut aineistolähtöisyyteen, aiemmin luettu kirjallisuus on oletettavasti vaikuttanut silti taustalla siihen, mihin aineistossa on kiinnittänyt huomiota eli täysin aineistolähtöinen analyysi on lähes mahdotonta. Täten analyysi saattaa olla lähellä niin sanottua teoriaohjaavaa analyysia, jolloin analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta aikaisempi tieto kuitenkin auttaa analyysin tekemisessä (ks. Tuomi & Sarajärvi 2009, 98). Omien ennakkokäsitysten miettiminen on kuitenkin auttanut siinä, että on voinut yrittää laittaa niitä sivuun ja katsella aineistoa avoimesti siten, että sieltä voisi löytää uudenlaisia näkökulmia.

Litteroinnin jälkeen anonymisoin aineistoni. Poistin ihmisten ja vankiloiden nimet sekä muut vastaavat tiedot. Lopuksi keksin haastateltaville pseudonyyminit. Tämän jälkeen luin litteroidut tekstit vielä uudelleen hyvän kokonaiskuvan saamiseksi. Tämän jälkeen keräsin aineistosta ”kopioi ja liitä” -menetelmällä kaikki vastaukset, jotka voivat olla tutkimukseni kannalta merkittäviä. Nämä vastauskokonaisuudet jaoin teemoittain haastattelurunkoa mukaillen, sillä eri aihepiireihin ryhmiteltynä analyysia oli helpompi lähteä tekemään eteenpäin. En suoraan pilkkonut aineistoa haastatteluteemojen mukaisesti, vaan yritin miettiä jo tässä vaiheessa, nousisiko joitakin muitakin merkityksellisiä teemoja esiin. Teemoittelun jälkeen tein kaikille vastauksille (ilmaisuille) pelkistetyt muodot ja siirryin ryhmittelemään niitä uudelleen. Etsin siis aineistosta samankaltaisuuksia, mutta kiinnitin huomiota myös eroavaisuuksiin. Samankaltaiset ryhmitellyt ilmaisut luokittelin alakategorioihin ja nämä taas lopulta yläkategorioihin.

Taulukossa yksi (1) annetaan muutama esimerkki pelkistettyjen ilmaisujen tekemisestä ja niiden ryhmittelystä. Analyysiyksikkönä on ollut ajatuskokonaisuus, jolloin kyseessä on välillä ollut yksi lause ja välillä hieman pidempi kokonaisuus. Joukossa on ollut monia samankaltaisia pelkistettyjä ilmaisuja, jolloin olen tiivistänyt niitä edelleen sisällyttämällä ne yleisempiin ryhmiteltyihin ilmaisiin. Kaikkia pelkistettyjä ilmaisuja en ole tässä vaiheessa ryhmitellyt, vaan ryhmittely on jatkunut myöhemmin alakategorioihin jaottelulla. Taulukossa kaksi (2) annetaan esimerkkejä analyysin jatkosta pelkistämisen jälkeen.

Alkuperäinen ilmaisu	Pelkistetty ilmaisu	Ryhmitelty ilmaisu
<p>No siis tämän asian, koska mä olen ollut vankilassa, niin aika lailla meni miinuksen puolelle. Muuten kyllä hyvä.</p> <p>No sanotaanko nyt niin että kyllä mä pohjimmiltani olen ihan hyvä vanhempi. Ainoo toi sitten että huumeet on tullut kuvioihin niin siinähan sitä tietysti liikutaan siinä rajamailla molemmin puolin.</p> <p>Varmaan ihan keskivertona vanhempana, jos ei nyt oteta tota vankilaa tietenkään mukaan et kun vankilassa ollut. Muuten ihan keskiverto.</p>	<p>Muuten hyvä vanhempi, mutta vankilassa olo vei hyvää vanhemmuutta miinuksen puolelle.</p> <p>Pohjimmiltaan hyvä vanhempi, mutta rikoksen suhteen hyvä vanhemmuus oli rajamailla.</p> <p>Keskiverto vanhempi, kun vankilassa oloa ei oteta mukaan.</p>	<p>Hyvä vanhempi rikoksesta huolimatta</p>
<p>Nii no en mä tiedä. Et siin jos jotain oli, poika esimerkiksi se reagoi siihen että mä jouduin lähtemään. Reagoi siihen niin et se jäi näpistelystä kiinni. Niin mä en voinut vaikuttaa mihinkään tällösiin asioihin.</p> <p>Mut siis se päänsisällä oli kaiken pahin se, tiesi just et perhe on siellä. Jos jotain sattuu niin ei voi auttaa, ei voi tehdä mitään.</p> <p>Joo siis onhan se kuitenkin, sanotaan et on semmosia tilanteita et sekin vaan, kun ei siellä pysty tekemään mitään. Et sä pysty. Ainoo mitä sä pystyt on sanomalla sanomaan et jos niinku apuakin pyydettiin tai näin nii.</p>	<p>Vankilassa oleva vanhempi ei voi vaikuttaa siviilissä tapahtuviin asioihin.</p> <p>Jos perheelle sattuu jotain, heitä ei voi auttaa.</p> <p>Vankilassa ei pysty auttamaan siviilissä olevia mitenkään muuten kuin puhumalla.</p>	<p>Perheen arkielämässä ei pystynyt olemaan apuna vankila-aikana (avuttomuuden tunne)</p>

Taulukko 1. Esimerkkejä aineiston pelkistämisestä ja ryhmittelystä.

Pelkistetyt (osittain ryhmitelty) ilmaisut	Alakategoria	Yläkategoria	Yhdistävä kategoria
<ul style="list-style-type: none"> - Hyvä vanhempi rikoksesta huolimatta - Mitään asioita ei pidä enää itsestäänselvyytenä - Vankila-ajan myötä asioita alkoi miettiä syvällisemmin - Vankila-ajan jälkeen suhteet lapsiin lähentyneet - Lapsen kanssa ollessa ajasta otetaan nyt kaikki irti - Rikollinen toiminta on jätetty taakse - Lasten ohjaaminen erilaisille poluille kuin mitä itse kulkenut 	<p>Vanhempana oleminen</p> <p>Vanhempana toimiminen</p>	<p>Kokemukset omasta vanhemmuudesta vankilasta vapautumisen jälkeen</p>	<p>Vankilassa olleiden vanhemmuuskokemukset</p>
<ul style="list-style-type: none"> - Perheen arkielämässä ei pystynyt olemaan apuna vankila-aikana (avuttomuuden tunne) - Epätietoisuus ja huoli siviilissä olevan perheen tilanteesta - Perheestä erossa oleminen oli raskainta (ikävän ja tuskan tunteet) - Vankilassa olemisen aikana menetti paljon lasten elämästä (surun tunteet menetetystä ajasta) - Eron hetkien vaikeus lapselle; vanhemmallekin ahdistava tilanne - Oman vanhempiroolin kyseenalaistaminen - Pettymyksen tunteet itsen - Syyllisyys 	<p>Arjesta poissaolemisen aiheuttamat ahdistavat tunteet</p> <p>Muut vankilaolosuhteissa aiheutuneet tunteet</p> <p>Omaan toimintaan liittyvät tunteet</p>	<p>Tunnetason kokemukset vankila-aikana</p>	

Taulukko 2. Esimerkki ala- ja yläkategorioiden muodostamisesta.

Yhdistäviä kategorioita muodostui kaksi: vankilassa olleiden vanhemmuuskokemukset ja vanhemmuuden tukemisen kokemukset, jotka ovat siis yhteneviä tutkimuskysymysten kanssa. Yläkategorioita muodostui yhteensä 12 kappaletta ja niiden alla on useita alakategorioita. Ylä- ja alakategorioiden pohjalta olen lähtenyt rakentamaan tulokset-lukua.

5 Vankilassa olleiden vanhempien kokemukset

Tässä luvussa käyn läpi tutkimukseni tulokset, jotka ovat syntyneet aineiston analyysin perusteella. Ensimmäiseksi kuvailen kuitenkin tutkimukseen osallistuneita henkilöitä, jotta kokemusten henkilökohtaisuus ja ainutlaatuisuus kulkevat koko ajan mukana.

Varsinaisiin tutkimustuloksiin siirtyessä käsittelen aluksi niitä tunteita ja käytännön haasteita, joita vankeusaika on tutkittavien vanhemmuuteen aiheuttanut. Tämän jälkeen käyn läpi niitä kokemuksia, jotka ovat syntyneet vankilasta vapautumisen jälkeen. Tuloksien toinen isompi kokonaisuus käsittelee vanhemmuuden tukemiseen liittyviä kokemuksia. Miten vankilassa on tuettu vanhemmuutta ja mikä merkitys sillä tutkittavien mielestä on ollut? Käyn läpi myös niitä asioita, millaisia muutoksia nämä henkilöt ovat toivoneet vankiloiden käytäntöihin.

5.1 Tutkimukseen osallistuneiden tausta

Kaikki tutkimukseeni osallistuneet olivat haastatteluhetkellä joko ehdonalaisessa vapaudessa tai koevapaudessa olevia, ja haastatteluhetkellä vankilasta vapautumisesta oli keskimäärin muutamia kuukausia aikaa. Kolme haastateltavaa oli päässyt suljetusta vankilasta avovankilaan muutaman kuukauden vankeusajan jälkeen, mutta yksi haastateltava oli ollut avovankilassa vain neljän viimeisen kuukauden ajan. Tuomiot olivat aiheutuneet huume- tai talousrikoksesta niiden kolmen henkilön kohdalla, jotka tuomionsa syystä haastattelun aikana puhuivat. Anonymiteettiä turvatakseni en ole kertonut esimerkiksi haastattelupaikkakuntia, henkilöiden tarkkaa ikää tai vankiloiden nimiä. Haastateltavien nimet ovat keksittyjä.

Lauri on alle 30-vuotias mies, joka suoritti tuomiostaan vankilassa noin kolme vuotta. Lauri on elänyt perheensä – vaimon ja pienen lapsen (tällä hetkellä muutaman vuoden ikäinen) – kanssa ennen vankilatuomiota, ja he asuvat yhdessä edelleen.

Joel on kolmekymppinen mies, joka suoritti tuomiostaan vankilassa noin vuoden. Joelilla on kolme lasta, jotka ovat tällä hetkellä iältään noin 12–20-vuotiaita. Joel on asunut perheensä – lasten ja vaimon – kanssa ennen vankilatuomiota ja asuu edelleenkin. Lapset eivät ole Joelin biologisia lapsia, mutta hän pitää lapsia ominaan. Kuten Joel minulle sanoi haastattelun aikana: *”Siis ne [lapset] biologisesti ei ole omia mutta on omia.”*

Risto on keski-ikäinen mies, joka suoritti tuomiostaan vankilassa noin 1,5 vuotta. Ristolla on neljä lasta kahdesta eri liitosta, iältään lapset ovat tällä hetkellä noin 5–25-vuotiaita. Jälkimmäinen avioliitto loppui hieman ennen vankilaan joutumista ja nuorimmat lapset ovat asuneet siitä lähtien äitinsä kanssa. Ristolla ja nuorempien lasten äidillä on ollut erimielisyyksiä lasten tapaamisista vankila-aikana. Tällä hetkellä Risto tapaa kuitenkin lapsiaan säännöllisesti.

Katri on keski-ikäinen nainen, joka suoritti tuomiostaan vankilassa reilun vuoden. Katrilla on kolme lasta, jotka ovat tällä hetkellä iältään noin 12–25-vuotiaita. Katri on eronnut miehestään jo ennen vankeustuomiota, mutta hän on pitänyt yhteyttä lapsiinsa eron jälkeen. Vanhimmat lapset asuvat jo omillaan, nuorin lapsi taas on asunut isänsä kanssa eron jälkeen.

5.2 Vanhemmuus vankila-aikana – tunteiden kirjoa ja käytännön haasteita

Toisen vanhemman joutuminen vankilaan vie koko perheen muutokseen, jos molemmat vanhemmat ovat olleet aktiivisesti läsnä lapsen elämässä. Tällä aineistolla olen saavuttanut yhden näkökulman eli vankilassa olleen vanhemman kokemuksia tähän tilanteeseen. Tarkoituksena tässä luvussa on kuvata niitä tuntemuksia ja käytännön asioita, jotka ovat olleet läsnä näiden henkilöiden elämässä, kun he ovat olleet lapsillensa vanhempia vankilan rajoitusten alaisena. Millaista on olla vanhempana vankilaolosuhteissa ja miten se on vaikuttanut oman vanhemmuuden kokemuksiin?

Yhtenä suurena ongelmana pidettiin poissaoloa lasten arkielämästä, mikä oli tunne- ja käytännön tasolla vaikeaa. Vankilassa vanhemmuutta pystyi toteuttamaan monen mielestä olosuhteisiin nähden hyvin, mutta silti esille tuotiin sellaisia kokemuksia, joiden perusteella voi todeta, etteivät kaikki asiat toimi aina vanhempien kokemusten mukaan lapsen tarpeiden mukaisesti eli esimerkiksi yhteydenpitoa ei ole mahdollista toteuttaa riittävän usein. Aineistossa oli paljon juuri yhteydenpito- ja tapaamisasioihin liittyviä mainintoja, sillä erityisesti suljetuissa vankiloissa nämä ovat monella tavalla rajoitettuja asioita ja siten haasteellisia vanhemmuuden toteuttamista ajatellen.

Kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet olivat kertoneet lapsillensa sen, että ovat vankilassa, mutta varsinkaan pienille lapsille tuomion tarkkaa syytä ei oltu kerrottu. Tämä ei ole itsestäänselvyys, sillä aiempien tutkimusten perusteella osa vankilaan joutuneista selittää poissaoloaan lapsilleen esimerkiksi sillä, että he ovat opiskelemassa tai muualla töissä (esim. Santanen 2013, 72). Näissä haastatteluissa en kysynyt haastateltavilta tarkempia tietoja asian

kertomisesta, mutta yksi kertoi kirjoittaneensa nuorimmalle lapsellensa kirjeen, jonka lapsi oli saanut luettavaksi toisen vanhemman kanssa juttelemisen jälkeen. Yhden haastateltavan lapsi taas oli iältään niin pieni, ettei hän vielä pystynyt käsittämään, mikä paikka vankila lopulta on ja miksi vanhempi siellä on. Lapsen ikä ja kehitystaso vaikuttavatkin siihen, miten vankilaan joutumisesta on voinut kertoa.

5.2.1 Poissa lapsen arjesta

Vankeuden myötä henkilö menettää vapautensa ja joutuu siten luopumaan normaalista läsnäolosta siviilissä elävän lapsensa kanssa. Vanhemmuutta ajatellen poissaolo perheen arjesta tuli haastatteluissa selvästi esille, sillä ”etävanhemmuutta” on vaikeaa toteuttaa riittävällä tavalla rajoitetussa ympäristössä. Jokainen haastateltava toi esille joitakin asioita, jotka liittyivät poissaoloon arjesta.

Vankilasta ei esimerkiksi pysty auttamaan kuin puhumalla neuvoja antaen eikä siten siviilissä tapahtuviin asioihin voi juurikaan vaikuttaa. Tämä aiheutti avuttomuuden tuntemuksia, sillä vanhempi olisi halunnut pystyä auttamaan perhettään, mutta vankilan kiviseinien takaa se ei ollut mahdollista. Epätietoisuus ja huoli siviilissä olevan perheen tilanteesta oli usein läsnä. Poissaolo arjesta aiheutti siis sekä tunnetasolla vaikeita tilanteita että haasteita käytännön tasolla vanhemmuuden toteuttamiseen.

”Nii no en mä tiedä. Et siin jos jotain oli, poika esimerkiks reagoi siihen että mä jouduin lähtemään. Reagoi siihen niin et se jäi näpistelystä kiinni. Niin mä en voinut vaikuttaa mihinkään tämmösiin asioihin. (...) Mut siis se pään sisällä oli kaiken pahin se, tiesi just et perhe on siellä. Jos jotain sattuu niin ei voi auttaa, ei voi tehdä mitään.” (Joel)

”Joo siis onhan se kuitenkin, sanotaan et on semmosia tilanteita et sekin vaan, kun ei siellä pysty tekemään mitään. Et sä pysty. Ainoo mitä sä pystyt on sanomalla sanomaan et jos niinku apuakin pyydettiin tai näin nii. Et sä pystynyt antamaan sitä omaa ittees lapselle mitä ois pitänyt.” (Katri)

Poissaolon ongelmallisuus tulee esille myös muun muassa Santasen (2013) pro gradu -tutkimuksessa. Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksien (2013) esipuheessa todetaan, että lapsella tulee olla ehdoton oikeus hänen etujensa mukaiseen molempien vanhempien huoltoon, hoivaan ja tukeen. Käytännössä tämän toteuttaminen on tutkimukseeni

osallistuneiden vanhempien kokemusten perusteella vaikeaa, sillä vankeusrangaistus vaatii henkilön sulkemista laitokseen, jossa rajoitukset estävät vanhemmuuden osa-alueiden toteuttamista.

Haastateltavat kuvailivat vanhemmuuteen kuuluvan muun muassa kuuluvan lapsen tarpeista ja turvallisuudesta huolehtiminen, vastuu kasvatuksesta (esimerkiksi rajojen asettaminen ja elämän taitojen opettaminen) ja läsnäolo lapsen elämässä. Osaa näistä vanhemmuuden tehtävistä oli haasteellista toteuttaa vankilan suljetuista olosuhteista. Vaikka puhelimen ja tapaamisten kautta on mahdollista toimia lapselle esimerkiksi kuuntelijana ja neuvojana, arkielämän käytännön asioiden hoitaminen – esimerkiksi rajojen asettaminen ja niiden valvominen – jää toisen vastuulle, sillä fyysinen läsnäolo lapsen elämässä ei ollut mahdollista kuin lyhyitä hetkiä.

Poissaolo perheen arjesta nähtiin ongelmalliseksi myös esimerkiksi sen vuoksi, että lasten koettiin tarvitsevan molempien vanhempien – isän ja äidin – läsnäoloa ja siihen kuuluvaa rakkautta. Toinen vanhempi ei voi korvata toista vanhempaa ja hänen rooliaan.

”No mä luulen et mitä mä pojan kanssa pystyn nyt keskustelemaan, niin mä luulen et sekin ois jotain muuta kaivannut kuin pelkkää äitiä.” (Lauri)

”Isän, sillon kun hänellä on tahtotila, nii hänen pitäis saada antaa se, se rakkaus ja se tota mitä isä voi antaa lapsilleen. Ni se on lapsille ihan yhtä tärkeätä kuin äidinkin.” (Risto)

Haastateltavat kuvailivat haastattelujen aikana monia erilaisia negatiivisia tunteita vankila-ajaltaan. Osa näistä tunteista liittyi suoraan poissaoloon eli siihen, että vanhempi ei saanut olla fyysisesti läsnä lapsen luona. Vankilassa oli koettu muun muassa aiemmin mainittuja avuttomuuden tunteita ja huolta perheen tilanteesta, mutta myös ikävää, tuskaa sekä surua menetetyistä ajasta.

Ikävän mainitsi jossain muodossa jokainen haastateltava. Vaikka lapsen kanssa ei olisi asunut yhdessä ennen tuomiota ja siten lasta ei ollut nähnyt siviilissäkään päivittäin, oli ikävä lasta kohtaan vankilaolosuhteissa ollut läsnä. Surua siitä, että oli menettänyt lapsen elämästä aikaa, tuli esille myös useassa haastattelussa. Vuosi on erityisesti pienen lapsen elämässä pitkä aika eikä sitä ole mahdollista saada takaisin. Esimerkiksi Joel kommentoikin haastattelun aikana, että suurin rangaistus hänelle oli olla erossa perheestään.

Tapaamiset lapsen kanssa olivat tärkeitä hetkiä ja toivat iloa, mutta niihin saattaa sisältyä myös ahdistavia elementtejä, kuten yksi haastateltava toi esille.

”Se nyt varmaan kaikkein pahimmilta tuntu, kun lapsi itkee ja huutaa iskää. Että äiti sanoo, et nyt täytyy lähteä et ei voi jäädä tänne. Että kun tapaamiset loppu, niin se oli varmaan kaikkein pahin.” (Lauri)

Pienen lapsen isä Lauri toi esille kokemuksensa siitä, että tapaamisten lopuksi eron hetket olivat erittäin vaikeita. Lapsen oli vaikeaa ymmärtää, miksi vanhemman täytyy jäädä vankilaan ja lapsen suru tuntui vanhempaan pahalta.

5.2.2 Syyllisyys

Osa haastateltavien kuvailemista tuntemuksista liittyi omaan toimintaan ja siitä aiheutuneisiin haittoihin. Kolme haastateltavista toi jollain tavalla esille, että heidän on turha valittaa vankilan rajoitetuista mahdollisuuksista, sillä he itse olivat aiheuttaneet vankeustuomionsa syyn. Lapselle ja koko perheelle aiheutuvaa tilannetta ei oltu ajateltu rikosta tehdessä, mutta tuomion saamisen jälkeen asiaa oli ollut paljon mielessä. Pettymys itseen ja syyllisyys heijastui kokemuksista. Kaksi haastateltavaa myös kuvaili kohdanneensa syyllistämistä tai jonkinlaista epäymmärrystä muiden puolelta vankeusrangaistuksensa vuoksi.

”Minun vikahan se oli. Et minähän sen rikoksen tein ja sinne lähin sit. Joo sain tuomion, enkä ajatellut sitä rikosta tehdessäni lapsia et miten se vaikuttaa. Että. Kaikki on oma valinta. No sitä ei voi liikaa korostaa sitä et. Kuka nyt ajattelee lapsia silloin kun tekee jotain rikosta ja sitten siitä tulee tuomiot ja noin. Niin sit ajattelee vasta kun on siellä vankilassa ni. Se on, sit se on liian myöhästä.” (Joel)

”No siihen asti et mä menin, kun me oltiin perhe, niin kaikki oli niinku hyvää. Mut sitten kun jouduin sinne vankilaan ni kyl se syyllisyys ja syyllistäminen on ollut hurjaa, mutta ei se niinku näitä tunteita minusta eikä ilmeisesti lapsistakaan oo pois vienyt.” (Risto)

Tutkimukseen ainoana äitinä osallistunut Katri kertoi haastattelussa, että hänelle itselleen oli vaikeinta hyväksyä se, että hän oli mennyt tekemään rikoksen. Sama henkilö myös koki, että lapset olivat pettyneitä häneen vanhempana vankilaan joutumisen vuoksi.

Katri: Mä luulen kyllä että [lapsille] se pettymys on ollut kaikista isoin asia.

(...)

Mira: Mikä sulle ittelle sit oli vaikeinta?

Katri: Sanotaanko että olisko näin että hyväksyä se, mitä on tehnyt.

Vaikka monet haastateltavista olivat pettyneitä itsessään siihen, että he olivat tehneet rikoksen ja koko perhe joutui kärsimään sen vuoksi, vain Katri kuvaili tuntemustaan siitä, että lapsille suurin asia äidin vankeustuomiossa olisi ollut pettymys. Tämä saattoi olla sattumaa pienen aineiston vuoksi, mutta yhteiskunnassamme äideille asetetut vanhemmuuden odotukset ovat erilaisia kuin isille (ks. esim. Kulmala ja Vanhala 2004, 102) ja tämä saattaa selittää asiaa. Esimerkiksi Vierula (2008) on kirjoittanut, miten naisten rikollisuus katsotaan yhteiskunnassamme tuomittavammaksi, sillä naisen katsotaan rikollisena rikkovan myös naiseuteen liitettyjä sosiaalisia normeja. Äitiyteen liitetään paljon mielikuvia hyvyydestä ja uhrautuvuudesta, minkä vuoksi niihin mielikuviiin on vaikeaa yhdistää rikollisuutta. (Emt., 5.)

Myös lapset ja puoliso kärsivät toisen vanhemman tuomiosta

Joidenkin vanhempien kokemusten mukaan äidin tai isän vankeus oli aiheuttanut psykologisia haittoja lapsille ja myös puolisolle, mikä lisäsi omia syyllisyyden tunteita. Yksi haastateltava kertoi, miten puoliso oli sairastunut masennukseen hänen tuomionsa vuoksi. Toinen vanhempi taas kuvaili sitä, miten siviiliin yksin jääneellä vanhemmalla oli ollut raskasta hoitaa vilkasta lasta. Kyseistä lasta hoitanut vanhempi ei saanut tilanteen vuoksi juurikaan omaa vapaa-aikaa, mikä aiheutti kysymyksen hänen jaksamisestaan.

Myös muunlaisia kokemuksia tuli ilmi. Vanhemman vankeus oli Riston mukaan lapselle esimerkiksi häpeän aihe, minkä vuoksi lapsi joutuu edelleen pelkäämään asian paljastumista kaveripiirissä.

”Tai hän ei koskaan käytä esimerkiksi sanaa vankila tietenkään, et hänellä on varmaan mielessä koko ajan se, että joku hänelle yhtäkkiä posauttaa, no sun isä on ollut vankilassa tai jotain tämmöstä tieks sää.” (Risto)

Lisäksi kaksi haastateltavaa kuvaili lapsillensa jääneen pelkotila vanhemman rikoksen uusiutumista, vaikka asiasta olikin lapsen kanssa keskusteltu. Kukaan haastateltavista ei itse kuitenkaan pelännyt enää sortuvansa rikoksien tekemiseen, vaan monelle vankila oli ollut käännekohta, jonka myötä elämälle oli otettu toisenlainen suunta.

Yhden haastateltavan lapsi oli ryhtynyt näpistelemään vanhemman vankilaan joutumisen jälkeen ja tämä oli haastateltavan näkemyksen mukaan reagointia hänen poissaoloonsa. Yhdysvalloissa onkin tehty paljon tutkimuksia siitä, mitä toisen vanhemman vankeus lapselle aiheuttaa. Usein tutkimukset ovat keskittyneet varsinkin äidin vankeuden vaikutuksiin, mikä johtuu siitä, että naiset ovat useammin lastensa ensisijaisia hoitajia (ks. Enroos 2015, 47). Kuitenkin myös läheisen isäsuhteen poissaolon on huomattu olevan yhteydessä lapsen mielenterveysongelmiin ja rikoksiin sortumiseen (esim. Maldonado 2006). Enroos (2015, 43) kuitenkin huomauttaa, että vankien lapset eivät ole homogeeninen ryhmä, vaan tilanteet vaihtelevat lapsen saaman hoivan ja yhteydenpidon määrän vuoksi. Suhteiden säilyttäminen vankilassa olevaan vanhempaan on todettu tutkimuksissa yhdeksi lasta suojaavaksi tekijäksi (emt., 48), mikä omalta osaltaan todistaakin perhesuhteiden huomioimisen tärkeyttä.

Lisäksi yksi haastateltava toi esille, että lapsella oli vankilasta vääränlaisia mielikuvia esimerkiksi amerikkalaisten elokuvien tai televisiosarjojen vuoksi. Tämä aiheutti lapselle huolta vanhemman tilanteesta, vaikka hänelle olikin kerrottu siitä, millaista vankilan arki Suomessa on.

5.2.3 Oma vanhemmuusrooli ja sen säilyttäminen vankilassa

Tässä tutkimuksessa en kysynyt haastatteluissa, kokevatko osallistujat olevansa hyviä vanhempia, vaan kysyin yleisellä tasolla, millaisena tai minkä tyyppisenä vanhempana he kuvailisivat itseään. Kolme neljästä tutkimukseeni osallistuneesta vastasi kuitenkin kyseiseen kysymykseen siten, että he pitävät itseään hyvinä tai keskivertoina vanhempina. Yksi haastateltava ei vastannut kysymykseen samalla tavalla, vaan kommentoi kaiken olleen hyvää, mutta vankilan myötä mukaan oli tullut syyllisyys. Rikosta ja siitä aiheutunutta vankeustuomiota ei kenenkään mielestä pidetty niin sanottuun hyvään vanhemmuuteen kuuluvana, mutta sen ei siis annettu määritellä kokonaan oman vanhemmuuden laatua.

Mira: No millasena vanhempana sä itse kuvailisit itseäs?

Joel: No siis tämän asian, koska mä olen ollut vankilassa, niin aika lailla meni miinuksen puolelle. Muuten kyllä hyvä.

Trippin (2001) tutkimuksessa tulee esille, että vankilan rajoitetussa ympäristössä on vaikeaa toimia siten, että kokemus hyvästä isyydestä säilyisi. Yhtenä osa-alueena oli taloudellinen puoli ja siitä esimerkkinä kyvyttömyys lahjojen ostamiseen (emt., 22–23). Myös Greif (2014, 69, 74) kertoo vangittujen isien puhuneen taloudellisesta roolista. Tähän tutkimukseen osallistuneista

vanhemmista kukaan ei puhunut taloudellisista ongelmista, vaan vanhemmuuden haasteet käytännön tasolla liittyivät muihin asioihin. Kun perheen arjessa ei voinut olla fyysisesti läsnä vankilaolosuhteista johtuen, oli sillä vaikutuksensa myös henkisellä tasolla vanhemmuuteen liittyviin kokemuksiin.

Aiemmissa tutkimuksissa (mm. Arditti ym. 2005; Hairston 1998; Santanen 2013) on tullut esille, että osa vanhemmista luopuu vanhemmuuden roolistaan vankeusaikana. Tähän tutkimukseen oli valittu vain sellaisia osallistujia, jotka olivat säilyttäneet vanhemman roolinsa, mutta se ei yhdessä tapauksessa ollut kuitenkaan itsestään selvää. Risto oli eronnut lastensa äidistä hieman ennen vankilatuomion alkua ja lasten tapaamisjärjestelyistä oli vaikeita erimielisyyksiä. Tämän vuoksi lapset olivat käyneet vain kerran tapaamassa vankilassa olevaa vanhempaansa vankilan tapaamisissa ja myös puhelinsoitoissa oli ongelmia. Tunnetasolla tilanne oli vaikea; haastateltava oli ollut aktiivisen isän roolissa ennen vankilatuomiotaan, mutta nyt hän ei saanut edes nähdä lapsiaan. Tämän myötä haastateltava oli päätenyt kyseenalaistamaan omaa vanhemmuuden rooliaan, sillä miten lapsille olisi mahdollista toimia isänä, jos heihin ei ole mahdollista pitää edes yhteyttä?

”(...) niin kyl siinä kyseenalaistaa sen, mikä se isän rooli siinä on vankeuden aikana. Et tunnetasolla ni se oli kyllä tosi kauhee tilanne. Sähköpostia ei saanut käyttää, lapsi ei saanut nähdä, lasten kanssa ei saanut puhuu.” (Risto)

Riston kohdalla tapaamisongelma liittyi siis riitoihin lasten äidin kanssa. Huolto- ja tapaamisasiat saatiin sovittua vasta vankilasta vapautumisen jälkeen, joten yhteydenpito lapsiin oli tämän vuoksi vankila-aikana olematonta. Esimerkiksi Hairstonin (1998, 621–622) mukaan vankilassa olevien isien yhteydenpito lapsiin onkin yhteydessä siihen, millainen suhde isällä on lapsen äitiin eli äidit toimivat eräänlaisina portinvartijoina (ks. myös Arditti ym. 2005). Hairston (1998, 622) mainitsee myös sen, että osa isistä pelkää, että toinen mies vie heidän paikkansa vankilassa olon aikana. Tässä tutkimuksessa haastateltavan huoli oli kuitenkin liittynyt siihen, että äidin toiminnan takia lapset saattaisivat vieraantua ja siksi lapset voisivat etäännyä ja jopa kääntyä vankilassa olevaa vanhempaa vastaan. Vankilasta käsin ei voi vaikuttaa siihen, miten lapsien huoltajana toimiva vanhempi siviilissä puhuu vankilassa olevasta vanhemmasta lapsille.

Yksi tähän tutkimukseen osallistuneista vanhemmista koki, ettei lapseen saanut samalla tavalla psykologista yhteyttä kuin mitä se olisi siviilissä mahdollista, vaikka vankilassa tapaamiset ja muu yhteydenpito olisivatkin sujuneet. Tämän perusteella pienimuotoista vieraantumista voi siis

tapahtua jo pelkästään sen vuoksi, ettei vanhempi ole enää samalla tavalla läsnä lapsen arkielämässä kuin hän on aiemmin ollut.

5.2.4 Vanhemmuuden toteuttaminen vankilassa

Tässä tutkimuksessa tarkoituksena oli haastatella nimenomaan sellaisia vanhempia, jotka ovat ylläpitäneet yhteyttä lapsiinsa myös vankilatuomion aikana. Täten kaikki haastateltavat olivat pitäneet tai ainakin yrittäneet pitää yhteyttä lapsiinsa säännöllisesti. Yhteydenpito lapseen koettiin tärkeänä ja sitä pidettiin sekä lapsen että vanhemman oikeutena. Niillä haastateltavilla, joilla perhe oli pysynyt yhdessä, tapaamiset erityisesti avovankila-aikana olivat säännöllisiä ja puhelimella oli pidetty yhteyttä mahdollisimman usein. Haastateltavat olivat myös kirjoitelleet lapsillensa kirjeitä, mutta lapsen äänen kuuleminen oli kuitenkin tärkeämpi osa yhteydenpitoa.

Yhteydenpito ja tapaamiset eivät vanhempien mielestä toteudu aina lapsen tarpeiden mukaisesti suljetuissa vankiloissa. Erityisesti kolmen haastateltavan mielestä suljetussa vankilassa yhteydenpito lapseen on hankalaa. Puhelinajat ovat rajoitettuja ja niihin tulee hakea aina kirjallinen lupa. Soittoaikojen pituudet koettiin liian lyhyiksi ja soittoaikoja sai joissakin vankiloissa liian harvoin.

”Lapsi, se on se tärkein. Et hänen kanssaan sais pitää yhteyttä. Se on liian vähän muutama minuutti, se on liian vähän. Siis ajattele että saa kolme kertaa viikossa soittaa. Niin se on liian vähän, jos on kouluikäinen lapsi ja viikossa ehtii tapahtua vaikka mitä. (...) Et esimerkiksi kirje ei oo sama asia lainkaan. Se on ihan eri asia ku jos sä puhut lapsen kanssa. Kuulet sen lapsen äänen ja lapsi kuulee sun äänen, niin totta kai se on eri asia ku kirje.” (Joel)

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 1) todetaan, että yhteydenpitokäytännöissä ei ole aiemmin otettu aina huomioon lapsen oikeutta tiuhaan yhteydenpitoon. Vaikka nykyisin yhteydenpidon säännöllisyys tulisi linjausten mukaan ottaa huomioon, haastateltavat kokivat yhtä lukuun ottamatta yhteydenpidon olleen vaikeaa ja liian harvoin tapahtuvaa suljetun vankilan olosuhteissa. Lapsen elämässä tapahtuu paljon pienessäkin ajassa ja lyhyiden puheluiden aikana kaikkea ei ehdi käymään läpi.

Avovankilassa yhteydenpitokäytäntöihin oltiin sen sijaan huomattavasti tyytyväisempiä, sillä

vangeilla oli käytössä huoneissaan omat puhelimet. Kaksi haastateltavista kuvailikin, että tämän myötä he viettivät puhelimesta kaiken mahdollisen vapaa-ajan. Yksi haastateltavista oli ehtinyt olla avovankilassa jo ennen omien puhelinten mahdollisuutta ja hän toi esille, miten yhteydenpito oli uuden käytännön myötä helpottunut huomattavasti.

Suljetun vankilan tapaamisiin lapsia ei oltu aina otettu. Suljetut vankilat koettiin karuiksi paikoiksi, jonne lapsen ei ole välttämättä etujensa mukaista tulla, vaikka vanhempi lasta olisi mielellään halunnut nähdä. Esimerkiksi Joel kuvasi, miten lapsen ottaminen suljetun vankilan perhetapaamiseen oli tuntunut itsestä harmilliselta puitteiden vuoksi.

”Mut me sovittiin sit lasten isän kanssa sillain et ei. Se on kuitenkin niin karu paikka että ei lasta siihen.” (Katri)

”(...) vartijoita ja kaikki ovet laitetaan lukkoon ja se oli siis niin lapselle ei. Vähän harmittaa että sinne suljettuun lapsi, mutta hän halus tulla.” (Joel)

Kosketuskiellollisiin ”pleksitapaamisiin” lapsia ei haluttu ottaa lainkaan, joten jos lapsia tavattiin suljetussa vankilassa olemisen aikana, se tapahtui lapsi- tai perhetapaamisissa, joita ei kuitenkaan ollut saatavilla kuin harvoin. Tapaamisia pidettiin tärkeänä, mutta monet toivat esille välimatkaongelman eli lyhyisiin tapaamisiin oli vaikeaa lähteä usean tunnin ajomatkan päästä. Vaikka lain mukaan vankien sijoittelussa tulee ottaa huomioon kotipaikka ja yhteyksien säilyminen, on yleistä, että tapaamismatkat saattavat muodostua pitkiä (ks. esim. Karsikas & perhetyöryhmä 2003, 53).

Avovankilassa tapaamisiin oltiin suurelta osin tyytyväisiä. Perhetapaamistalot olivat pienille lapsille mukavia tapaamispaikkoja ja tavallisissakin tapaamistiloissa oli lapsille leluja. Kuitenkaan kaikki eivät olleet tavanneet lapsiaan avovankilassakaan. Avovankilasta saatavien lomien myötä tapaamiset järjestyivät mukavammin vankilan ulkopuolella, kuten yksi haastateltava oli asian kokenut.

Mira: Joo, miks hän [nuorin lapsi] ei sinne tullut vai siis etkö sä halunnut että hän tulee sinne, vai?

Katri: Kato kun mulla aukes lomat sitten niin niin parempi se jotenkin täällä on tavata kun siellä jotenkin.

Mira: Niin aivan.

Katri: Tuntu sit niin, kun sai ne täällä pyörimään.

Mira: Nii ettei sit sinne.

Katri: Joo.

Lomien merkityksen lasten tapaamisissa kasvokkain mainitsi myös kaksi muuta haastateltavaa. Kotona vietetyt lyhyet lomat olivat esimerkiksi pitäneet muistissa sitä, millaista perhe-elämän viettäminen siviilissä on. Esille tuli yhdessä haastattelussa myös se, että vankilan myöntämien tärkeän syyn lomien ansiosta oli ollut mahdollista päästä osallistumaan lapsen tärkeälle lääkärikäynnille. Lisäksi yhdelle haastateltavalle lomat vankilan ulkopuolella mahdollistivat tapaamisen sellaisen lapsen kanssa, joka ei voinut vankilatapaamisiin tulla.

5.3 Vanhemmuus vankila-ajan jälkeen

Tässä alaluvussa kuvaan niitä kokemuksia, jotka liittyvät vankilasta vapautumisen jälkeiseen aikaan eli mitä vaikutuksia vankeusajalla oli vapautumisen jälkeiseen vanhemmuuteen. Haastatteluhetkellä osallistujien vapautumisesta oli keskimäärin muutamia kuukausia aikaa eli kyse oli melko uusista tilanteista. On siis mahdollista, että pidemmän ajan kuluttua kokemukset olisivat olleet toisenlaisia.

5.3.1 Pieniä arjen ongelmia vankeusajan jälkeen

Tutkimukseen osallistuneilla vankilassa oloaika oli pituudeltaan keskimäärin reilun vuoden. Vain yhdellä pituus oli ollut kolme vuotta. Useampi haastateltava toi esille jollain tavalla sitä, että pidempi vankeustuomio olisi saattanut aiheuttaa laitostumista ja siten vaikeuksia palata siviiliin vanhemmaksi. Avovankilan käytännöt ja kotilomat olivat auttaneet heitä siinä, ettei tavallinen arkielämä, esimerkiksi vanhempana toimimiseen liittyvät asiat, päässeet unohtumaan.

”Oikeestaan et mä luulen, että siinä autto toisaalta se, että mulla oli niin paljon niitä lomii ja että pääsi kotona käymään. Ja sit just kun oli avotalossa ja jokaisessa asuintalossa oli oma keittiö ja oli jollain tavalla läsnä siinä päivittäisessä arjessa niinku vankilassakin. Et mä kävin vankilassakin päivittäin töissä.” (Lauri)

Kenelläkään haastateltavalla ei ollut suuria vaikeuksia palata siviiliin asumaan vankila-ajan

jälkeen, mutta perheensä kanssa edelleen yhdessä asuvat kertoivat pienistä arjen käytännön haasteista tai tunnepuolen asioista, jotka oli kuitenkin jo haastatteluhetkellä voitettu. Yksi haastateltavista puhui olleensa kuin ”vieras omassa kodissa”, sillä hän ei ollut uskaltanut ottaa vanhemmuuden kaikkia rooleja heti uudestaan käyttöön. Samainen vanhempi toi esille myös sen, miten hänellä itsellään oli pelkoa tulevaisuudesta – ei sen vuoksi, että hän pelkäisi rikoksen uusiutumista, vaan hän pelkäsi jostain muusta syystä menettävänsä kaiken ja siten oli vaikeaa elää aluksi perhe-elämää normaalilla tavalla.

”No siis aluksi jos vaimo sano jotain, et anto jonkun määräyksen. Sano jotain asiaa, et vaiks tyttö kysy, että voiks hän ottaa tosta juomapullost, niin en mä uskaltanut sanoa siihen mitään. Se oli vähän niin kuin mä oisin vieras omassa kodissa.” (Joel)

Yksi perheensä kanssa edelleen asuva haastateltava kuvaili, miten hän oli muuttunut vankilassa ollessaan muun muassa aiempaa huomattavasti täsmällisemmäksi, mikä oli perheessä uudenlainen tilanne ja aiheutti siten vanhempien yhteistoiminnassa aluksi pieniä vaikeuksia. Kuitenkaan tällaiset pienet asiat eivät olleet aiheuttaneet suuria kriisejä parisuhteelle tai yleisesti perhe-elämälle.

5.3.2 Muutoksia omassa vanhemmuudessa

Kolme haastateltavista toi suoraan esille, että vankeustuomio oli ollut käännekohta elämässä eli rikokset oli päätetty jättää nyt taakse, millä tietenkin on vaikutuksensa vanhemmuuteen. Kun ei joudu enää suorittamaan vankeustuomiota, pystyy olemaan oikeasti läsnä lapsen elämässä.

”Ja rikokset on jäänyt. Jäänyt pois. Et en oo niinku vankilan jälkeen mitään touhunnut enää. Se nyt varmaan on kaikkein olennaisin asia. Kun ei hölmöile, niin pystyy olemaan perheen kanssa totta kai. Et ei tarvi lähteä tuomiota suorittamaan. ” (Lauri)

Vankilassa vanhemmilla oli ollut paljon aikaa miettiä asioita. Tämä tuotiin esille esimerkiksi yhdessä tapauksessa kuvailemalla sitä, miten perheeseen liittyvät asiat olivat pyörineet päässä koko ajan. Kolme haastateltavaa kuvaili, miten vankila-ajan vuoksi lapsen elämästä oli menetetty paljon. Tämän vuoksi vapautumisen jälkeen menetetty aika haluttiin ottaa takaisin niin hyvin kuin se on mahdollista. Kuten Katrin kokemuksista kävi ilmi, tehtyä ei saa tekemättömäksi, mutta nykyhetkessä voi pyrkiä toimimaan mahdollisimman hyvällä tavalla.

”Et tekisin toisin jos pystyisin, mutta kun ei pysty, niin kyl se niin on, että nyt kun tänne ollaan takasin tultu, niin tota sanotaanko nyt, että senkin ajan ottaa takas mitä pystyy, mitä on menettänyt. Ja pyrkii ottamaan. Ja kyllähän sitä jää loppujen lopuks kuitenkin niin paljon paitsi niin että mitä sinä aikana ois pystynyt olemaan ja tekemään perheen kanssa” (Katri)

Tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että lasten kanssa oltiin ajallisesti enemmän läsnä kuin aiemmin. Pari haastatteluun osallistunutta myös kuvaili, että heille tärkeää vanhemmuudessa on se, että lapset pystyisi ohjaamaan eri poluille kuin mitä itse on kulkenut eli pitämään heidät poissa rikosten maailmassa. Oma kokemus vaikutti siis siihen, mikä koettiin erityisen tärkeäksi asiaksi.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat kokivat vankilatuomion aiheuttaneen myös joitakin muita muutoksia omaan vanhemmuuteen vankila-ajan päätyttyä. Muutokset liittyivät lähinnä oman luonteen muutoksiin ja siihen, miten nykyään asioista ajattelee. Esimerkiksi Joel kuvaili useassa kohdassa sitä, miten hän ei enää pidä perhettä tai mitään muitakaan asioita itsestäänselvyytenä.

”Semmonen aika elämästä, että haluaa ittekin unohtaa sen, mutta toisaalta joissakin määrin ihan hyvä että niinko mulle itselle että en pidä mitään itsestäänselvyytenä.”
(Joel)

Ne haastateltavat, jotka eivät asuneet lasten kanssa enää yhdessä, kokivat vankilatuomion jälkeen suhteen lapsiin jollain tavalla syventyneen. Katrin kohdalla tähän oli yhteydessä erityisesti päihdeongelman hoitaminen pois.

”Sanotaanko nyt niin, että asioista on puhuttu erilailla ja syvemmin mitä sitten taas silloin ennen kuin sinne joutu, et kyllähän. Mutta kyllähän se itsestäkin on paljon kiinni että ei se, kun jotenkin kun yritti kieltää sen lapsilta, vaikka ne sen tiesi, että käytän, niin tota se oli semmosta pintaraapaisua omaltakin puolelta et ei antanut mahdollisuutta siihen.” (Katri)

Myös Granfelt (2013, 204) on omissa tutkimuksissaan todennut, että jo vankeusaikana äidin suhde lapsiin voi tulla läheisemmäksi, sillä vankeusaika voi merkitä lapsille mahdollisuutta nähdä vanhempi päihhteettömänä. Useilla vankilaan joutuvilla henkilöillä on päihde- ja myös

mielenterveysongelmia (ks. Joukamaa & työryhmä 2010), joilla on vaikutuksensa vanhempana toimimiseen. Vaikka Katrilla olikin ollut yhteys lapsiinsa ennen vankilaan joutumista, vankilajan myötä uudenlaisen, syvällisemmän, vanhempisuhteen rakentaminen oli mahdollista.

5.4 Vanhemmuuden tukeminen

Tutkimuskysymyksen toinen osa liittyi vanhemmuuden tukemisen kokemuksiin. Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjausten (2013, 38, 17) mukaan vanhemmuuden tukeminen kuuluu vankiloiden tehtäviin ja sitä voidaan toteuttaa monella tavalla, esimerkiksi yksilötyöllä ja vanhempi-lapsitapaamisilla.

Vanhemmuuden tukemisen kokemuksissa näkyi ero suljettujen vankiloiden ja avovankiloiden välillä. Kokemuksissa vanhempana toimiminen ja vanhemmuuden tukeminen kietoutuivat monella tapaa yhteen. Silloin kun vanhemmuutta ei oltu vankilassa olleiden kokemusten mukaan tuettu riittävästi, oli vanhemmuuden toteuttamisessa myös käytännön tasolla vaikeuksia eli esimerkiksi yhteydenpitomahdollisuudet olivat vähäiset. Vanhemmuuden tukemista ei siis nähty näiden osallistujien kuvauksissa juurikaan neuvomisena tai opastamisena keskustelun keinoin, vaan enemmänkin käytännön asioiden järjestämisenä.

5.4.1 Vanhemmuuden tukeminen ja sen merkitys

Tässä tutkimuksessa haastateltavat kokivat vanhemmuuden tukemisen vankilan puolelta tärkeänä ja siihen katsottiin sisältyvän kaikki sellaiset pienetkin asiat, jotka edesauttavat vanhemmuussuhteen ylläpitoa.

”No jos tota vankilassa ni tota vankilan puolelta mä näkisin että se tukeminen on just sitä et koitetaan mahdollisuuksien mukaan järjestää sille vangille aikaa sen perheen kanssa. Et miten vaan lain puitteissa se mahdollista on. Ni ihan kaikki, ihan pienetkin asiat.” (Lauri)

Tiivis yhteydenpito koettiin tärkeänä asiana vanhemmuudessa. Enimmäkseen haastateltavat toivat esille tapaamisiin liittyviä asioita. Vanhemmuuden tukeminen oli heille siis erityisesti sitä, että vankila oli järjestänyt heille mahdollisuuden viettää aikaa perheen kanssa ja siten vanhemmuutta pystyi toteuttamaan muutenkin kuin puhelimen välityksellä. Kuitenkin myös keskusteluapu ja sen hyödyllisyys tulivat esille parin henkilön haastattelussa.

Tapaamiset nähtiin sekä lapsen että vanhemman oikeutena. Lapset eivät ole syyllisiä vanhempansa rikokseen ja he ovat edelleen oikeutettuja saamaan vanhemmalta rakkautta ja läsnäoloa, jollaista he tarvitsevat. Toisaalta Risto toi esille, että myös hänellä on vanhempana oikeus nähdä lapsia, koska hän oli aiemminkin ollut lapselle aktiivisesti läsnä olevana rakastavana vanhempana. Yhtäkkinen muutos on lapsille vaikea asia ymmärrettäväksi.

”Et isällä pitäis olla oikeus ja lapsilla pitäis olla oikeus saada tavata niinku toisiaan. (...) Koska se rangaistus mitä on saatu, niin se on sen vapauden riistäminen. Eihän sen kuuluis koskea sitä lapsia tai sitä toista puolta taikka näiden kaikkien osapuolten yhteyttä.” (Risto)

Kaksi haastateltavista puhui perheyhteydestä, perheen kasassa pitämisestä, minkä he kokivat olevan tärkeä osa vanhemmuutta. Kun vanhemmuutta tuetaan vankilan puolelta hyvin eli järjestetään mahdollisuus pitää yhteyttä perheeseen ja mahdollistetaan säännölliset tapaamiset, perhe voi pysyä yhdessä ja se taas on yhteydessä hyvän vanhemmuuden toteutumiseen. Yksi haastateltava kuvaili, että tapaamiset lievittävät kaikkien osapuolten stressiä ja huolta, joten myös sen vuoksi tapaamisten järjestämisellä oli merkitystä perheen hyvinvointiin. Esimerkiksi Roxburgh ja Fitch (2014, 1407) ovatkin omassa tutkimuksessaan huomanneet, että vankilassa olevan säännöllinen yhteydenpito ja tapaamiset lapsiin ovat sekä isillä että äideillä yhteydessä alhaisempaan ahdistukseen.

5.4.2 Tukemisen erot suljetussa ja avovankilassa

Vanhemmuuden huomioimisen koettiin olevan suljetuissa vankiloissa minimaalista verrattuna avolaitoksiin. Haastateltavat kokivat, että suljetuissakin vankiloissa vanhemmuus oli jollain tasolla huomioitu ja sitä oli tuettu olosuhteiden sallimilla tavoilla, mutta ero avovankilan käytäntöihin oli siis suuri.

Mira: Millain sitten siellä avovankilassa? Oliko siellä sitten vielä paremmin, huomioitiinko tää asia [vanhemmuus]?

Joel: Joo siellä huomioitiin mun mielestäni todella hyvin. Se on ihan, ei voi sanoa samaks paikaks. Ei, ei niinko mitään samaa.

”Huonosti X:ssä [suljetussa vankilassa] että mutta heti välittömästi kun mä Y:hyn [avoimeen vankilaan] pääsin ni heti alko niinku luistamaan hommat.” (Lauri)

Ensimmäisinä kuukausina yhteydenpito suljetun vankilan ulkopuolelle oli ollut kolmen haastateltavan mielestä lähes mahdotonta ja siten vanhemmuutta ei oltu kaikkien mielestä huomioitu toivotulla tavalla. Suurin osa vanhemmuuden tukemiseen liittyvistä kokemuksista yhdistyi haastateltavien puheissa juuri tapaamisten ja yhteydenpidon mahdollistamiseen, minkä vuoksi suljetun vankilan ja avovankilan välillä nähtiin olevan suuri ero. Työntekijöiden kanssa käydyt perheeseen ja vanhemmuuteen liittyvät keskustelut tulivat esille lähinnä vain sivumainintoina tukemisesta puhuttaessa.

Kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet henkilöt olivat käyneet vankila-aikanaan ainakin yhden keskustelun, jossa oli puhuttu myös vanhemmuuteen liittyvistä asioista. Lisäksi pari haastateltavaa puhui vanhemmuuskursseista tai -ryhmistä, joihin he olivat osallistuneet. Kuitenkin vain Risto kehui saaneensa vankilan työntekijöiden kanssa käydyistä keskusteluista juuri sellaista tukea, millaista oli tarvinnutkin. Tuki oli ollut sekä henkistä että myös asianajoon liittyvää käytännön apua.

”Mutta sitten henkilöstö, oli sosiaalityöntekijä ja sitten erityisohjaaja, niin niin no varsinkin tää sosiaalityöntekijä ja erityisohjaaja. (...) Niin he hoiti kyllä todella hyvin, tuki mua. (...) Ja sitten tää, kun en saanut tavata lapsia, niin hän sitten vei sen sinne lastenvalvojalle. Et hän oli koko ajan täällä ajan tasalla.” (Risto)

Yhdellä haastateltavalla, Joelilla, sen sijaan oli huonoja kokemuksia vankilan työntekijästä eikä hän siksi kokenut saaneensa juurikaan henkistä tukea keskusteluiden muodossa omaan vanhemmuuteensa. Haastateltava kuvaili vankilan sosiaalityöntekijän suhtautumisen olleen kylmää ja epäinhimillistä. Vaikka vankilassa ollaan rikoksen vuoksi, tämän ei pitäisi määrittää ihmistä kokonaan ja kohtaamisissa tulisi olla ymmärrystä.

”En mä tiedä sosiaalista tukea. Onhan siellä sosiaalityöntekijä, millä mä nyt sanoisin sen. Totta kai he pitää kaikkia sit pahamaineisina rikollisina et se [työntekijä oli] jotenkin kylmä. Kun vaiks mulla on taustaa, mutta silti sais olla inhimillisempi niinko se hän, joka siellä oli se sosiaalityöntekijä. Et oli kaikkiin heti ei, ei, ei.” (Joel)

Lisäksi yksi haastateltava, Lauri, kertoi osallistuneensa avovankilassa vanhemmuuteen liittyvälle kurssille, joka ei kuitenkaan ollut sellainen kuin hän oli odottanut. Sen sijaan, että kurssille osallistuneet isät olisivat saaneet jakaa omia kokemuksiaan ja ajatuksiaan, kurssin vetäjä oli hänen kokemuksiansa mukaan vain kertonut heille, miten vanhempana olisi pitänyt olla. Tämä oli haastateltavan mielestä vääränlainen tapa tukea vanhemmuutta. Sama haastateltava toi esille sen, että suurin osa vastaavanlaisista kursseista on suunnattu päihdeongelmaisille henkilöille, minkä vuoksi hän ei muiden kurssien kohderyhmään edes sopinut.

Kaksi haastateltavaa toi jollain tavalla esille lisäksi vertaistuen hyödyllisyyden vanhemmuusasioissa, mutta tällaista tukimuotoa ei välttämättä ollut saatavilla kovinkaan hyvin.

”Että sillon kun tuli tilanteita et haluais puhua, ja olla esimerkiks jossain ryhmässä, missä on samankaltaisia, missä puhutaan aiheesta, mikä on ja minkä takia sä oot siellä, mikä on se sun ongelma, niin siihen ei. Se oli niinku semmonen mikä ois mun mielestä ollut semmonen. Kun jokainen on kuitenkin omasta syystä siellä, niin se tota se tuki saisi olla mun mielestä isompi myös kivitalossa.” (Katri)

Vertaistukiryhmiä enemmän kaivannut Katri kertoi, että suljetussa vankilassa oli järjestetty yksi ryhmä hänen siellä ollessaan, mutta siihen, että kasaan oli saatu riittävän suuri ryhmä, oli mennyt yli kuukausi aikaa. Tämän vuoksi akuutteihin tilanteisiin tuen saaminen ei sitä kautta ollut välittömästi mahdollista. Myös keskusteluajan saaminen esimerkiksi vankilan sosiaalityöntekijälle vaati kirjallisen anomuksen ja viive oli haastateltavan kokemusten mukaan joissakin tapauksissa liian suuri.

5.4.3 Tukea voi saada muualtakin kuin vankilasta käsin

Vaikka nykyaikana puhutaankin usein sosiaalisten verkostojen murenemisesta ja sen vaikutuksesta esimerkiksi vanhemmuuteen (esim. Rönkä & Vuorinen 2002, 5), useimmat tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat kokivat saaneensa vankila-aikana jonkinlaista tukea vanhemmuuteensa lähipiiriltään, erityisesti sukulaisiltaan. Sukulaisilta ja ystäviltä oltiin saatu henkistä tukea ja rohkaisua vankila-ajasta jaksamiseen.

”joku näistä kavereista sano, et hei tsemppiä nyt ja ja lapset kyllä odottaa sua” (Risto)

Kaksi haastateltavista toi esille, että sosiaalinen verkosto oli vankeuden myötä pienentynyt tai sitä oli jouduttu omasta puolesta pienentämään, jos tiettyjä henkilöitä pidettiin riskinä vapautumisen jälkeiselle ajalle. Oikeanlaisen sosiaalisen verkoston tärkeyden vankilasta vapautumisen jälkeiselle elämälle toi esiin Katri.

”Siis kyllähän sanotaanko tukiverkosto, siis tältä osin, että tota siltä osin, ettei tuu päihdeet, ettei tuu sitä, että sulla on sitä siinä, että on lähellä sitä porukkaa ja sulle tulee semmonen huono hetki, että sä saat soittaa, mennä käymään, niin onhan se iso asia, ettei tuu sitä. Että on niillä iso merkitys.” (Katri)

Päihdeongelmalla oli ollut aiemmin suuri merkitys Katrin elämässä ja siten myös vanhemmuudessa. Jotta vanhempana toimiminen onnistuisi nyt riittävän hyvällä tavalla, oli tärkeää pysyä erossa päihteistä, ja muidenkin kuin viranomaisten muodostama tukiverkosto oli olennaisessa osassa siinä asiassa.

5.4.4 Vanhemmuuden tukeminen vankila-ajan jälkeen

Tutkimuksessa kysyttiin myös vanhemmuuden tukemisesta vankila-ajan jälkeen. Kukaan haastateltava ei kokenut tarvinneensa vapautumisen jälkeen tukea omaan vanhemmuuteensa viranomaistaholta, mutta pari haastateltavaa totesi yhdyskuntaseuraamustoimiston valvojan kanssa käydyt keskustelut kuitenkin hyödylliseksi. Haastateltavat kokivat keskusteluista olleen enemmänkin hyötyä yleisellä tasolla elämän asioissa, mutta perheen asioista keskustelemisella on mahdollisesti ollut positiivisia vaikutuksia myös vanhempana olemiseen ja toimimiseen.

”No siis en mä ole tarvinnut mitään apua siis. X:n [työntekijän nimi] kanssa mitä mä keskustelen ni se auttaa muutenki mua siis silleen, että saan kertoa hänelle asioita ni se auttaa. Et muuten en en. En mä ole tarvinnut mitään apua.” (Joel)

Vanhemmuuden tukeminen on mainittu yhdeksi yhdyskuntaseuraamustoimistojen tehtäväksi Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjauksissa (2013, 17): Valvonnan aikana voidaan keskustella perheeseen liittyvistä asioista, perheeseen voidaan olla yhteydessä ja tarvittaessa asiakkaille annetaan palveluohjausta. Tässä tutkimuksessa kukaan ei maininnut saaneensa tai tarvinneensa palveluohjausta yhdyskuntaseuraamustoimistojen valvojilta. On mahdollista, ettei palveluohjausta ole koettu vanhemmuuden tukemiseksi, vaikka sitä olisikin saatu.

5.4.5 Kehittämisehdotukset

Kukaan haastateltavista ei ollut täysin tyytyväinen vanhemmuuden huomioimiseen ja tukemiseen vankilan seinien sisäpuolella. Kaikki eivät sanoneet suoraan varsinaisia kehittämisehdotuksia, mutta haastatteluiden aikana he olivat tuoneet kuitenkin esille sellaisia asioita, joissa he olivat kokeneet ongelmia olevan. Nämä asiat liittyivät suurimmaksi osaksi tapaamisiin, mutta myös muutamista muistakin asioista annettiin negatiivista palautetta.

On huomattava, että Suomen vankeuslaki muuttui vuonna 2015 ja siinä yhteydessä muutettiin joitakin säännöksiä, jotka koskevat vangin yhteydenpitoa vankilan ulkopuolelle (Oikeusministeriö 2015). Tämän vuoksi osa haastattelujen aikana esille tulleista kehittämisehdotuksista on sellaisia, jotka ovat jo tällä hetkellä mahdollisia ainakin joissakin vankiloissa.

Kaikki vankilassa olleet vanhemmat pitivät hyvänä asiana avovankiloissa sitä, että käytössä oli matkapuhelimet. Eräs haastateltava toi esille kuitenkin, että uutta teknologiaa voitaisiin hyödyntää paremminkin eli videopuhelut voitaisiin mahdollistaa esimerkiksi jollain tavalla valvottuina. Lapsen näkeminen edes videon kautta olisi tärkeää erityisesti silloin, jos kasvokkain tapaamiseen ei ole mahdollisuuksia, kuten Risto toi kokemuksensa myötä esille.

”Et nettikin ois ollut tai Skype tai joku tällöinen. Ja olis ollut esimerkiksi semmonen, niin se ois ollut tosi mahtava juttu. Et ois voinut olla yhteydessä, nähdä lapset. ” (Risto)

Vuonna 2015 uudistunut vankeuslaki (767/2005, 13. luku 2 §) on tähän antanutkin mahdollisuuden, sillä sen mukaan vankilassa voi olla soveltuvat tilat yhteydenpitoon videoyhteyden välityksellä.

Kolme haastateltavaa toivoi tapaamis- ja soittoaikojen olevan suljetussa vankilassa pidempiä, sillä lapsen kanssa koettiin tarvittavan pidempiä hetkiä. Jo pelkästään pitkien välimatkojen takia olisi ollut mieluisampaa tavata pidempiä aikoja kerrallaan. Lisäksi lapselle vankilaympäristö voi olla hämmentävä paikka, ja varsinkin jos tapaamisia vanhemman kanssa ei ole hetkeen ollut, lapsi saattaa olla lukossa koko lyhyen tapaamisen ajan, kuten yksi haastateltava toi esille. Pidemmän tapaamisen aikana lapsi voisi ehtiä rentoutumaan ja pystyisi olemaan avoimemmin tilanteessa läsnä.

”Suljetussa oli siis perhetapaamiset, mutta se oli kaks tuntia ja [paikkakunnasta] X:stä [paikkakuntaan] Y kaks tuntia niin. Kaks kertaa mä, mulla oli ne kaks kertaa nähtiin, niin ei siinä ehtinyt siis niinku muuta ku moi sanomaan ja halaamaan. Siis se oli niin lyhyt aika. Ja sit se meiän poika, poika oli silloin ihan lukossa, vois niin sanoa.” (Joel)

Läpinäkyvän seinän olemassaolo suljettujen vankiloiden tapaamistiloissa ymmärrettiin, mutta näihin tapaamisiin toivottiin joustavuutta lasten kohdalla. Vaikka lapsitapaamisia varten olisi vankilassa ollut sopiva tila, näitä tapaamisia ei saanut kuin harvoin. Tutkimukseen osallistunut Lauri toivoikin, että kosketuksen mahdollistavia tapaamisia tulisi olla aina silloin saatavilla, kun lapsi on tulossa tapaamiseen.

”Että järjestäis jonkun semmosen niinku tapaamisen erikseen niille perheellisille et jos lapsi tulee ni sillen olis vaikka se pleksi pois. Jos vaimo tulee yksin ni sit olis se pleksitapaaminen. Et jos pieni lapsi tulee, niin sais pitää edes sylissä tai jotain et.” (Lauri)

Nykyisin kaikissa suljetuissa vankiloissa tulee olla soveltuvat tilat alle 15-vuotiaiden lapsen tapaamiseen, joissa koskettaminen on sallittua. Lain mukaan tällainen tapaaminen voidaan myöntää, jos tapaaminen on lapsen edun mukaista ja se on tarpeen vangin ja lapsen yhteyksien ylläpitämiseksi. (Vankeuslaki 767/2005, 13. luku 5 §.) Aiemmin esiin tuotu ongelma lienee olemassa kuitenkin edelleen eli tapaamisia ei saa välttämättä kuin vain harvoin.

Perhetyöstä ei saisi säästää ja muita kehittämiskohteita

Kritiikkiä annettiin erityisesti suljettujen vankiloiden toiminnasta muutenkin. Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat olivat kokeneet, että suuren byrokratian ja vähäisten resurssien vuoksi asioiden hoitaminen saaminen oli vaikeaa. Kaksi vähäisistä resursseista maininnutta henkilöä kertoi jollain muotoa ymmärtävänsä määrärahojen pienuuden, mutta kaikkien kolmen resursseista maininneiden mielestä perhesuhteiden hoitaminen oli sellainen tärkeä asia, josta ei tulisi säästää. Kuten vaikka Risto kuvaili, perheen yhteyteen vaikuttavien toimintojen resurssointi tulisi järjestää siten, että se toimii mahdollisimman hyvin.

”Kun aika usein tulee, tuli semmonen et tää on resurssikysymys, et me ei voida enemmän. Meillä ei niinku esimerkiks ei oo henkilöstöä. (...) Resurssointi on semmonen, mistä ei sais perheen kesken. Resurssointi silleen, että se vaikuttaa perheen yhteyteen,

niin se pitäis resursoida sillä tavalla että se toimii mahdollisimman hyvin.” (Risto)

”Mun mielestä se toimi ihan hyvin. Et ainoo oli ne perhetapaamiset et mun mielestä vankila ois saanut panostaa toiseen perhetapaamistaloon tai jotain vastaavaa. (...) Se on tietysti aika paljon niistä vankilan resursseista kiinni, onks niillä rahaa ees ylipäättään tämmösiin.” (Lauri)

Yksi haastateltava, Joel, toi esille kokemuksen siitä, että vankilan sosiaalityöntekijän suhtautuminen oli ollut häntä kohtaan kovin kielteistä. Haastateltava toivoikin työntekijöiltä enemmän kuuntelemista ja ymmärrystä. Kuten Valokivi (2004, 115) toteaa, rikoksen tehneiden henkilöiden voi kyllä nähdä oikeutetusti olevan eristävän kontrollin kohteena, mutta auttamistyön näkökulmasta strategiana olisi oltava syrjäytymisen ehkäiseminen ja henkilöiden vetäminen takaisin valtakulttuurin normien piiriin. Tätä edellytetään vankeuslaissa (767/2005, 1. luku 2 §), jossa vankeuden tehtäväksi määritellään myös lisätä vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan.

Haastatteluissa tuli lisäksi esille myös siviilissä elävien perheiden tuen tarpeet. Osa haastateltavista oli sitä mieltä, että perhe olisi kaivannut enemmän jonkinlaista tukea yhteiskunnan puolelta eli sitä olisi voitu tarjota heille aktiivisesti siviilipuolella. Siviilissä olevien perheiden tukemisen tarve on tullut erilaisissa selvityksissä esille aiemminkin, sillä toisen vanhemman vankilaan joutuminen voidaan kokea hävettäväksi asiaksi, joka halutaan salata mahdollisimman pitkälle. Tämän vuoksi osa vankilassa olevien henkilöiden perheistä eristäytyy eikä osaa tai uskalla hakea apua ongelmallisiin tilanteisiin. (Sassi & Huhtimo 2006, 31.) Esimerkiksi Enroos (2008) onkin kuvannut tutkimuksessaan vankilassa äitinsä mukana olevia ja vankilan ulkopuolella siviilissä eläviä lapsia näkymättömiksi, joiden tilanteesta tulisi tulla tietoisemmaksi vankeinhoidossa ja lastensuojelussa. Kun vanhempi joutuu vankilaan, hänen lastensa tilanne tulee lain perusteella tarkistaa (Sosiaalihuoltolaki 4. luku 44 §), mutta perhe saattaa silti käytännössä jäädä vaille tarvitsemaansa tukea. Tässä aineistoissa pari haastateltavaa toi esille, miten lapset olivat käyneet juttelemassa koulukuraattorille. Yksi perhe oli myös saanut apua lastensuojelusta vankila-aikana. Lisäksi yksi haastateltava kertoi, miten heistä oli tehty lastensuojeluilmoitus vankila-ajan jälkeen, mutta asiakkuus oli kestänyt vain hetken. Muuten kunnallisia palveluita tai muita siviilissä annettavia tukimuotoja perheelle ei tuotu esille.

6 Pohdinta

Tässä laadullisessa tutkimuksessa kysyttiin, millaisia kokemuksia vankilassa olleilla vanhemmilla on omasta vanhemmuudestaan ja sen tukemisesta vankila-aikana ja sen jälkeen. Tarkoituksena oli tämän lisäksi vastata siihen, millainen vaikutus vankeusajalla on ollut tutkittavien vanhemmuuteen sekä millaista tukea tutkittavat ovat saaneet vanhemmuuteensa vankeusrangaistuksen aikana ja onko saatu tuki ollut heidän mielestään oikeanlaista. Vankilassa olleita vanhempia etsin haastateltaviksi yhdyskuntaseuraamustoimistojen kautta, ja lopullisena aineistona oli neljän henkilön litteroidut teemahaastattelut. Aineisto käsiteltiin aineistolähtöistä sisällönanalyysia käyttämällä. Tämän luvun tarkoituksena on tiivistää tutkimustulokset ja esitellä tuloksien seurauksena syntyneitä johtopäätöksiä sekä pohtia joitakin mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Tutkimukseni keskeiset tulokset liittyvät vanhemmuuden käytännön toteuttamiseen ja tunnetiloihin vankila-aikana. Olen lähestynyt vanhemmuutta tässä tutkimuksessa vanhempien omana kokemuksena; ajatuksina ja käytännön tekoina, jotka kokemuksina ovat tosia heille itselleen. Tutkimukseni mukaan vankila-aika oli vankilassa olleille vanhemmille yleisesti ottaen rankkaa aikaa. Poissaolo siviilissä elävän perheen arjesta oli vaikeaa sekä tunne- että käytännön tasolla, sillä perheen apuna ei pystynyt tarvittaessa olemaan. Epätietoisuus, huoli, syyllisyys ja monet muut ahdistavat tunteet värjäsivät vankilassa vanhempien arkea. Lapsen arjesta jäi paljon saavuttamatta ja menetetty aika suretti vanhempia.

Monet toivat esille, että vanhemmuus huomioitiin vankiloissa olosuhteisiin nähden hyvin, mutta käytännössä vanhemmuuden riittävä toteuttaminen oli haasteellista varsinkin suljetuissa vankiloissa erilaisten rajoitusten vuoksi. Kaikki asiat vaativat kirjallisen luvan, ja asioiden hoitaminen oli useiden kokemusten perusteella välillä liian hidasta. Tämä vaikeutti osaltaan vanhemmuuden tehtävien toteuttamista. Sen sijaan avovankiloissa vanhempana oleminen oli helpompaa, vaikka vanhemmuus oli silti erilaista kuin mitä se olisi ollut siviilissä. Puhelimella oli kuitenkin mahdollista soittaa päivittäin pitkiäkin aikoja ja tapaamiset olivat miellyttävämpiä hoitaa avovankilan olosuhteissa. Myös erilaiset lomat antoivat mahdollisuuden lapsen ja koko perheen tapaamiseen vankilan ulkopuolella.

Erilaiset tutkimukset ja käytännöt ovat nostaneet esille vanhemmuuteen kuuluvia tehtäviä ja hyvän vanhemmuuden osa-alueita (ks. mm. Valkonen 2006). Joitakin vanhemmuuteen kuuluvia tehtäviä on mahdollista toteuttaa vankilassa puhelimen välityksellä ja tapaamisissa, mutta

esimerkiksi monien käytännön asioiden hoitaminen arjessa on vain toisen vanhemman vastuulla. Haastateltavat kuvailivat, miten vankilasta käsin ei esimerkiksi voinut valvoa rajojen noudattamista, opettaa arkielämässä tarvittavia taitoja tai antaa sellaisia virikkeitä, joissa vankilassa oleva vanhempi olisi ollut fyysisesti mukana. Ongelmallisin tilanne tältä osin oli yhdellä tutkimukseen osallistuneella isällä, joka ei voinut juurikaan ottaa yhteyttä edes puhelimella lapsiinsa ja tämän vuoksi seurauksena olikin oman isäroolin kyseenalaistaminen. Jos lapsia ei saa nähdä eikä heille saa edes puhua puhelimessa, miten voisi kokea olevansa heille vanhempi? Vaikka rakkaus lapsiin olisi olemassa, itsensä kokeminen vanhemmaksi vaatii siis muutakin eli sosiaalisen vanhemmuuden ulottuvuuksia: läsnäoloa ja vuorovaikutusta lapsen kanssa.

Tulosten perusteella vankilassa olleet vanhemmat kokivat vanhemmuuden tukemisen vankilassa merkityksellisenä. Vanhemmuuden tukeminen vankilan puolelta oli tutkimukseen osallistuneille kaikkea sellaista toimintaa, jolla tuetaan lapsen ja vanhemman välisen suhteen ylläpitoa. Vankilan perhetyön ja vanhemmuuden tukemisen käsitteen erottaminen onkin ollut vaikeaa tässä yhteydessä enkä siihen ole pyrkinytkään. Esimerkiksi Mäkelän (2014) pro graduissa vanhemmuuden tukemista vankilassa on tutkittu työntekijöiden näkökulmasta ja tällöin vanhemmuuden tukemisen on todettu olevan erityisesti sellaista vuorovaikutusta, joka ilmenee työntekijän ja vangen välillä yksilökeskusteluissa. Omaan tutkimukseeni osallistuneet vanhemmat kuvailivat vain vähän kokemuksiaan tällaisista vanhemmuuteen liittyvistä keskusteluista. Heidän tarvitsemansa tuen tarve liittyi lähinnä siihen, että heille mahdollistettiin vanhempi-lapsisuhteen ylläpitäminen vankilassa eli tarvetta omaan vanhemmuuteen liittyvistä asioista keskustelemiselle ei juurikaan ollut. Joidenkin muiden vankilassa olleiden vanhempien kokemukset tukemisesta ja sen tarpeesta voisivatkin näyttäytyä aivan toisenlaisena. Tämä kuitenkin kertoo siitä, että kaikilla vankilassa oleville vanhemmilla ei ole esimerkiksi puutteita vanhemmuuden taidoissa. Usein vangeista tuodaan esille, miten heillä on monenlaisia ongelmia, mutta esimerkiksi sosiaalityössä olisi aina muistettava henkilön ja hänen perheensä yksilöllinen tilanne.

Vanhempana oleminen vankila-aikana on tutkimukseni perusteella monella tapaa haasteellista, mutta vanhempi-lapsisuhteen ylläpitäminen koetaan siis kaikille osapuolille tärkeänä. Se antaa voimia vangille itselleen, ja lapsi taas saa oikeuksiensa mukaisesti molempien vanhempiensa antamaa hoivaa. Vaikka resurssipulaa olisikin, perhesuhteiden antama voimavara tulisi muistaa aina silloin, kun suhteet ovat lapsen ja vankeinhoidon edun mukaisia. Vankeusrangaistuksessa rangaistuksena pitäisi olla vain vankilaan joutuneen vanhemman vapauden menetys, ei

esimerkiksi se, että myös muulle perheelle aiheutuu ongelmia. Vaikka lakiin on tullut muutoksia lähivuosina ja Rikosseuraamuslaitoksen linjaukset vuodelta 2013 ovat painottaneet lapsen edun mukaista oikeutta molempien vanhempien antamaan huolenpitoon ja tukeen, sen toteutumisessa on vielä tämän tutkimuksen kautta saatujen tulosten perusteella parannettavaa.

Hyvin samanlaisia asioita kuin omassa työssäni on tullut esille myös aiemmissa tutkimuksissa, joissa on tutkittu vankilassa olevien vanhempien vanhemmuutta. Suomessa esimerkiksi Ellilä (2012) on tutkinut pro gradu -tutkimuksessaan vankilassa olevien miesten isyyttä ja tuloksien mukaan vankilan asettamat rajoitteet heikensivät isänä olemisen kokemusta. Puhelin- ja tapaamisaikojen vähyys koettiin ongelmana kuten myös pitkät tapaamismatkat. Vankila oli Ellilän tutkimukseen osallistuneille isille mahdollisuus pysähtymiseen ja sen miettimiseen, mitä he tulevaisuudelta haluavat. (Emt., 47–48.)

Vankila-ajalla oli ollut joitakin vaikutuksia tutkimukseeni osallistuneiden vanhemmuuteen myös vapautumisen jälkeen. Selvin ero oli se, että vankeustuomio oli katkaissut rikollisen elämän ja yhdellä haastateltavalla siten myös päihdeongelman, millä tietenkin on suora vaikutuksensa vanhemmuuteen. Ajatus- ja arvomaailmassa oli osalla haastateltavista tapahtunut myös muita pieniä muutoksia kuten esimerkiksi se, ettei mitään pitänyt enää samalla tavalla itsestään selvänä. Tutkimukseeni osallistuneet pitivät itseään tällä hetkellä hyvinä vanhempina, vaikka vankeustuomio hetkellisesti olikin vienyt vanhemmuutta negatiiviseen suuntaan. Rikosta ja siitä aiheutunutta vankeustuomiota ei selvästikään pidetty hyvään vanhemmuuteen kuuluvana, mutta sen ei siis annettu määritellä kokonaan oman vanhemmuuden laatua. Vankilassa olevat vanhemmat olivat kokeneet syyllisyyttä ja kaksi henkilöä kuvaili kohdanneensa myös muiden puolelta syyllistämistä tai ainakin epäymmärrystä vankilaan joutumisen jälkeen. Tämän vuoksi heille oli ehkä tärkeää tuoda esille, että suoritetusta vankeusrangaistuksesta huolimatta he ovat nyt hyviä vanhempia. Asuntoloissa asuvien vanhemmuutta tutkineet Kulmala ja Vanhala (2004, 103) kirjoittavat asuntolan asukkaiden tunnistavan heihin ja heidän vanhemmuuteensa liittyvät ennakkokäsitykset, mitkä he pyrkivät kyseenalaistamaan antamalla ongelmatilanteilleen omia merkityksiä sekä liittäivät itseensä piirteitä hyvän vanhemmuuden mallitarinasta. Tämän tutkimuksen vanhemmat olivat jo vapautuneet vankilasta, mutta kuten Valokivi (2004, 132) on tuonut esille, normaalin aseman takaisin saaminen ei ole silti välttämättä varmaa.

Tutkimukseni aineisto jäi toivottua pienemmäksi. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston eli useimmiten haastattelujen määrää tärkeämpi asia on kuitenkin se, että tutkittavat henkilöt tietävät asiasta mahdollisimman paljon tai heillä on siitä omakohtaista kokemusta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 86). Tähän tutkimukseen osallistuneilla oli kokemus aiheesta ja siten heidän kertomiensa asioiden pohjalta oli mahdollista kuvata ja ymmärtää hyvin vankilassa olevien vanhemmuutta sekä sen haasteita. Yksittäisetkin kokemukset voivat kertoa jotain yleisempää vankilassa olevien vanhempien tilanteesta, sillä näissäkin haastatteluissa oli huomattavissa samanlaisuuksia, vaikka saturaatiopisteen saavuttamisesta ei olekaan mahdollista tai edes tarkoituksenmukaista tässä yhteydessä puhua. Tämän tutkimuksen tulokset voivat mielestäni olla mielenkiintoisia vankilassa oleville vanhemmille itselleen sekä vankilassa olevien vanhempien ja myös heidän perheidensä kanssa työskenteleville henkilöille. Granfelt (2004, 152) on todennut, että marginaaliin kuuluvien ihmisten kokemusten tutkimuksen tehtävänä on erityisesti tuoda heidän kertomaansa todellisuutta osaksi yhteiskuntapoliittista keskustelua. Tutkimukseni tuloksia voitaisiin kuitenkin myös osaltaan yrittää hyödyntää, kun pohditaan perhetyön muotojen kehittämistä vankiloissa.

Tässä tutkimuksessa saavutettiin vain yksi näkökulma sellaisten perheiden elämään, joissa toinen vanhempi on joutunut suorittamaan rangaistustaan vankilaan. Olisi ollut mielenkiintoista tietää, millaisia kokemuksia vankilassa olleiden puoliset olisivat kertoneet, kuten alkuperäisenä tutkimussuunnitelmanani oli. Esimerkiksi perhepsykologiassa korostetaan kaikkien perheenjäsenten äänen esiin tuomista, koska perhe on monenlaisten eriävien todellisuuksien paikka eli ristiriitaiset tunteet ja tarpeet ovat tilanteissa usein läsnä (Rönkä & Kinnunen 2002, 5). Kokemukset tilanteista eivät siis ole samanlaisia jokaisen perheenjäsenen näkökulmasta, ja esimerkiksi Day, Acock, Bahr ja Arditti (2005, 183) ovat tuoneet artikkelissaan esille, että vankilassa olevilla miehillä saattaa olla epärealistisia ja epäselviä ajatuksia suhteestaan lapsiin ja puolisoon. Vaikka joitakin selvityksiä esimerkiksi puolisoitten tilanteesta onkin Suomessa tehty (esim. Kaurala 2009), lisätiedosta olisi varmasti hyötyä sosiaaalialalla toimiville ammattilaisille, jotka kohtaavat työssään tällaisia perheitä.

On myös muistettava, että tähän tutkimukseen osallistuneet henkilöt olivat keskimäärin olleet vankilassa vain hieman yli vuoden mittaisen ajan. Pidempi vankila-aika aiheuttanee todennäköisesti suurempia haasteita perheen koossa pitämiseksi sekä vanhemmuuden roolin säilyttämiselle ja toteuttamiselle. Elämäntilanne ennen vankilaan joutumista vaikuttaa helposti

vanhemmuuden toteuttamiseen vankilassa, sillä lasten toinen vanhempi voi helposti kontrolloida yhteydenpidon keinoja kuten tässä tutkimuksessa erään henkilön kokemuksissa tuli vahvasti esille. Vankeus ei siis yksinään katkaise yhteydenpitoa ja muita vanhemmuuden toteuttamisen tapoja, vaan molempien vanhempien toiminnalla on siihen merkitys, kuten on tullut esille myös esimerkiksi monissa Yhdysvalloissa tehdyissä tutkimuksissa (esim. Hairston 1998). Tässä tutkimuksessa ei myöskään haastateltu sellaisia vanhempia, jotka olivat luopuneet isän tai äidin roolistaan, vaan kaikki ylläpitivät aktiivisesti vanhemmuuttaan, mutta yhteydenpito-ongelmat olivat saaneet yhden haastateltavan kyseenalaistamaan rooliaan. Mitä ovat ne syyt, jotka lopullisesti johtavat vanhemman roolin sivuun laittamiseen vankila-aikana suomalaisissa vankeinhoitokäytännöissä? Santasen (2013) tutkimuksen perusteella luovuttamistarinoissa oli useimmiten kyse siitä, että tila oli syntynyt jo ennen vankeustuomiota eli rooli oli passiivinen jo vankilaan tullessa eikä tilanteen ratkaisemiseen löydy vankilassa keinoja.

Lisäksi on vielä tuotava esille sukupuolen merkitys. Tutkimuksessani en halunnut keskittyä vain äitiyteen tai isyyteen, vaikka sukupuoli onkin merkittävä tekijä vanhemmuuden kokemuksissa yhä edelleen. Sukupuoli vaikuttaa yleisesti ottaen kaikkialla, sillä yhteiskunnassamme kaikki on jaoteltu niiden perusteella. Esimerkiksi nais- ja miesvangeille on omat osastonsa vankiloissa. Isyyden tukeminen on yleisesti ollut yhteiskunnassamme kasvavan keskustelun aiheena, sillä aiemmin lasten hoitaminen ja kasvattaminen on ollut erityisesti äitien vastuulla. Tilanne on nykyään aiempaa erilainen, vaikka äidit näyttäisivätkin yhä kantavan useimmiten päävastuun lapsesta. (Ks. esim. Vuori 2003, 52.) Vankeusrangaistuksiin tuomitaan selvästi enemmän miehiä kuin naisia, mikä nostaa esiin kysymyksen siitä, jäävätkö naiset vankiloiden käytännöissä varjoon vai tuetaanko heidän vanhemmuuttaan enemmän kuin isien johtuen kulttuurimme tuottamista oletuksista? Tämän aineiston perusteella kysymykseen ei ole mahdollista vastata, mutta asiaa olisi mielenkiintoista selvittää, sillä esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen Naiset näkyviksi (2008) -mietinnön perusteella vankiloiden naisosastoilla on puutteita henkilöstöresursseissa ja naisvangeille tarkoitettuja toimintoja leimaa vähäisyys. Saman selvityksen perusteella naisvangeilla on enemmän ongelmia vanhemmuuden taidoissa kuin miesvangeilla, ja naisvankien suhteet lapsiinsa on arvioitu olevan heikompia kuin miesten. (Emt., 3–5.)

Lopuksi

Jokaisella vanhemmalla on aina omanlaisensa kokemus vanhemmuudesta ja siihen vaikuttavat monenlaiset asiat. Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena olivat vankilassa olleet vanhemmat ja heidän kokemusmaailmansa, sillä vankeusrangaistuksen myötä vanhemmuus asettuu marginaaliseen asemaan, jossa elämää joutuu elämään erilaisella tavalla kuin normaalisti yhteiskunnassa. Vankeus aiheuttaa monia haasteita vanhemmuuden toteuttamiselle ja sillä voi olla vaikutuksia myös vankeuden jälkeiselle ajalle, mutta vanhemmuuden huomioiminen ja sen tukeminen vankilassa auttavat vanhempi-lapsisuhteen säilyttämisessä. Tärkeää olisi huomioida yksilöllisyys, sillä esimerkiksi vanhemmuuden tukemisen tarve on eri ihmisillä erilainen. Vanhempi-lapsisuhteen ylläpitäminen aktiivisesti silloin, kun se on lapsen etujen mukaista, on monien tutkimusten perusteella hyödyllistä sekä vankilassa olevalle vanhemmalle että hänen lapselleen. Tämä asia on nykypäivänä huomioitu melko hyvin suomalaisessa vankeinhoidossa, mutta kehittämiselle löytyy edelleen sijaa tämänkin tutkimuksen perusteella.

Aivan lopuksi haluan vielä kiittää jokaista haastatteluuni osallistunutta vanhempaa. Heidän osallistumisensa ansiosta tämän tutkimuksen tekeminen oli ylipäättään mahdollista. Vanhemmuuden kokemukset ovat yksityisiä, ja erityisesti kun kyseessä on marginaalinen tapaus – vankilassa toteutunut vanhemmuus – aihe on sensitiivinen ja siihen sisältyy helposti myös vaikeita kokemuksia, joita ei välttämättä tekisi mieli enää edes muistella. Olen kiitollinen, että nämä neljä henkilöä halusivat jakaa avoimesti kanssani henkilökohtaisia kokemuksiaan, jotta tietoa vankilassa olleiden vanhempien kokemusmaailmasta saataisiin julkisuuteen.

Lähteet

- Alasuutari, Maarit (2003) Kuka lasta kasvattaa? Vanhemmuuden ja yhteiskunnallisen kasvatuksen suhde vanhempien puheessa. Tampere: Gaudeamus.
- Arditti, Joyce & Smock, Sara & Parkman, Tiffaney (2005) "It's Been Hard to Be a Father". A Qualitative Exploration of Incarcerated Fatherhood. *Fathering* 3 (3), 267–288.
- Baumrind, Diana (1989) Rearing Competent Children. Teoksessa Damon, W. (toim.) *Child Development Today and Tomorrow*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 349–378.
- Belsky, Jay (1984) The Determinants of Parenting: A Process Model. *Child Development* (55) 1, 83–96.
- Bergström Pia & Cederstöm Hanna (2009) "Om inte vi mammor mår bra mår inte barnen bra heller" – en studie om kvinnor som har barn med frihetsberövade män, Ersta Sköndal Högskola, Socionomprogrammet 240 hp, Institutionen för social arbete. <http://esh.diva-portal.org/smash/get/diva2:409040/FULLTEXT01.pdf> Viitattu 1.2.2016.
- Day, Randal & Acock, Alan & Bahr, Stephen & Arditti, Joyce (2005) Incarcerated Fathers Returning Home to Children and Families: Introduction to the Special Issue and a Primer on Doing Research with Men in Prison. *Fathering* 3 (3), 183–200.
- Ellilä, Tuire (2012) Vankilassa olevan miehen monimuotoinen ja tilannesidoksinen isyys. Tampereen yliopisto. Terveystieteiden yksikkö.
- Enroos, Rosi (2008) Vankila lapsuudessa – lapset vankilassa. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008.
- Enroos, Rosi (2012) Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järkeilyn kohteena. Teoksessa Hannele Forsberg ja Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) *Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino, 45–74.
- Enroos, Rosi (2014) Lastensuojelua vankilassa. Instituutioiden tilat ja rajat vankilan perheosastolla. *Yhteiskuntapolitiikka* (79) 2, 140–151.
- Enroos, Rosi (2015) Vankila, vanhemmuus ja lapsi – näkökulmia perheikäytäntöihin. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. *Acta Poenologica* 2/2015.

Enroos, Rosi & Pösö, Tarja & Vierula, Tarja (2006) Lapset vankilassa – selvitys lapsista, jotka viettävät varhaislapsuutensa vankilassa vangitun vanhemman kanssa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2001) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranieniemi, Leena (toim.) (2012) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (toim.) (2003) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus.

Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.

Granfelt, Riitta (2004) Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. Janus, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 12 (2), 134–154.

Granfelt, Riitta (2006) Paha olla – vankilan sisällä, ulkona, vangin lähellä? Teoksessa Tuula Helne ja Markku Laatu (toim.) Vääryyskirja. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.

Granfelt, Riitta (2013) Naisten kokemuksia kodittomuudesta ja vankeudesta. Teoksessa Elina Virokannas & Sanna Väyrynen (toim.) Varjoja naiseudessa. Unipress, 199–219.

Greif, Geoffrey (2014) The Voices of Fathers in Prison: Implications for Family Practice. Journal of Family Social Work (17) 1, 68–80.

Haavisto, Kari (2006) Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6.

Hairston, Creasie (1998) The Forgotten Parent: Understanding the Forces that Influence Incarcerated Fathers' Relationships with Their Children. Child Welfare 77 (5), 617–639.

Hairston, Creasie (2001) Fathers in Prison, Responsible Fatherhood and Responsible Public Policies. Marriage & Family Review 32 (3-4), 111–135.

Hautanen, Teija (2002) Keskustelua väkivaltaisen miehen isyydestä. Janus, sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 10 (3), 237–249.

Helne, Tuula (2002) Syrjäytymisen yhteiskunta. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja

kehittämiskeskus, tutkimuksia 123. Helsinki: Stakes.

Hirsjärvi, Sirkka & Huttunen, Jouko (1999) Johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: WSOY.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009) Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hoikkala, Tommi (1993) Katoaako kasvatus, himmeneekö aikuisuus? Aikuistumisen puhe ja kulttuurimallit. Jyväskylä: Gummerus.

Jallinoja, Riitta (1985) Johdatus perhesosiologiaan. Porvoo: WSOY.

Jokinen, Arja & Huttunen, Arja & Kulmala, Anna (2004) Johdanto: neuvottelu marginaalien kulttuurisesta paikasta. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 9–19.

Jokinen, Arja & Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) (2004) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus.

Joukamaa, Matti ja työryhmä (2010) Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010.

Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Järvinen, Ritva & Lankinen, Aila & Taajamo, Terhi & Veistilä, Minna & Virolainen, Arja (2007) Perheen parhaaksi. Perhetyön arkea. Helsinki: Edita.

Karsikas, Vuokko & perhetyöryhmä (2003) Perhe muurin toisella puolen. Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003.

Kaurala, Marjatta (2009) Mitä kuuluu vangin läheisille? Sosiaalisen tilanteen kartoitus. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Monisteita 3/2009.

Kekkonen, Marjatta (2004) Vanhemmuutta etsimässä ja tukemassa. Lapsiperheiden peruspalveluiden kehittäminen. Stakes, Raportteja 281. Helsinki.

Korhonen, Merja (1999) Isyyden muutos. Keski-ikäisten miesten lapsuuskokemukset ja oma vanhemmuus. Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja.

Krok, Suvi (2009) Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

- Kulmala, Anna (2006) Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 523.
- Kulmala, Anna & Vanhala, Anni (2004) Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 98–114.
- Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Kääriäinen, Aino (2008) Ero haastaa vanhemmuuden. Lastensuojelun keskusliitto / Neuvo-projekti. Helsinki: Libris.
- Laine, Matti (2002) Kuntoutus vankilan tehtävänä. Teoksessa Markku Salminen ja Klaus Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 123–136.
- Laine, Matti (2007) Kriminologia ja rankaisun sosiologia. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus. Acta Poenologica 1/2007. Tietosanoma.
- Laitinen, Merja & Uusitalo, Tuula (2007) Sensitiivisen haastattelututkimuksen eettiset haasteet. Janus 15 (4), 316–332.
- Lappi-Seppälä, Tapio (2006) Rikollisuus ja kriminaalipolitiikka. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja. Helsinki: Yliopistopaino.
- Lapsi- ja perhetyön linjaukset (2013) Rikosseuraamuslaitos.
[http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi-ja_perhetyon_periaatteet .pdf](http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6G5krDHMF/Lapsi-ja_perhetyon_periaatteet.pdf) Viitattu 7.4.2015.
- Lastensuojelun käsikirja (2015) Vankilan perheosasto (THL).
<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/vanhemman-vankeusrangaistus/lapsi-vanhemman-mukana-vankilassa/vankilan-perheosasto-thl> Viitattu 7.4.2015.
- Leinonen, Jenni (2004) Vanhemmuus lapsen kasvuympäristön osana. Psykologia 39 (4), 176–195.
- LeMasters, E.E & Defrain, John (1983) Parents in contemporary America. Homewood, Illinois:

Dorsey Press.

Litmanen, Irene (2011) Miten vankilassa voi hoitaa parisuhdetta ja vanhemmuutta? Portti vapauteen. http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2478/miten_vankilassa_voi_hoitaa_p_arisuhdetta_ja_vanhemmuutta Viitattu 28.3.2015.

Maldonado, Solangel (2006) Recidivism and paternal engagement. *Family Law Quarterly*, 40 (2), 191–212.

Myhrberg, Pertti (2002) Rangaistusten täytäntöönpano. Teoksessa Markku Salminen ja Klaus Toivonen (toim.) *Vankeinhoidon perusteet*. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 49–78.

Mäkelä, Elina (2014) Vankien vanhemmuuden tukeminen ja vankien lasten huomioiminen vankilasosiaalityössä. Tampereen yliopisto, Pori. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Naiset näkyviksi (2008) Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2008.

Nousiainen, Kirsi (2004) Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Väitöskirja.

Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.

Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (2007) Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 9–38.

Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (toim.) (2007) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino.

Oikeusministeriö (2015) Vankeuslakiin lukuisia täsmennyksiä toukokuun alusta. http://www.oikeusministerio.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2015/04/vankeuslakiinlukuisiata_smennyksiataoukokuunalusta.html Viitattu 2.3.2016.

Perttula, Juha (2007) Kokemus objektiivinen, metodi subjektiivinen: Ajatuksia kokemuksen tutkimisen logiikasta. Teoksessa Merja Laitinen ja Tarja Kemppainen (toim.) *Tutkiva sosiaalityö. Näkökulmia tulevaisuuteen ja innovaatioihin*. Talentia-lehti / Sosiaalityön tutkimuksen seura.

Perttula, Juha (2008) Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Juha Perttula ja Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen, 115–162.

Perttula, Juha & Latomaa, Timo (2008) Saatteeksi. Teoksessa Juha Perttula ja Timo Latomaa (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen, 9–16.

Raitakari, Suvi (2004) Nuoren elämänhallinta: toivottua arkea ohjeistamalla? Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 56–73.

Richter, Maija (2002) Vankeinhoidon käytännöt. Teoksessa Markku Salminen ja Klaus Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskus, 79–98.

Rikosseuraamuslaitoksen strategia 2011–2020 (2011)

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/6A3hglF5q/Risen_strategia_2011-2020.pdf Viitattu 28.3.2015.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja (2013) Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja -sarja. [http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinen vuosikirja/7W5DQb7OB/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2013 .pdf](http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinen vuosikirja/7W5DQb7OB/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2013.pdf) Viitattu 7.4.2015.

Rikosseuraamuslaitos (2013) Muu sosiaalinen kuntoutus.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/muusosiaalinenkuntoutus.html> Viitattu 10.2.2015.

Rikosseuraamuslaitos (2015) Vankiterveydenhuolto siirtyy THL:n alaisuuteen.

<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2015/12/vankiterveydenhuoltosiirtyythlnalaisuuteen.html> Viitattu 12.4.2016.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001. Väestöliitto.

Roxburgh, Susan & Fitch, Chivon (2014) Parental Status, Child Contact, and Well-Being Among Incarcerated Men and Women. Journal of Family Issues 35 (10), 1394–1412.

Ryynänen, Hannakaisa & Suomela, Maarit (2011) Lähelle. Selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja

niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 1/2011.

Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (2002) Johdanto. Teoksessa Anna Rönkä ja Ulla Kinnunen (toim.) Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen. Jyväskylä: PS-Kustannus, 4–11.

Salminen, Markku & Toivonen, Klaus (2002) Vankeinhoidon perusteet. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002.

Santanen, Johanna (2013) POISSAOLON TARINAT. Vankilassa olevien vanhempien ja vanhemman vankeuden kokeneiden lasten kertomaa. Tampereen yliopisto, Pori. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Sassi, Tarja & Huhtimo, Petra (2006) ”Kun perhe lusii.” Opas vapaudessa rikostaustaisten henkilöiden ja heidän perheidensä kanssa toimiville. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Oppaita 1/2006.

Schmitt, Florence (2003) Riittävän hyvä vanhemmuus. Teoksessa Jari Sinkkonen (toim.) Pesästä lentoon. Kirja lapsen kehityksestä kasvattajalle. Vantaa: WSOY, 298–326.

Sihvonen, Ella (2016) Huoli kadonneesta vanhemmuudesta 2000-luvun suomalaisessa yhteiskunnassa: lasten kasvatus ja vastuullinen vanhemmuus. Kasvatus & Aika 10 (5), 72–86.

Timonen, Helena (2009) Omin sanoin. Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 133.

Tripp, Brad (2001) Incarcerated African American Fathers: Exploring Changes in Family Relationships and the Father Identity. Journal of African American Men 6 (1), 13–29.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi.

Uusimäki, Mervi (2005) Perhetyötäkö kaikki? Oulu: Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus.

Valkonen, Leena (2006) Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten lasten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 286.

Valokivi, Heli (2004) Lainrikkokojen ääni auttamisjärjestelmässä. Teoksessa Arja Jokinen, Laura

Huttunen ja Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 115–133.

Vierula, Tarja (2008) Lastensa kanssa vankilassa olevat naiset instituution läpi tulkittuina. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma.

Virokannas, Elina & Väyrynen, Sanna (toim.) (2013) Varjoja naiseudessa. Unipress.

Vuori, Jaana (2003) Äitiyden ainekset. Teoksessa Hannele Forsberg ja Ritva Nätkin (toim.) Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus, 39–63.

Walmsley, Roy (2015) World Female Imprisonment List. Third edition. Women and girls in penal institutions, including pre-trial detainees/remand prisoners. Institute for Criminal Policy Research.http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_female_imprisonment_list_third_edition_0.pdf Viitattu 1.2.2016.

Walmsley, Roy (2016) World Prison Population List. 11th edition. Institute for Criminal Policy Research.http://www.prisonstudies.org/sites/default/files/resources/downloads/world_prison_population_list_11th_edition.pdf Viitattu 1.2.2016.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. Unicef Suomi.
https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf Viitattu 7.4.2015.

Suomen säädöskokoelma:

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Vankeuslaki 23.9.2005/767.

LIITE 1: Haastattelurunko.

Taustakysymyksiä:

(ikä ja sukupuoli)

- vankeuden kesto? suljetussa vai avovankilassa?
- perhetilanne; minkä ikäisiä lapsia / onko perhe asunut yhdessä ennen ja jälkeen vankila-ajan?
- tiesikö lapsi/lapset, mihin toinen vanhemmista joutunut? / miten asia selitetty?

Teemat ja haastattelukysymykset vankilassa olleelle:

vanhemmuus käsitteenä

Mitä vanhemmuus mielestäsi on / mitä vanhemmuuteen sisältyy? Mitä ymmärrät käsitteellä kasvatus?

Millaisena, minkä tyyppisenä, vanhempänä kuvailisit itseäsi?

Mitä vanhemmuus merkitsee sinulle?

vankeus ja oma vanhemmuus

Millaista oli olla vanhempänä vankilassa (käytännössä ja millaisia tuntemuksia aiheutti)?

Miten vankila-aika vaikutti omaan vanhemmuuteen? Miten hoidit vanhemmuutta vankilasta käsin? (yhteydenpito, tapaamiset, jne.)

Mikä on ollut sinulle kaikkein vaikein asia (ollessasi vankilassa vanhempänä)?

vanhemmuuden tukeminen vankila-aikana

Huomioitiinko vankilassa vanhemmuutesi? Saitko vankila-aikana tukea vanhemmuuteen (ja jos kyllä, keneltä ... vankilan antama tuki / muun sos. verkoston?)? Oliko tuki erilaista vankeuden eri vaiheissa?

Millaista tukea olisit kaivannut? Miten vankilassa toteutettava perhetyö olisi vastannut paremmin tarpeisiin?

vankeuden vaikutukset perheeseen

Miten vankila-aika vaikutti mielestäsi itseesi, lapsiin (ja puolisoosi)? Muuttuiko suhteesi perheenjäseniisi?

Minkä luulet olleen vaikeinta perheenjäsenillesi?

Miten lapset tulisi huomioda vankila-aikana?

vanhemmuus vankeuden jälkeen

Miltä tuntui ja millaista oli käytännössä palata takaisin siviiliin vanhemmaksi? Oliko joitain ongelmia?

Oletko vankila-ajan jälkeen kaivannut jonkinlaista tukea / oletko saanut jotain tukea?

Onko mielestäsi lapsilla ollut tarvetta jonkinlaiseen tukeen vankeusajan jälkeen?